

గాంధీ మహాత్ముడు

ఓనూ ఓల

మహాత్మా గాంధీ

గాంధీ మహాత్ముడు

పరాసు రచన :

రాష్ట్ర రోలా

ఆంగ్లీకరణం :

ఎల్. వి. రామస్వామి అయ్యర్

ఆంగ్లీకరణం :

కొటూరి వేంకటేశ్వర రావు

సంస్కృతి ప్రచురణ

(64)

వెల రూపాయిన్నర

సంస్కృతి ప్రచురణ-64
వెల రూ. 1-50 న. పై.

ప్రథమ ముద్రణ
1-1-1958

[అన్ని హక్కులు ప్రకాశకులవే]

స్వతంత్ర ప్రెస్, మద్రాసు-2.

విషయ సూచిక

మనవి	పుట	6
ఆముఖము	...	7
1. బాల్య యౌవనములు	...	9
2. గాంధీ - తిలకు	...	18
3. గాంధీ ధర్మమీమాంస	...	26
4. సత్యాగ్రహ సమరారంభము	...	42
5. సహాయ నిరాకరణోద్యమము	...	57
6. గాంధీ నాయకత్వము	...	78
7. ప్రభంజన విజృంభణము	...	93
8. నిర్భంధము - కోర్టు విచారణ	...	105
9. మహాత్ముని సందేశము	...	121
10. ఉప సంహారము	...	133
అకారాదినూచి	...	137

మ న వి

ప్రఖ్యాత పరాసు రచయిత రొమా రోలా 1924 లో భారత జాతీయోద్యమ విశిష్టతను, గాంధీ మహాత్ముని పాత్రను, సహాయ నిరాకరణోద్యమ పై తీవ్ర స్థాయిని వివరిస్తూ 'మహాత్మాగాంధీ' అను పుస్తకాన్ని పరాసు భాషలో వ్రాశారు. దీనిని శ్రీ ఎల్. వి. రామస్వామి అయ్యర్ గారిచే అంగీకరించి, మద్రాసు, తిరువల్లి క్లెజ్ లోని ప్రకాశకులు సంగు గణేశన్ గారు ప్రచురించారు.

ఈ అంగ్లానువాదం 1981 లో రెండు ముద్రణలను పొందినది. ఈ తెనుగు సేత దాని ద్వితీయ ముద్రణ ప్రతికి అనువాదమే.

అంగ్లానువాదాన్ని ప్రచురించుట కవసరమైన అన్ని హక్కులనూ మాతొసగిన శ్రీ సంగు గణేశన్ గారికి, అడుగగానే ఆంధ్రీకరించి యిచ్చిన సహృదయులు శ్రీ కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు గారికి కృతజ్ఞులం.

మద్రాసు-2 }
1-1-1958 }

ప్రకాశకులు.

ఆ ముఖము

అతి గహనమైన భారతీయ విచార సరణి యందు నేను త్రోవ తప్పకుండ మిత్రుడు కాళిదాస నాగ సుధీమణి నన్ను వెన్నెటి యుండి అమితాదరముమై చరింప జేసెను. ఆయన యొనర్చిన యీ మేలును గ్రంథారంభమున ప్రియ మార స్మరించుకొందును. తానింతగా దోడ్పడినను ఈ రచనలో ఇంకను కొన్ని దోషములు దొరలినచో ఆయన నన్ను త్షమింప గలడు. పశ్చిమ ఖండ వాసులకోసమని అవసర నై వేద్యముగా ఈ రచన మారంభించితిని. ఇది ముగిసిన పిమ్మట మరల యథావిధిగా, సవిస్తరముగా దీనిని రచించి సమర్పించు కొందును.

మదరాసు వాసి శ్రీ గణేశన్ తాను ప్రచురించిన గ్రంథ సంచయమందు చాల భాగము నాకు ప్రియమార నందించిరి. వా రొనర్చిన యీ మేలు మరచిపోలేను.

రొమా, రోలా

మ హా త్ము డు

మహాత్ముడు అంటే గొప్ప ఆత్మగల వాడు. ఈ శబ్దం ఉపనిషత్తులలో కనిపిస్తున్నది. పరమాత్మయందును, భక్తిజ్ఞాన యోగములచే తదైక్యము భజించు వారియందును ఇది వర్తించును.

శ్రీ రవీంద్రనాథ తాకూరు క్రిందటి డిసెంబరు నెలలో గాంధీ ఆశ్రమానికి వెళ్లి నపుడు,

“ఏష దేవో విశ్వ కర్మా మహాత్మా

సదా జనానాం హృదయే సన్నివిష్టః

హృదా మనీషా మనసాభిక్లప్తో

య ఏనం విదు రమృతా స్తే భవంతి.”

అనే ఉపనిషద్వాక్యాన్ని గాంధీ మహాత్ముని పరంగా అన్వయించి చెప్పెను.

గాంధీ మహాత్ముడు

1

బాల్య యౌవనములు

దుర్బలమగు అల్పకాయము, పలుచని కోల మొగమున శాంతమొలుకు గోదమవన్నె కనులు, విప్పారిన చెవులు. తలకు దెల్లని పాగ, మేన దెల్లని ముదుకవస్త్రము. చెప్పులులేని పాదములు. భుక్తికి జేరెడు బియ్యము, ఇన్ని పండ్లు, ఇంత నీరు. నేలపై పడుక; ఒక్క కునుకు కునుకునో లేదో, ఎప్పుడు చూచినను అలయికలేని పనిపాటులు. ప్రథమ దర్శనమున ఆ రూపమును మనము గమనింపము— అంతులేని దయాక్షమలే మన యెదుట నిలిచినట్లుండును. దక్షిణాఫ్రికాలో పియర్స్ ను 1913 లో చూచినపుడు ప్రాన్నిను యోగి జ్ఞప్తికి దగిలెనట. ప్రతిపక్షుల యెడ దయా గౌరవములు నెరపుచుండును. ఆ యడకువకు హద్దే లేదు. “నే నెచట పొరపడుచుంటినో” యన్నట్లు నిరంతరము ధర్మభంగ భీతితో మెలగుచుండును. నిజ దోషములను గప్పి వుచ్చుడు. మనసు నెటులో సమాధాన పరచుకొనడు. మంత్రాంగముల కెన్నడు జొరడు. వాక్ష్పమత్కృతుల పొంతబోడు—మొదల తలపే యుండదు. తనకై మూగు జనతండముల సమ్మర్ద కోలాహలము లాయనకు గిట్టవు.

మిత్రు లడ్డుపడనిచో ఆ సమ్మర్దముల నొక్కొక్కపు డాయన నలిగి పోవుటయు గద్దు. తనపై భక్తిచే నిల్లెగబడు జన తండములను ఆ మహాత్ము డేవగించుకొనును. జన సంఖ్యా బలమన్న ఆయనకు మనసులో సందియమే. చెలరేగిన జన తండముల 'మూకదొరతన' మన్నచో రోతపడును. కొలది మంది శిష్టులతో నున్నపుడే ఆయన సుఖముగా, స్వస్థుడై యుండును. ఏకాంతమున ఆత్మారాముడై ఆత్మప్రబోధము నాలకించుచుండుటే ఆయన కానందము.

ముప్పదికోట్ల ప్రజలకు బురుషకారమును గరపి, బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము నుజ్జూత లూగించి, మరల రెండువే తేండ్లకు లోకవ్యవహారమున ధర్మాభిరతికి నాంది పఠించిన మహాత్ము డాతడు.

గాంధీ యనునది ఇంటిపేరు. ఆయన పేరు మోహన దాసు. తండ్రిపేరు కరంచందు. పోరుబందరు అను సంస్థాన మున కరంచందు ప్రధానిగా నుండెను. ఆయనకు 2-10-1869 న మోహనదాసు గాంధీ జనించెను. వారు అగ్రవర్ణులగు బ్రాహ్మణులుకారు గాని వారిది సిరిసంపదలు, విద్యాబుద్ధులుగల కుటుంబము. అహింసయే పరమధర్మముగా నెంచు జైనశాఖయులు వారు. పిమ్మటి కాలమున గాంధీ ఆ యహింసకే లోకమున, ఆచరణ ప్రచారములచే, పట్టము గట్టెను. జైనులకు జ్ఞానమార్గము కంటె భూతదయయే పరమేశ్వరుని బొందించు రాచబాట. రామాయణము హరి

యింట నిత్యపారాయణ గ్రంథము. చిననాడు చదువుచెప్పిన బ్రాహ్మణుడు గాంధీచే విష్ణుస్తోత్రము వల్లవేయించెను. అంతియేకాని, సంస్కృతభాషను ప్రత్యేక మభ్యసింపనైతి నను చింత గాంధీని విడువనేలేదు. ఇంగ్లీషు, సంస్కృతము నుండి తన్నట్లు దూరుని జేసినది కావున అంగ్లవిద్యా భ్యాసమునకు గాంధీ విరోధియగుట కది యొక కారణ మయ్యెను. హైందవ ధర్మగ్రంథముల నాతడు లెస్సగా బఠించెను గాని వేదములను, ఉపనిషత్తులను చదువుటకు భాషాంతరమే ఆయనకు శరణ్య మయ్యెను.

గాంధీ బాల్యముననే వివాహితుడై, ఉన్నతవిద్యను, స్త్రీడరు పట్టమును గడించుటకై ఇరువదవయేట లండనుపురి కేగెను. అట్లు దేశాంతరమేగు గాంధీచే ధర్మవ్రత యగు నాతని తల్లి మూడు ప్రతినలు చేయించెను—మద్యమును, మాంసమును ముట్టనని, బ్రహ్మచర్యమును పాలింతునని. యూరపులో నివసించునపుడు గాంధీ అన్యమత గ్రంథము లను బఠించెను. హైందవ క్రైస్తవ ధర్మములలో నేది యుత్తమమో యని ఆ రోజులలో తన మనస్సు ఊలాం దోళన చెందెనని గాంధీ 13-4-21 నాటి ప్రసంగమున నుడివెను. తుదకు “హైందవ ధర్మమే తనకు శాంతి దాయక” మని ఆయన నిశ్చయించుకొనెను. 1891 లో భారతభూమికి దిరిగివచ్చి, బాంబాయి హైకోర్టులో లాయరుగా బ్రవేశించెను. మరి కొన్నేండ్లకే లాయరు వృత్తి నీతిరహితమని యెంచి దానిని విడనాడెను. లాయరు వృత్తిలో నున్నపుడుగూడ దాను చేపట్టిన దావాలో

అధర్మమున్నదని తెల్లమగునేని ఆ వకాల్తా వదలుకొందునని ముందుగనే చెప్పిపెట్టెడివాడు.

అప్పటి కప్పుడే ఆనాటి రాజనీతివేత్తలగు పెద్దల వర్తనమును బరికించుచున్న గాంధీకి తన జీవనపరమార్థము ఏమి కానున్నదో మనసున నించుకొనుక గోచరింప దొడగెను. గాంధీ జీవితమును మలచిన ఆ పెద్దలలో * మొదటి వాడు దాదాభాయి అను పారసీక మతస్థుడు. బొంబాయి కాతడు మకుటములేని మహారాజు. రెండవ యతడు గోఖలే యను పండితుడు. ఈయిరువురిదియు జాజ్వల్యమానమగు దేశభక్తి. గోఖలే భారత రాజకార్య ధురంధరులలో మేటి యగుటేకాక విద్యాభ్యాస పద్ధతిని తిరుగదోడిన వారిలో బ్రథముడు. దాదాభాయి భారత ప్రజోద్యమ పితామహుడు. అతడు గాంధీ వ్యగ్రోత్సాహమునకు గల్గె మిడి, ప్రజాజీవన రంగమున అహింసాచరణ మెట్లుండునో 1892 లో సలక్ష్యముగ ప్రథమోపదేశ మొనర్చెను. అదియే ప్రతిక్రియ సేయనొల్లని వీరము; పాపమును పాప ముచే గాక ప్రేమచే నెదురొడ్డు ఆత్మతేజోబలము. భారత భూమి లోకమున కుపదేశించిన మహామంత్ర మీ అహిం సయే. దీనినిగూర్చి ముందుముందు వివరింపగలను.

* ఈ పెద్దలు రాజనీతి తంత్రమున నెరపిన దక్షత పిమ్మటి కాలమున ఆతి క్రాంతమగుటచే ప్రజలు కృతఘ్నులై ఆ మేలును మరచిరి. గాంధీ మాత్రము ఆ పెద్దలయెడ భక్తి భావము విడక, యువ భారతమునకు బలుమరు వారియెడ పూజ్యభావము గరపుచుండెను. (చూ. హింద్ స్వరాజ్., 28-3-1921 అశ్వశ్యుల నుద్దేశించిన జాబు, 13-7-1921 'భక్తి ప్రపత్తి'.)

రాజకీయ వ్యవహారములలో గాంధీ 1893 లో బ్రవేశించెను. అది మొదలు 1914 వరకు దక్షిణాఫ్రికాలోనే ఆయన పరిశ్రమించెను. 1914 పిమ్మట భారత భూమియే ఆయనకు గర్వక్షేత్రమయ్యెను.

దక్షిణాఫ్రికాలో గాంధీ నెఱపినది ఆత్మ తేజోబలము, అవిరతమగు ఆ విక్రమము, ఆ స్వార్థత్యాగము అపురూపములు. తన్నూలమున సాధించిన విజయముగూడ నేటి కాలమున సాటిలేనిది. ఇరువది వత్సరములకాల మాత డిట్లు చేసిన వీరకర్మచే యూరపులో నించుక చలనము గాని, ఒకింత ప్రతిధ్వని గాని జనింపదాయెను. మన రాజనీతి వేత్తలయు, చరిత్రకాదులయు, మననశీలురయు - తుదకు ధార్మికులయు - బుద్ధులు సంకుచితము లయ్యెననుట కింతకంటె నేమి సాక్ష్యము కావలెను ?

1890-91 లో 1,50,000 భారతీయులు దక్షిణాఫ్రికా యంతట, ముఖ్యముగా నేటాలులో, స్థిరనివాసులైరి. ప్రవాహమువలె వచ్చి పడిన ఈ వైదేశికుల రాక అచటి తెల్లవాండ్రకు రంగు జాతులయెడ ద్వేషము పుట్టించెను. ఆ ద్వేషముచే నచటి ప్రభుత్వము రంగుజాతులపై బహిష్కారమును బ్రయోగించెను. భారతీయుల రాకపై ఆంక్షపెట్టి అంతకుమున్నే వచ్చియున్నవారిని వెడలగొట్ట జూచెను.

మోయరాని పన్నులతో, తలవంపులగు పోలీసు చర్యలతో, బహిరంగములగు అత్యాచారములతో, కొల్లగొట్టుటలతో, దోపిడులతో, రాక్షసములగు హింసలతో అగచాట్లు పెట్టి వారి కచటి బ్రదుకు దుర్భర మొనర్చిరి. తెల్లవాండ్ర సభ్యతా రక్షణకట ఈ యత్యాచారము లన్నియు! 1893 లో అచటి భారతీయులు తమ కష్టములను గాంధీకి విన్నవించి, నాయము వేడిరి. గాంధీ యంతట నా దేశమునకు బోయి వ్రాలెను.

ప్రభుత్వ బలమునకు, జనతా పశుత్వమునకు నెదు రొడ్డి అంతఃకరణ ప్రేరితమగు ధర్మ బలముచే అచట నెఱ పిన ఆ పోరు వీరగాఢయై పోయెను. గాంధీ అప్పటి కింకను లాయరే కావున ఆసియా వాసులను బహిష్కరించు అచటి శాసనము ధర్మ సమ్మతము గాదని కోర్టుకెక్కెను. ప్రతిపక్షు లెంత తీవ్రముగా నెదిరించినను గాంధీ వాదమే గెలిచెను. పిమ్మట నచటి భారతీయులకు పౌరస్వత్వములను సంక్రమింప జేసి, ఆ హక్కులను భంగము కలుగకుండ కాపాడనెంచి గాంధీయు నచటి భారతీయులతోపాటు దక్షిణాఫ్రికా పౌర సామాన్యుడయ్యెను. జోహాన్ను బర్గలో లాభసాటిగా నున్న తన లాయరు వృత్తిని వదులుకొని, తొల్లిటి ఫ్రాన్సిసు యోగివలె, నిష్పచ్చరమును వరించెను. దీనులగు నచటి భారతీయుల కష్ట నిష్ఠురములలో బాలు పంచికొనుచు, ప్రతి హింసావై ముఖ్యమును బోధించి, వారిని పవిత్రులనొనర్చెను.

అప్పటికే గాంధీకి టాల్సుటాయి * మార్గ మచ్చుదల యయ్యెను గాన ఆ మార్గము వెంట డర్బాను పురముచేత కర్న కావాస మొకటి నెలకొల్పెను. అచటి భారతీయు లందరిని కూడగట్టి, తలకింత యని భూమిని పంచియిచ్చి, వారిచే దారిద్ర్య వ్రతము పట్టించెను. అచట నికృష్టములగు పనిపాటులన్నియు దానే చేయజొచ్చెను. నోరు మెదల్చుకుండ వారిట్లు ఏండ్ల తరబడి ప్రభుత్వమును బ్రతిఘటించిరి. వారు పట్టణములను వీడి వచ్చుటచే నచటి పరిశ్రమలు నీరసించెను. ఇది ధర్మ ప్రేరితమగు సమ్మేవంటిది. దీనిపట్ల బలప్రయోగము పనిచేయజాలదు. తొలినాటి క్రైస్తవుల పట్ల రోము సామ్రాజ్య బలముగూడ నిట్లే నిర్వీర్య మయ్యెను. గాంధీ తాను ప్రతిక్రియ చేయకుండుటే గాదు. తన్ను వీడించు వారి కాపద వచ్చినపుడు వారి నాదుకొన నేర్చెను. ఇంతటి ప్రేమ బలము తొలినాటి క్రిస్టియన్ల కేనియు నుండియుండదు. దక్షిణాఫ్రికా ప్రభుత్వము విపత్తుల పాలై నపుడెల్ల గాంధీ తన సహాయ నిరాకరణమును కట్టిపెట్టి ప్రభుత్వమునకు

* 1918 లో టాల్సుటాయి మరణించుటకు ముందు గాంధీకొక జాబు వ్రాసెను. దానిని నా మిత్రుడు పాల్ బిరుకాఫ్ నాకు పంపించెను. గాంధీ ప్రచురించుచున్న 'ఇండియన్ ఒపినియన్' అను పత్రికను టాల్సుటాయి చదివి అందలి అహింసా వీరమున కంతయో సంతసించెను. ఆ ధర్మ సమరమునకు టాల్సుటాయి విజయము నాశించి, అహింసయే ప్రేమ మార్గమనియు, ఆత్మైక్యమును భజించు సాధనమనియు, క్రీస్తు మున్నగు మహర్షులా ధర్మమునే ఉపదేశించిరినియు కొనియాడెను.

టాల్సుటాయి గాంధీకి వ్రాసిన మరికొన్ని జాబులు మాస్కో భౌండారమున గలవనియు 'టాల్సుటాయి, ప్రాచ్యుడును' అను పేర వాటిని బ్రచురింతుననియు బిరుకాఫ్ నా కిటీవల తెలిపెను.

దోడ్బడిను. 1899 లో బోయరు యుద్ధమున వ్రణితౌల కుప చారము నల్పు రెడ్ క్రాసు దళము నేర్పరచెను. ఆ దళము యుద్ధ మధ్యమున చేసిన సేవను ప్రభుత్వ మొకసారి కాదు, రెండుసార్లు ప్రస్తుతించెను. 1904 లో జోహాన్ను బర్గు పట్టణము మహామారి వాతబడినపుడు గాంధీ యొక చికిత్సా లయము నెలకొల్పెను. 1906 లో నేటాలు వాసులు ప్రభుత్వము నెడ తిరుగుబాటు చేసిరి. ఆ యుద్ధమున వ్రణితోప చారక దళముతో గాంధీ చేసిన మేలును నేటాలు గవర్నరు స్తుతి పూర్వకముగ జాటి చెప్పెను.

3

దాక్షిణ్యపూర్వకముగ చేసిన యీసేవ రంగుజాతుల పట్ల ద్వేషమును హరింపలేక పోయెను. గవర్నరు చేసిన ప్రశంస ఒకవంక చెవులలో నింకను మ్రోగుచుండగనే గాంధీ కారాబద్ధుడయ్యెను. పలుమార్లు కఠిన దండము విధించిరి. బోనులోనుంచి, కాల్సేతులు దాని చువ్వలకు బంధించిరి. జనసమూహ మాయనపై బడి మర్దించి, అవమానించి, కొనయూపిరితో విడిచెను. స్వధర్మ రక్షణకై తొల్లి ప్రాణము లొడ్డిన వారు పడిన బాధలకు, పరాభవములకు నిట్లు గాంధీ అగ్గమయ్యెను. ఈ హింసలతోపాటు ఆయన ధర్మనిష్ఠ పెరిగెనేగాని ఇంచుకంతయు. తరుగలేదు. దక్షిణాఫ్రికా యందలి ఈ హింసావాదమును ఖండించి, దయా వీరమును ప్రతిపాదించు 'హింద్ స్వరాజ్' అను ప్రసిద్ధ గ్రంథమును 1908 లో ఆయన రచించెను.

ఇర్వది యేండ్లవరకు నీ పోరాట మట్లు తీవ్రముగ సాగుచునే యుండెను. 1913 లో హేమంతకాలమున గాంధీ నేతృత్వమున ట్రాన్సువాలుకు ఈ నిష్ప్రతిక్రియోద్యమమును విస్తరింప జేసెను. వేలకొలది భారతీయులతో గాంధీని మరల నిర్బంధించిరి. ఇంతమందికి బందిఖానాలలో చోటులేక గనులలోనే బంధించి యుంచిరి. ఈ తూరి భారతభూమి యంతయు ఈ దాడుల కర్తకు మూలముట్టుగ చలించెను. వైస్రాయి లోకభీతికి దాళలేక, దక్షిణాఫ్రికా ప్రభుత్వ చర్యను నిరసింపవలసి వచ్చెను.

దుర్దమమగు ఈ ధర్మదీక్షయు, మహాత్ముని ప్రభావమును ఫలించెను. బాహువీర్యము దయావీర్యమునకు దల యొగ్గెను. స్కట్సు సేనాపతి భారతీయుల కోరికలకు ప్రబల విరోధి; భారతీయులకు వ్యతిరేకముగ చేసిన శాసనమును దేనిని తానుపసంహరింపనని 1909 లో ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అట్టివాడు మరి నాలుగేండ్ల కా శాసనమును చేసేత నుపసంహరించుకొని, సంతసముమై నిట్టూర్చవలసి వచ్చెను. హార్డింజి ప్రభువు భారతీయుల పక్షము వహించెను. విచారణ సంఘ మేర్పడి గాంధీ వాదమున బ్రత్యక్షరము నామోదించుచు దీర్పు చెప్పెను. దక్షిణాఫ్రికాలో దమ యిచ్చమై పనిపాటులు చేసుకొనగోరు భారతీయు లందరికి అచట నివసించు హక్కును ప్రసాదించు శాసనము 1914 లో నిర్మితమయ్యెను. నిష్ప్రతిక్రియోద్యమ మిట్టిరువదేండ్లు స్వసుఖత్యాగ మొనర్చి జయమును చూరగొనెను.

గాంధీ - తిలకు

ప్రజా నాయకుడను ప్రతిష్ఠ ముందు నడువ నిట్లు గాంధీ స్వదేశమున కేతెంచెను. ఈ శతాబ్ది ఆరంభముననే ఇచట భారత స్వాతంత్ర్య ఉద్యమము సంఘటిత మయ్యెను. అప్పటికి ముప్పదేండ్ల క్రిందటనే ఏ. ఓ. హ్యూమ్, సర్ వి. నెడ్డర్బరన్ వంటి బుద్ధిశాలులగు కొంద రాంగ్లేయులు ఇచట నేషనల్ కాంగ్రెసును నిర్మించిరి. ఈ యుదార పురుషులు ఆంగ్ల సామ్రాజ్యాధిపత్యమును భారత షేమముతో సమన్వయించు పూనికమై చిరకాలము కృషిసల్పి, నేషనల్ కాంగ్రెసులో సామ్రాజ్య భక్తికి కొంతచోటు కల్పింపగల్గిరి. ఇంతలో జపాను రష్యాను జయించెను. ఆ విజయము ఆసియా ప్రజలలో స్వాభిమానమును పుట్టించెను. కర్జును ప్రభువు దుశ్చర్య లందుకు దోడ్ ప్రభుభక్తులగు భారతీయుల మనస్సులను వికలమొనర్చెను. అంతట కాంగ్రెసులో అతివాది వర్గము తలయెత్తి ప్రజాదరమునకు బాత్ర మయ్యెను. రాజనీతి ప్రధానమగు రెండవ వర్గమునకు గొఢేలు నాయకు డయ్యెను. 1914 వరకు ఆవర్గ మటులే నిలిచి యుండెను. గొఢేలు నిష్కల్మషదేశభక్తు డయ్యు ఆంగ్ల సామ్రాజ్య సంబంధము నభిమానించెడివాడు. మఱి భారతప్రజ నావరించిన స్వాభిమానము కాంగ్రెసు నావ హించుటచే కాంగ్రెసు ప్రతినిధులు 'స్వరాజ్యము' కావలె

నని కోరిరి. ఆ స్వరాజ్య మెట్టిదో కాంగ్రెసు నాయకు లై క
మత్యమున నిర్వచింప లేరైరి. కొందరు ఇంగ్లండుతో
సహకరించుటకు స్వరాజ్య మంగీకరించు ననిరి. మరికొంద
రాంగ్లేయులతో తెగ తెంపులు గావలెననిరి. మొదటివారు
దక్షిణాఫ్రికా కనడాలు నుదాహరింప, రెండవవారు జపాను
నెత్తి చూపిరి. ఈ స్థితిలో గాంధీ యే తెంచి, తన హింద్
స్వరాజ్ నుపదేశించెను. గాంధీ యుపదేశించిన ఈ
లక్ష్యము రాజనైతిక మనుటకంటె ధార్మికమనుట యొప్పును.
తక్కిన వానికంటె గాంధీ లక్ష్యము సమూల సంస్కారము
నపేక్షించును. నిజమునకు గాంధీ కప్పటి కీ లక్ష్యమును
సాధించు మార్గముగాని, ప్రయోగ విధానముగాని, సాధక
బాధకములుగాని కరతలామలకముగ లేవు. దక్షిణాఫ్రి
కాలో చిరనివాసముచే భారతీయాత్మ స్వరూపమును,
అహింసా ప్రభావము నాయన కవగతమైనమాట నిజమే
కాని స్వదేశముతో నాయనకు చిరవియోగము గూడ నేర్ప
డెను. కావున ఆయన ఇచ్చటి స్థితిగతులను పరిశీలించుచు,
అంతర్ముఖుడై, సాధక బాధకములను గూర్చి ఆలోచించు
కొనెను.

1914 లో మహాయుద్ధ ముప్పతిల్లు నాటికి సామ్రాజ్య
మున కెదురొడ్డు ఆలోచన గాంధీకి లేదు. కావుననే
ప్రణితోపచారకదళము నేర్పరచుటకై ఆయన ఇంగ్లండు
కేగెను. “నేను సామ్రాజ్య పౌరుడనని మనసార నమ్ము

చున్నాను.” 1921 లో ఆయన వ్రాసిన మాట లివి. ‘భారత భూమి యందున్న ఆంగ్లేయులకు’ 1922 లో వ్రాసిన లేఖ లలో పలుసారు లీమాటలనే తడవుచు నేమనెనో చూడుడు: “ప్రియ మిత్రులారా! ఈ 29 ఏండ్లనుండి ప్రజావ్యవహారములలో ఆంగ్లేయులతో నేను నెరపినంత సహకారమే యాంగ్లేయుడు నెరపియుండడు. ఇంగ్లండు కోసమైనా నాలుగుసార్లు నాప్రాణము లొడ్డితిని. 1919 వరకు నేను మనఃపూర్వకముగ సహకారమునే నమ్మి, ఆమాటనే జపించుచుంటిని.”

సహకారమును గాంధీ యొక్కడే కాదు నమ్మినది; 1914 లో ధర్మయుద్ధమును కపటాశయమును భారత ప్రజలందరును నమ్మి మోసపోయిరి. యుద్ధమున భారతీయుల సాయము గోరుచు ఇంగ్లం డెన్నియో ఆశలుచూపి, వాగ్దానములుచేసి మురిపించెను. విశ్వాసముమై ఆదుకొన్నచో భారతీయుల చిర వాంఛయుగు స్వపరిపాలన మనుగ్రహింతుననెను. 1917 లో ప్లేటు సెక్రెటరీగానున్న ప్రజ్ఞాశాలి యగు యి. యస్. మాంటాగూ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ మిత్తుమని మాట యిచ్చెను. వైస్రాయి చెమ్సుఫర్డు ప్రభువు, సెక్రెటరీ మాంటాగూ సంప్రదించుకొని, భారత రాజ్యాంగ సంస్కరణ ప్రణాళికను రచించి 1918 జూలై నెలలో ఉభయుల సంతకములతో బ్రకటించిరి. మిత్ర సేనలస్థితి అప్పటికి చాల గడ్డుగా నుండెను. 2-4-1918 న లాయడ్ జార్జి మంత్రి భారతప్రజల సాయము నర్థించుచు విన్నపము చేసెను. ఆ మాసాంతముననే ఢిల్లీలో జరిగిన

యుద్ధకార్య సమావేశము “భారత స్వాతంత్ర్య మిడిగో, చేరువనే యున్న” దను ఆశ కల్పించెను. భారతమంతయు భక్తిపూర్వకముగ నొక్కమై సాయపడ నాయత్త మయ్యెను. 9,85,000 మందిని భారతభూమి ఇంగ్లండుకు సాయమంపుటేకాక ఇంక నెన్నియో త్యాగముల నొనర్చెను. ఈ భక్తి విశ్వాసము లూరకపోవని నమ్మి భారత ప్రజ రాజానుగ్రహము నెదురు చూచుచుండెను.

ఒక్క భయంకరాఘాతముతో భారతప్రజ ఈ కల నుండి మేలుకొనెను. ఆ సంవత్సరాంతమున మిత్రసేనలకు గండము గడచిపోవుటతో భారత మొనర్చిన సాయముగూడ వారి స్మృతినుండి జారిపోయెను. యుద్ధవిరామ సంధి కుదురగానే ప్రభుత్వము తన మాయవేషమును విసర్జించెను. భారతభూమికి మున్నులేని స్వాతంత్ర్య మీయకపోగా ఉన్న దానిని ప్రభుత్వము హరింపబూ నెను. విశ్వాసముమై అంతటి మేలుచేసిన భారతభూమిని ఇంగ్లండు నమ్మలేక పోయెను. ఈ ఘోరమునకు 1919 ఫిబ్రవరిలో సామ్రాజ్య శాసనసభ యందు ప్రవేశపెట్టిన రౌలట్టు చట్టములే ప్రబల సాక్ష్యము. యుద్ధకాలమం దమలులోనున్న భారత రక్షణ చట్టమునకు ప్రాణముపోసి రహస్య పోలీసు చర్యలను, ఇతర నిరోధములను కొనసాగించుటకీ బిల్లు తేర్పడెను. శాత్రువాక్రమణ చేశలందు ప్రజలకు గల్గదగిన బాధలన్నిటికీ పుట్టలవంటి వీ చట్టములు.

భారతప్రజల భ్రమ యంతటితో పటాపంచలై, ఒక్కపెట్టున ప్రజల విరక్తి పొడచూపెను. తిరుగుబాటున కదే మొదలు. దానికి గాంధీ ప్రాణము పోసెను.

౨

అంతకు గ్రిందటి వత్సరములలో గాంధీ కర్షక జనుల యోగక్షేమములకై కొన్ని సంస్కారము లొనర్ప బూనెను. కైరా, చాంపరాను మండలములందు సడి చప్పుడు లేకుండ దన అహింసా బలప్రయోగముచే రైతుల కడగండ్ల నుడిపి, విజయము సాధించెను. ఆ సాత్త్విక వీరమునే పిమ్మట నాతడు భారత స్వాతంత్ర్య సమరమందు ప్రయోగించెను. ఆయన దానికి సత్యాగ్రహమని పేరిడెను. ఆ సత్యాగ్రహస్త్రమున కాతడే ద్రష్ట. దాని విచారణము పిమ్మట గావించును.

1919 వరకు రాజకీయములనుండి గాంధీ వైదొలగి యుండెను. 1916లో అతివాదవర్గము లన్నిటిని ఆసీబీసెంటమ్మ ఒక్క దారికి దెచ్చెను. పిమ్మట నా యతివాదులు బీసెంటమ్మను గాదని లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలకును నాయకుడుగా వరించిరి. లోకమాన్యుని ధీశక్తియు, గ్రియాశక్తియు ససాధారణములు. ఇచ్చాజ్ఞానశక్తు లాయనలో దృఢబంధమును భజించి, సచ్చీలముతో బెనవై చుకొన్నవి. బుద్ధి సంపదలోనేమి, ప్రాగ్దేశ సంస్కృతిసార పుష్టిలోనేమి ఆయన గాంధికంటే మేటి. ఆ మహాపండితుడు తన ప్రతిభ సంతటిని దేశారాధనమునకు ధారవోసెను. గాంధీవలెనే ఆయ

నయ్య స్వలాభచింతారహితుడు. జన్మదేశమునకు స్వాతంత్ర్యమును గడించిపెట్టిన పిమ్మట ఏకాంతమున మరల శాస్త్రవ్యాసంగము చేసికొన నభిలషించెను. బ్రదికినన్నాళ్లు భారతభూమి కాయనయే ఏకనాయకుడు. 1920 ఆగష్టులో ఆయన అకాలమృత్యుహతి జెందకున్నచో నేమయ్యెడిదో ఊహింపలేము. లోకమాన్యుని ప్రతిభకు గాంధీ భక్తిమై చేతులు మోడ్చును. కాని ప్రజోద్యమ నిర్వహణమందు సాధన విధానములలో గాంధీకి మతభేద మున్నది. లోకమాన్యుడు జీవించి యున్నచో గాంధీ రాజకార్యముల జోలికేగక, కేవల ధార్మికోద్యమములకే కట్టువడి యుండెడివాడనుట నిశ్చయము. ఈ యుభయుల నాయకత్వము లభించియున్నచో భారతప్రజల ఉత్సాహశక్తి ఎట్లుండెడిదో! లోకమాన్యుని క్రియాశక్తికి మహాత్ముని ఆత్మశక్తి తోడై నచో మరి దాని నడ్డగింప శక్యమగునా? విపరీత విధిచే నట్లు జరిగినదికాదు. లోకమాన్యుని అస్తమయము భారతీయులను దౌర్భాగ్యమునను, గాంధీని దురవస్థలోను ముంచెను. లోకమాన్యుడు సజీవుడై యుండి ప్రజాశాహుళ్యమును నడిపికొని పోవుభారము వహించినచో గాంధీ శిష్టజనమునకు నాయకత్వము వహించెడివాడు. కొలదిమంది శిష్టులమధ్య నీతి ధర్మప్రచారమును, ఆచరణమును నల్పుట గాంధీ స్వభావమునకు, అభీష్టమునకు అనుగుణము. గాంధీకి మందిపై నమ్మకము లేదు. లోకమాన్యుడు గణితశాస్త్రజ్ఞుడగు కర్మవీరుడు. సంఖ్యాబలమం దాయనకు నమ్మకము. ఆయన ప్రజాతంత్రపు టుగ్గుపాలతో బెరిగెను. ధర్మజ్ఞుల విధి

నిషేధములను లెక్కనేయని రాజనీతి చతురు డాయన.
 'సాధువులకు రాజనీతి జోలి యేల,' అనుచుండెడి వాడు. తన
 ప్రజల స్వాతంత్ర్యసిద్ధికై ఆ మహాపండితుడు సత్యము నేనియు
 వదలుకొనగలడు. నిష్కళంక చరితుడగు ఆ గృహస్థు రాజ
 తంత్రమున మాత్రము విధి నిషేధములను, ధర్మా ధర్మము
 లను బాటించెడి వాడుకాడు. మాస్కొ పాలకులగు సర్వాధి
 కాదుల యోజనలకు, లోకమాన్యుని యోజనలకు సామ్య
 మున్నదని చెప్పదగును. బోల్షివికు తత్త్వముతో గాంధికి
 మాత్ర మెన్నడు పొత్తు కుదురజాలదు (బోల్షివికు తత్త్వము
 నాతడు స్పష్టముగా నిరాకరించెను). గాంధి లోకమాన్యు
 లకు పరస్పరము గౌరవాదరము లున్నవి. అట్లయ్యు వా రుభ
 యులు నెంత కూడబలికికొన జూచినను ఉభయ మార్గము
 లందున్న వైరుధ్యమే బయలయ్యెను. తిలకు వలెగాక,
 గాంధి సత్యరక్షణమునకై స్వాతంత్ర్యమును విడనాడవలసి
 వచ్చినచో విడనాడుదునని ఎలుగెత్తి చెప్పెను. మాతృ
 దేశము నెడ తన కెంత భక్తి యున్నను, మాతృభూమి
 కంటె తనకు ధర్మమే అధిక మనెను. "సర్వదాత్రియగు
 నా తల్లి నేలపై నాకు పరమభక్తి కద్దు. భారతభూమి
 లోకమునకు ధర్మభిక్ష పెట్టగలదని నాకు నమ్మకమున్నది.
 అట్టి భారతము శత్రుధారణ మొనర్చిన నాడు నాకది అగ్ని
 పరీక్షయే. ఐనను నేనందులకు వెనుదీయ కుందునుగాక.
 నా ధర్మమునకు దేశావధులు లేవు. ఆ ధర్మమున నాకు
 బ్రబల నిష్ఠ యున్నచో నా మాతృదేశభక్తి నది అతిక్ర
 మింపగలదు." (11-8-20 'యంగ్లిండియా')

మహానీములు కదా ఈ మాటలు! మనము వర్ణింప
 నున్న సమర కడ కీ మాటలే మహాభాష్యములు. ఈ
 భారత ధర్మాచార్యున కీమాటలే లోక గురుత్వము నర్పించి
 జగత్కుటుంబకునిజేయుచున్నవి. కడచిన నాలుగేండ్లుగా
 భారతమున ఈ సమరము సర్వ మానవ కల్యాణము కొఱకై
 ప్రవర్తిల్లుచున్నది.

గాంధీ ధర్మమీమాస

రౌలటు బిల్లుపై తిరుగుబాటున నాయకత్వము వహించినపుడేనియు “హింసనుండి దాని మరల్చుటకే” అట్లు చేసేతినని గాంధీ చెప్పిన మాటను (5-11-1919) మనము గమనింపదగును. తిరుగుబాటు తనంతే దా వచ్చిన దనియు, దానిని మంచి దారిని బెట్టవలయు ననియు ఆయన యెడుగును.

గాంధీ ధర్మమూలమున రెండవ రేవోరు పొరలున్నవి. అందలి అడుగుపొర సువిస్తారము, సుదృఢమునగు పరమార్థము. రెండవది తాకికమగు వ్యవహారిక ధర్మము. సువిశాలమగు మొదటిది మూలము. దానిని దేశ కాలానుగుణముగా పడనుచేసి, దానిపై రెండవదానిని ఆయన నిర్మించును. స్వభావముచే గాంధీది పరమార్థిక దృష్టి. విధిలేక ఆయన రాజనీతిలో దిగెను. ఈ విషయమును గ్రహింపనిచో భారత రాజకీయ వ్యవహారముల వికాసమును గ్రహింపలేము.

ఇతర నాయకులు నిష్క్రమించి, సందర్భము లట్లు త్రోసికొని రాగా గాంధీకి నాయకత్వము తప్పదయ్యెను. తుపాను మధ్యమందున్న భారత వ్యవహార నౌకకు చుక్కాను పట్టుటతో, తాకికమగు రాజ నైతిక వ్యవహారము ఆయన వర్తనమున ప్రాధాన్యము వహించెను. అట్లయ్యు ఆతడు చేసిన నిర్మాణ మూలమున ధర్మ భృత్తికయే ఉన్నది. గంభీ

రము, విశాలమునగు ఆ త్రిపీఠకము దేవాలయ నిర్మాణమున కుద్దిష్టమైనను, అవసరమును బట్టి తొందరలో వేరు నిర్మాణము జరిగెను. ఆ మూల భిత్తి ఎన్నటికి చెక్కు చెదరదు. అవసరమునకు గట్టిన ఉపరి గృహము తాత్కాలికము, అప్రధానము. శాశ్వతమగు ధర్మము ఆ గర్భాలయమందే గాంధికి సాక్షాత్కరించెను. గాంధి ధర్మమున కుద్బోధకమగు ఆగర్భాలయ స్వరూపమును మనము దర్శించి తీరవలెను. తొలిక ప్రవృత్తికి వలయు పుష్టిని నూతన శక్తిని సంపాదించుకొనుటకు గాంధి నిత్యము ఆగర్భాలయమున ఏకాంతము భజించెడి వాడు.

తన ప్రజ లాచరించెడి హైందవ ధర్మము పట్ల గాంధికి తీవ్ర నిష్ఠ యున్నది. అట్లయ్యి, శాస్త్రార్థములు సేయు పండితుల ఉబుసుపోకవంటిది కాదది. కనులు మూసికొని సాంప్రదాయమును నమ్ము భక్తియు గాదది. ఆయన విశ్వాసమునకు అంతస్సాక్షియు, వివేకము నియంతలు.

“మతమును నేను పూజాపీఠముపై గూర్చుండ బెట్టెను. మతము పేర పాపములను సమర్థింపను లేను. కార్యకారణ వివేచనచే నేను నమ్మింపజాలని వాని నొక్కని నేనియు నావెంట గొనిపోవు నిచ్చలేదు. వివేచనకు నిలువని శాస్త్రములు పరమ ప్రమాణములు (అపౌరుషేయములు) గావనుటకు గూడ నేను వెనుదీయను.” (27-10-1920)

మరొకవంక, హైందవ ధర్మముల ప్రత్యేకతను, కేవలత్వమును గూడ ఆయన విశ్వసించడు. అదియు సముచితమే. “అపౌదషేయత మన వేదములకే కాదు. బైబిలు, కొరాను, జెండవస్తాలకు గూడ కలదు. హైందవ ధర్మము ప్రచారక మతముగాదు. లోకమందలి ఈశ్వరద్రష్ట లందరు మనకు మాన్యులే. స్వభావ స్వధర్మాను గుణముగా అందరు సీశ్వరపూజ చేసికొనుటకు మన ధర్మ మనుమతించును. కావున సామరస్యమేగాని మన కే మతముతోడను విరోధము లేదు.”

అనేక శతాబ్దులుగా హిందూ ధర్మమున బ్రవేశించిన దోషములను, పాపములను ఆయన యెరుగని వాడుకాడు. వాని నెల్ల ఖండించెను.

“నాకు నాభార్య యెట్టిదో హైందవమత మట్టిది; ఇంతకంటె ఏమి చెప్పగలను? ఆమెవలె మరి యేవనితయు నా హృదయమును కరగించజాలదు. ఆమెకు లోపములు లేవనికాదు. నాకు తెలిసినవి, తెలియనివి కూడ లోపము లామె కుండుగాక. మా యిరువురకు విడరాని బంధమున్నది. ఎన్ని దోషములు, లోపములు ఉన్నను హిందుమతము గూడ నాకట్టిదే. హైందవ ధర్మగ్రంథములలో గీతలు, తులసీరామాయణము, నాయెరిగిన వీరెండే. వాని గాన మాధురిచే గలుగు పారవశ్యము నా కితరముచే గలుగదు. హైందవుల దివ్యక్షేత్రములందు నే జెన్నోలకార్యములు జరుగుచున్నవి. అట్లయ్యు నాకవి ప్రీతిపాత్రములే. నేను ముమ్మాటికి సంస్కృత నగుట నిజము. అట్లయ్యు, సంస్కృ

రావేశముచే హిందూమత సారభూతములగు వానిని నేను తిరస్కరింపజూను.” (6-10-1921 ‘యంగిండియా’)

౨

తనకు విడరానివియు, హిందూమత సారభూతములు నగు ఆ సత్యము లేవో 6-10-1921 న ఆయన వివరించెను.

1. “వేదములు, ఉపనిషత్తులు, పురాణములు మున్నగు ధర్మగ్రంథము లన్నియు నేను విశ్వసించును. కావున అవతారములను, జన్మాంతరములనుగూడ నమ్ముదును.
2. వేద విహితమైన వర్ణాశ్రమధర్మముల సంగీకరించును. నేడు వ్యవహారమందున్న అపరిష్కృత వర్ణాశ్రమ ధర్మములు కావవి.
3. గోరక్షణము, పరమార్థతః నాకు గావలయును. నేటి గోరక్షణము అట్టిది కాదు.
4. విగ్రహపూజపట్ల నా కవిశ్వాసము లేదు.”

ఈ పంక్తులను చదివిన ఐరోపీయు లందరు “ఇది యెక్కడి ధర్మము? ఏ నాటిది? ఇది యేమి చిత్తవృత్తి? దీనితో మన కెక్కడ పొత్తు కుదుర నేర్చును” అను కొందురు. వా రట్లు తొందరపడక మరికొంత దూరము చదివినచో ఈ క్రింది పంక్తులు, తమ చిత్తవృత్తికి చేరువగా నుండునని కన్పించును.

“‘అహింసా సత్యబ్రహ్మచర్య వ్రతము లాచరింపని వాడును, అసంగ్రహము, సంపత్త్యాగము నేరని వాడును

శాస్త్రముల నెరుగడను సుభాషితమును నేను ముమ్మాటికి విశ్వసించును.”

ఈ మాటలు మన ధర్మగ్రంథమునకు దగ్గరి చుట్టములు. ఈ చుట్టరికమును గాంధీ పూర్తిగా నెరుగును. మత ప్రచారము చేయు నాంగ్లేయు డొకడు “మీకుద్బోధకము లగు గ్రంథము లెవ్వి?” అని యడుగగా, గాంధీ వెంటనే “బైబిలులో ఉత్తర కాండ (New Testament)” అనెను. (పిమ్మట రస్కిను, టాల్స్టాయిల గ్రంథములను గూడ చేర్చెను.) “ఈశ్వరుని, ధర్మము నాశ్రయింపుము. ఇతర మెల్ల నిన్నాశ్రయించును,” అని క్రీస్తు చెప్పిన మాటలతో గాంధీ తన “సీతిపథము” (Ethical religion) అను గ్రంథమును ముగించెను. ఈ ప్రాచ్యదేశ భక్తునకు టాల్సుటాయి ఉపదేశములు పుష్టినిచ్చెననుమాట మనము ఏమరగూడదు. రస్కిను, ప్లాటోల గ్రంథముల నాతడు స్వభాషలోని కనువ దించెను. థోరో (Thoreau) ఆయనకు బ్రమాణ పురుషుడు; మాజినీ సన్మాన్యుడు; ఎడ్వర్డు కార్పెంటరు గ్రంథములు బహువార పఠితములు; అమెరికా, యూరోపుల సమ్యగ్యోజనల సారము నాయన పీల్చుకొనెను అనియు మనము స్మరింపదగినది. ఈ మహనీయుని భావములను సరిగా గ్రహింపగల యూరపు వాసులకు అవి క్రొత్త యనిపించుటకు గారణము లేదు. అట్లు గ్రహింపగల వారికి గాంధీ ధర్మసూత్రములు నాలుగును ఆశ్చర్యమును గూర్పవు. వాని పరమార్థము గోచరించును. ఆ నాల్గు ధర్మములలో గోరక్షణము, వర్ణాశ్రమములు—ఈ రెండును భారతదేశ ధర్మము

నకు, పాశ్చాత్య ధర్మమునకు నెంతటి అంతర మున్నదా యనిపించును. * నిజమే కాని ఈ రెంటికి గాంధీ చెప్పేడి వ్యాఖ్య యేమో చూతము.

3

గాంధీ ధర్మమున ఈ సూత్రములు అప్రధానములు, ఔపచారికములు కాని మాట నిజము. హైందవ ధర్మము నకు గోరక్షణము సహజ లక్షణము. గోరక్షణమును గాంధీ మానవత్వ పరిణతికి ప్రధాన చిహ్నముగా నెంచును. ఎందు వలన నందురా? “మానవుడు పశుజాతితో సఖ్య సమాఖ్య చేసికొనెను. పశుజాతి కంతటికి గోవు ప్రతీకవంటిది. ఆ ప్రతీ కయే ఆ యుభయుల సఖ్యమునకు చిహ్నము” గనుక. మఱియు గాంధీ “ఈ ధర్మముచే మానవుడు మానవత్వము నతిక్రమించి సకల ప్రాణులతో అభేదమును భజించును” అని చెప్పెను. ఇన్ని జంతువులుండగా, గోవుకే ఆధిక్య మొసగనేల యన్నచో భారతభూమికి గోవు సంపదనిచ్చు పరమ మిత్రము గనుక. పరమ సాధువగు గోవు గాంధీకి “కరుణారస మహాకావ్యము.” నిరర్థకమగు గోపూజ కాదిది. నోడు లేని జంతువులపట్ల దయమాలి శాస్త్రప్రమాణముల నుదాహరించుచు, గోపూజ గోపూజ యని జపించు హైంద వుల క్రూరతను గాంధీ ఏవగించుకొనును. ఈ ధర్మసూక్ష్మ

* గాంధీ ప్రతిమార్చనమును సమ్యకింపనివాడు కాడు. “ప్రతిమచే నాకు భక్తి ఉదయింపదు.....కాని ప్రతిమార్చనము మనుజు స్వభావ సిద్ధము.” (6-10-1921 ‘యం గిండియా.’)

మును అస్సీసి యోగి యొక్క-డే యెరుగును. దాని నెరిగినచో గోరక్షణ ధర్మమును గాంధి యేల పాటించునో తెల్లముగును. ఇంతటి మహార్థముతోడనే గాంధి “హైందవ మతము లోకమునకు గోరక్షణమను ధర్మభిక్ష పెట్టిన” దన్నచో నందు దోష మేమున్నది? క్రైస్తవ ధర్మము “నీ పొరుగు వానిని నిన్ను వలెనే ప్రేమింపు” మని చెప్పగా దానికి గాంధి “ప్రాణికోటి యంతయు నీ యిరుగు పొరుగే” యని కలిపెను.

పాశ్చాత్యులకు వర్ణాశ్రమధర్మ తాత్పర్యము మరియు గహనము గావున వారు సులభముగా దానిని గ్రహించి, సమ్మతింపజాలరు. దానిని గూర్చి గాంధి తాత్పర్యమును దెలియచెప్పి, పాశ్చాత్యులను సమ్మతింపజేయు నేర్పు నాకున్న దనను. కాని ఈ ధర్మమును గూర్చి గాంధి చేసిన వ్యాఖ్యానమును బరిశీలించినచో ఒక్క విషయము మాత్రము తేలును. ఈ వర్ణవ్యవస్థయందు తత్కార్యము భేదములు లేవు. ఆయా వర్ణాశ్రమస్థుల యోగ్యత కుచితమగు ధర్మములను విధించుటయే దాని పరమార్థము.

“మానవ స్వభావమందే నిష్ఠమైయున్న ఈ వర్ణాశ్రమ ధర్మమునకు హైందవమతము శాస్త్రోత్పత్తి మాత్రమే కల్పించినదని నాకు దోచును.”

ఆయన నాలుగు వర్ణములనుమాత్ర మంగీకరించును. బుద్ధిజీవులు, ఆముష్మిక ధర్మావలంబులునగు బ్రాహ్మణులు; శస్త్రజీవనులు, పాలకులునగు క్షత్రియులు; వార్తాజీవనులగు వైశ్యులు; శూద్రులు—ఈ నాలుగే వర్ణములు. ఈ నాల్గిం

టిలో ఆయన ఉత్తమాధమ భేదము సేయడు. ఇవి వృత్తి భేదములే కాని అధిక మేమియు లేదు. . విహిత ధర్మాచరణమే కాని ప్రామికొను హక్కులు లేవు.

“ఒకనికి ఆధిక్య మొసగి, మరొకని నై చ్యమునకు బాలుసేయు స్వభావము హైందవ ధర్మమునకు విరుద్ధమని నా యభిప్రాయము. జ్ఞానబలముచే బ్రాహ్మణుడు, బాహు బలముచే క్షత్రియుడు, వర్తక నైపుణిచే వైశ్యుడు, శారీరక శ్రమచే శూద్రుడు—ఈ యందరు ఈశ్వర సృష్టిని సేవింప వలసినవారే. ఇట్లనుటచే బ్రాహ్మణునకు కాయకష్టముతో, ఆత్మరక్షణ పరరక్షణములతో బనిలేదని యెంచగూడదు. బ్రాహ్మణుడు పుట్టుకచే జ్ఞానప్రధానుడు. వంశపారంపర్యముచే, శిక్షణచే ఇతరులకు జ్ఞానోపదేశ మొనర్చుట ఆతనికి ప్రధానము. వలయునేని శూద్రునకు జ్ఞాన సంపాదనము నిషిద్ధము కాదు. కాని, శరీరముచే సేవించు యోగ్యత ఆతని కధికము. ఇతరులకుగల ప్రత్యేక సేవాయోగ్యత కాత డసూయ చెందరాదు. అంతియేకాదు; తాను జ్ఞానాధికుడనని గర్వించు బ్రాహ్మణుడు జ్ఞానహీనుడై, పతితుడగును. ఆత్మ సంయమము, శక్తిని పొదుపుగా వాడుకొనుట ఇదియే వర్ణాశ్రమ ధర్మము.”

వర్ణాశ్రమధర్మము సుఖత్యాగ మూలకమేగాని భోగ మూలకము కాదు. మరియును జన్మాంతరమును నమ్ముటలో నొక విశేషముగూడ నున్నదని మనము మరవజనదు. బ్రాహ్మణునకు శూద్రత్వమును, శూద్రునకు బ్రాహ్మణత్వమును జన్మాంతరముల బ్రాప్తింపవచ్చును. దీనిచే సృష్టియం

దొక సమతాధర్మము నెలకొనును గదా!

ఈ నాలుగు వర్ణములలో వృత్తిభేదమే గాని తారతమ్యములు లేవు. మరి అంత్యజులనబడువారికి ఈ వ్యవస్థతో సంబంధము లేదు. సాంఘికమగు ఈ యన్యాయ్యమును గాంధీ ఎంత తీవ్రముగా ప్రతిఘటించెనో మనకు దెలియగలదు. మనసు కరగించెడి ఆయన ఋషిత్వ లక్షణములలో నిది ప్రధానము. హిందూమతమున కీ యన్యాయ్యము మాయని మచ్చ యనియు, అవమాన హేతువనియు, హైన్యాపాదక మనియు ఆయన యెంతో సంతాపము పాలగును.

“నేను పునర్జన్మము కోరను. మరల పుట్టవలయునేని అస్పృశ్యుడనై పుట్టి, వారి కడగండ్ల ననుభవించి, తద్విముక్తిని సాధింప నభిలషింతును.”

ఆయన ఒక అస్పృశ్య బాలికను పెంచుకొనెను. ఏడేండ్ల యీ చిన్నారి పసిదాని ముద్దు ముచ్చటలు ప్రియమార చెప్పికొనుచు, ఆ బాలయే తన కంటి వెలుగుగా, తన యింటి చలువగా నెంచి మురిసిపోవు చుండును.

గాంధీ ధర్మనూత్రముల మరుగున నెట్టి దివ్యహృదయమున్నదో గ్రహించుట కీ మాత్రము చాలును. టాల్ స్టాయి హృదయమున నింతటి కోమలత్వము, నింతటి సులభసంతుష్టియు లేదు. క్రైస్తవుడను మాటకు సామాన్యార్థము చెప్పికొందుమేని ఆ రవ్యను కంటే ఈతడే క్రైస్తవ స్వభావు డనవచ్చునేమో! టాల్ స్టాయి స్వభావ

ముచే కంటె అభిలాషచే కైస్తవుడని యెంచి, యిట్లనవలసి వచ్చెను.

౪

పాశ్చాత్య సభ్యతను గాంధీ ఖండించుటలోనే ఆయన మనస్సును టాల్ స్టాయి ఎంతగా లోగొనెనో మనకు దెలిసి వచ్చును.

యూరపునందు ఉదారబుద్ధులెందరో, చూసో నాటి నుంచి, నేటి సభ్యతను తెగడుచునే యుండిరి. నిద్ర మేల్కొనిన ఆసియాకు ఆ వ్రాతలే చాలును-తన్నాక్రమించిన యూరపును నిందించుటకు. ఆ వ్రాతలలో చాల భాగము ఆంగ్లేయులవే. గాంధీ ఆ వ్రాత లన్నిటిని చదివి, తన 'హింద్ స్వరాజ్' గ్రంథమున నుదాహరించుకొనెను. ఇంతకు, పాశ్చాత్య సభ్యత నొరులు నిందింపనేల? తన పాపాచరణము నదియే చిత్రించుకొన్నది. పరదేశముల నాక్రమించి, ప్రజాపీడనము సల్పి, వారి రక్తము నోడ్చి, ఆ రక్తముతో నది రచించుకొన్న గ్రంథము నెవరు ఖండింపగలరు? సభ్యతా రక్షణము పేర నిన్న మొన్న నది చేసిన యుద్ధము చాలదా-సిగ్గుమాలినదాని వంచనము, క్రౌర్యము, కాపట్యము, రక్తదాహము బట్టబయలుగుటకు? భయంకరమగు పాశ్చాత్య సభ్యతా నిజస్వరూపమును లోకమంతయు గనులార గనుగొన్నది. దెసమొలతో నిట్లు నిలిచినది చాలక, “ఇదిగో! నన్ను చూడ రం”డని ఆఫ్రికా, ఆసియా వాసులను చేరబిలిచిన ఆ సభ్యత కింకను లజ్జాభి

మానము లెక్కడ? వారు దానిని చూచి, చెప్పిన తీర్పు ఇదిగో:—

“యూరపును నేడు లోగొన్న సభ్యతా స్వరూప మెంత రాక్షసమో మొన్నటి యుద్ధమే తెలిపినది. ధర్మము పేరు జెప్పి ఈ విజేతలు నీతి సూత్రముల నన్నిటిని మంట గలిపిరి. ‘ఇది ఘోరాసత్యము, ఎట్లు పలుకుదుము’ అని వారు వెనుకాడినది లేదు. సకల దోషములు అవినీతి ప్రేరితములే...యూరపులో కైస్తవ ధర్మము లేదు. అది ధన దేవతనే కొలుచుచున్నది.” (8-9-1920 ‘యంగిండియా’)

భారతదేశములోను, జపానులోను ఇట్టి భావములే పలుమారు ప్రకటితము లయ్యెను. కొందరు పైకి చెప్పుట ఉచితము కాదనుకొనిరే కాని వారి హృదయములం దీ భావములు మలచుకొని పోయినవి.

మొన్నటి యుద్ధ విజయమున కిదియేకాదు; ఇంత కంటేను దుష్ఫలితము లున్నవి. గాంధికి మాత్ర మీ పాశ్చాత్య సభ్యతా నిజరూపము 1914 కు బూర్వమే తెలిసి వచ్చెను. దక్షిణాఫ్రికాలో ఉన్న ఇరువదేండ్లలో ఆయన కది నిజరూపమును జూపెట్టినది. 1908 లో రచించిన ‘హింద్ స్వరాజ్’ లో ఈ నూతన సభ్యతకే ఆయన ‘మహా పాప’ మని పేరిడెను.

సభ్యత యని పేరేగాని గాంధి దీనిని కలియుగ లక్షణ మనును. ఐహిక సుఖమే ఇది పరమార్థముగా నెంచును. దీని ప్రభావము వలననే పాశ్చాత్యుడు తన ధన సంపాదనమునకు మురిసిపోవు చున్నాడు. ఆ సంపదకు

దాసుడై, శాంతిదూరుడై, అంతర దృష్టిరహితుడగు చున్నాడు. దుర్బలుల పాలిటికి, కష్టజీవుల పాలిటికి నరకమిది. సకల జాతుల ప్రాణశక్తిని ఇది హరించుచున్నది. ఈ రాక్షస సభ్యత తన్ను దానే దహించుకొను కాల మాసన్నమైనది. భారతదేశమునకు నిజమైన శత్రు విదియే గాని ఆంగ్లేయులు కాదు. ఆంగ్లేయుల పాప మిందు లేదు. వారి నావేశించి, వారి రక్తమున కెక్కి సివమెత్తించు వారి సభ్యత ననవలెనుగాని వారి ననబనిలేదు. భారతదేశము నుండి ఆంగ్లేయులను వెడలగొట్టి, వారి సభ్యతకు మాత్రము పట్టము గట్టజూచు భారతీయులను గూడ గాంధీ నిరసించెను. “వ్యాఘ్రము వలదు, వ్యాఘ్రస్వభావము కావలెను అనుట వంటిది. పాశ్చాత్య సభ్యతను ప్రతిఘటించుటయే మనము చేయవలసిన ఘనకార్య” మనును.

లాయర్లు, వైద్యులు, అధ్యాపకులు—ఈ మూడు వృత్తుల వారిని గాంధీ తీవ్రముగ నిరసించును.

భారత ప్రజను మాతృభాషకు, సంస్కృతికి దూరమొనర్చి, భారత బాలకులను అవమానమున కగ్గ మొనర్చిన దీ అధ్యాపకులే. బాలుర చిత్తములను సంస్కరించి, శీలవంతులను జేయ యత్నింప రీ అధ్యాపకులు. కాయకష్టమును చులుకనగా జూతురు. ఇదియే వీరు నిందాపాత్రు లగుటకు గారణము. నూటికి ఎనుబదిమంది కర్షకులు, పదిమంది యంత్రస్వాములు (Industrialists) నున్న యీ దేశమున

అందరికి నొక్క తీరుగా గ్రంథస్థ విద్య నేర్పుటకంటే మహా దోషము వేరుండదు.....ఇక లాయరు వృత్తి నీతిదూరమే కదా! భారతదేశము నందలి కోర్టులు ఆంగ్లాధిపత్యస్థాపన కుపకరణముల వంటివి. ప్రజలలో పరస్పరము వైరములు పెట్టి, కలహములను, కొట్లాటలను ఇవి పెంచును. మనుజుని దుస్స్వభావమును పనిగొనుటకు సాధనము లివి. ఇక డాక్టర్లంటిమా, వారిపట్ల గాంధీకి మొదట ఆదరమే ఉండేడిది. క్రమముగా ఆవృత్తి మాన్యము కాదని తెలిసివచ్చినది. పాశ్చాత్య వైద్యము శరీరమునకు రోగబాధ తొలగింప జూచునే గాని తన్మూలకారణమగు దుర్వృత్తులను, వ్యసనములను మాన్ప యత్నింపదు. పాపఫలమగు బాధనుండి ఈ వైద్యము తమ్ము తప్పించగలదను ధైర్యముచే ప్రజలు పాపరతులగుట తలపించుచున్నది. కావున ఇది పాప కార్యములను ప్రోత్సహించు చున్నదనియు నెంచవచ్చును. ఈ యింద్రజాలపు మందులవలన ప్రజలు నీతిహీనులు, నీరసులు నగుచున్నారు. * శరీరమును, మనస్సును నిగ్రహించుకొను ధీరత్వ మీమందులవలన ప్రజలకు కొరవడి పోవుచున్నది. ఈ బూటకపు మందుల జోలి కేగక, రోగములు రాకుండ పరిహరించు మార్గముల నుపదేశించుచు 'ఆరోగ్య దర్శిని' (A Guide to Health) అను గ్రంథము నాయన రచించెను. యిరువదేండ్ల అనుభవము కొలది

* పరిశోధనాగ్రము జంతువులను ముక్కలుగా కోసెడి యీ వైద్యశాస్త్ర పద్ధతి గాంధీకి బాత్తిగా గిట్టదు. దాని నాయన మహా పాతకముగా నెంచును.

వ్రాసిన ఆ గ్రంథము వైద్యశాస్త్రము, నీతిశాస్త్రము గూడ నగును. “రోగములకు శారీరక కర్మయే కాదు మానసిక కర్మయు కారణమే. కావున రోగములను పరిహరించు మార్గములను సులభముగా సూత్రీకరింపవచ్చును. ఆరోగ్య విధుల అతిక్రమణమే అన్ని రోగములకు మూలము. ఈ శరీరము ఈశ్వరాలయము. కావున దీనిని పవిత్రముగా, శుచిగా నుంచవలెను.” గాంధీ చెప్పిన సూత్రములలో చాల సదుపదేశము లున్నవి గాని, నిర్వివాదములగు చికిత్సా పద్ధతులను గూడ నిషేధించుటలో ఆయన హతస్వభావము కన్పించుచుండును. నీతివర్తన విషయమున గూడ కఠోరత గన్పించుచున్నది.* ఇవి యన్నియు నొక యెత్తు; యంత్రము దొక యెత్తు. ఈ కలికాల సభ్యత కదియే మూలకందము. ఈ వికృత విగ్రహపూజను విడనాడి తీరవలెను. భారత భూమిని ఈ యంత్ర దాస్యమునుండి తప్పించు గాఢవ్రతము నాయన చేపట్టెను. యంత్ర దాస్యముతో చేతులు గలుపు స్వాతంత్ర్యముకంటె భారతదేశమునకు అంగ్లవిపణిదాస్యమే ఆయన మేలనును. “మనదేశమున యంత్రములు నెలకొల్పు కొనుటకంటె మాంఛెస్టరుకు ధనము నంపుటయే మేలు. అమెరికా రాక్ ఫెల్లరు (యంత్రస్వామి) కంటె భారతీయ రాక్ ఫెల్ల రెన్నటికి మంచివాడు కాడు. యంత్రము మానవ జాతికి దాస్యబంధనకారి. కామముచే వలెనే ధనముచేగూడ మనుజుడు నిస్సహాయు డగును.”

* కామ సంబంధమగు ఆయన కఠోర నియమములు సెయింటు పాలును దలపించుచుండును.

భారతీయులలో నవీన బుద్ధులు “మరి రైళ్లు, ట్రాములు, యంత్రపరిశ్రమలు లేనిచో భారతదేశము గతి ఏమగును?” అని అడుగుదురు. “అవి లేకుండ ఇంతకాలమును గడవలేదా?” అని గాంధీ బదులు చెప్పను.

“పోటుపాటవలె ఎన్నో సామ్రాజ్యములు పుట్టి అణగుచుండగా, భారతదేశము వానిమధ్య ఇన్ని వేలేండ్లు నిశ్చలముగా నిలిచియున్నది. ఏది లేకున్నను భారతభూమి ఆత్మజయమును సాధించి, సుఖస్వరూపమును గ్రహించినది. మహానగరములను, యంత్రబలమును భారత మభిలషించ లేదు. తాతలనాటి రాట్నము, పాతకాలపు బల్లెచదువులే దానికి జ్ఞానరక్షలు, శుభదాత్రులు నైనవి. సనాతనమగు ఆ సాత్త్విక జీవనమును మన మందుకొనవలెను—ఒక్క యురుకున గాదు—క్రమముగా, ఓర్మిమై, పెద్దల అడుగు జాడలవెంట జేరవలెను.”

౬

ఇదియే గాంధీ యాలోచనల సారము. ఇంతకంటె మరియేమి కావలెను? పురోగమనమునకు,* పాశ్చాత్య దర్శ

* పాశ్చాత్య దర్శనము లిటునుండి తొలగియేగిన పిమ్మట ఆ యా శాస్త్ర పరిశోధనలకు పేలు కల్పింపవలె నవియే గాంధీ ఆశయము. పాశ్చాత్య దర్శనకుల ఉత్సాహమును, త్యాగమును గాంధీకి సహ్యాన్యములే. భారత యోగుల దీక్షా విరాగముల కంటె అవియే అధికములని ఆయన పరిగణించును. పశ్చిమఖండ రజఃప్రవృత్తి ఆయనకు గౌరవ భాజనమే కాని అది నడచెడి దారు లాయనకు గిట్టవు. ఈ మాత్రము వినాయించినను పాశ్చాత్య సభ్యతపట్ల ఆయనకు ప్రతిషేధము కలదని విస్పష్టమే. కావుననే ఈ ప్రాతకాలపు గాంధీ యాలోచనలకు టాగోరు తగిన రీతి ప్రతివచించెను.

నములకు (Sciences) ఉచ్చాటన మంత్ర మిది. మానవుని ఉత్సాహశక్తి నిష్పలు గ్రక్కుచు ముందునకు సాగివచ్చుచుండ ఈ ప్రాతకాలపు విచారపుంజము దానితో డీకొని ముక్కతై పోవునేమో. అట్లు పురోగమించు నుత్సాహశక్తిని మానవైక్యమునకు చిహ్నమనుట యుక్తము. ఏలయన, విశ్వాత్మయందు స్వరమేళనము గోచరించును. స్వచ్ఛందములగు స్వరకల్పన లెన్నో అందు మేళవించి ఏకత్వమును భజించును. ప్రథమ యావనమందున్న మన పశ్చిమఖండము స్వచ్ఛంద పరవశయై, ఆ మేళమునకు తానే సార్వకాలిక కర్తృసు గానని గ్రహింపజాల కున్నది. తన పురోగతియం దెన్నో ఉపరాగములు, ఎదురు నడకలు, పునఃపాకములు నున్నవని ఎరుగనేర దది. మానవ సభ్యతా మహేతిహాసమునందు, ఒక్క సభ్యతదే కాదు, ఎన్ని సభ్యతల చరిత్రలో అందు పెనవేసికొని యున్నవి.

సత్యాగ్రహ సమరారంభము

పాశ్చాత్యులది పురోగమనమే యని మనము నిరూపించకయే గాంధీ వ్రతమునకు భిన్నముగా లోకము నడచుచున్నది గదాయని ఆయన విశ్వాసములు కూలిపోవుట తథ్యమని యెంచకూడదు. ప్రాచ్యదేశీయుల మనస్థైర్యము నెరుగని వారు మాత్రమే అట్లెంచు కొందురు. గోబినో చెప్పిన మాటలు వినుడు. “ఆసియా వాసులకు మనకంటె నన్నిట బట్టుదల యధికము. తమ ఆశయ సిద్ధికై వా రెన్ని పురుషాంతరముల వరకై న వేచియుందురు. ఎంతకాలము గడచినను వారి ఆశయములు సన్నగిలక పుష్టిమంతములగును.” భారతీయులు శతాబ్దులు గడచిపోయెనని భీరువులుగారు. గాంధీకి తన యత్న మొక్కసంవత్సరములో ఫలించినచో సంతోషమే. అట్లుకాక వేయేండ్లకు ఫలించినను సంతోషమే. కాలము నాయన తొందరపెట్టడు. కాలము మందగతి యగునేని ఆయనయు మందగతినే తాల్చును. తాను తలపెట్టిన తీవ్ర సంస్కారములను భారతదేశము గ్రహింపక, అందులకు సిద్ధపడక యుండునేని ఆయన ఆచరణ యోగ్యమగు మార్గాంతరము నవలంబించును. యంత్రముల పాలిటి ఈ పరమ విద్వేషి 1921లో చెప్పిన యీ క్రింది మాటలు మన కాశ్చర్యమును గూర్పజాలవు.

“ఈ యంత్రము లన్నియు రూపుమాసి పోయినచో నేను చింతింపను. అట్లని, ఈ యంత్రముల యెడ నాకు ప్రత్యక్ష విరోధము లేదు.”

“అపవాదములు, హద్దులులేని పరిపూర్ణాహింసయే నా పరమ ధర్మము. అట్లని, నాకు నచ్చిన లోకవ్యవహారము లన్నిటిని ఈ ధర్మమే పాలింపవలెనని నేను కోరను..... అట్లు చేసినచో మనము అపజయమును, తిరోగమనమును ముందే తెచ్చిపెట్టికొన్నట్లగును. జనసామాన్యము త్రిక రణముల సీధర్మము నాచరించు ననుకొనుట అవివేకము...”

“నేను గొంతెమ్మ కోరికలు గోరను. సాధక బాధక ములు విచారించక ఆకాశ సౌధములు నిర్మింపను,” గాంధీ తన్నుగూర్చి చెప్పికొన్న యీ మాటలు యథార్థములు. ప్రజల శక్తికి మించిన కోరిక లాయన కోరడు. శక్తివంచన సేయవలదని కోరును. భారతదేశ మందలి కోట్లకొలది జన సంఖ్యను, పరంపరాగతమగు అచటి సంప్రదాయ సంపదను, ఆత్మవికాస సంపదను విచారించినచో, గాంధీ కోరిన యీ కోరిక తక్కువదికాదు. భారత ప్రజలకు, గాంధీకి మొదటినుండియు మనసులు కలిసినవి. బాహ్యప్రకటనలు లేకుండగనే వారొకరి నొకరు గ్రహించుకొనిరి. ప్రజ లేమి యాయగలరో గాంధీ యెరుగును. గాంధీ యేమి కోరునో ప్రజలు నెరుగుదురు. స్వరాజ్య మనెడి భారత స్వ పరిపాలనమే ఆ యుభయులను కట్టివేసిన ప్రధాన బంధము.

“ప్రజల లక్ష్యము స్వరాజ్యమే గాని అహింస కాదని నే నెరుగుదును,” అనెను గాంధీ. అంతియే కాదు; మనకు

రిచ్చపా టాదవించు ఈ క్రింది పంక్తులు చూడుడు.

“తమ్ము బీల్చుకొను తినువారి హింసకు బాల్పడి,
దాస్యబంధముల జక్కి యుండుటకంటె హింసచే ఆ బంధము
నుండి విడివడుటయే భారత ప్రజలకు మేలని యెంతును.”
వెంటనే దీని నాయన యిట్లు సవరించుకొనెను. “అట్టిది
సాధ్యమగునా? హింసచే భారతదేశ మెన్నటికి విడివడ
జాలదు. ఆత్మబల మొక్కటే భారతమునకు సముచిత
సాధనము. సత్యాహింసలే ఆబలము. దాని పేరే సత్యా
గ్రహము. అది వినా, స్వరాజ్యము సిద్ధింపదు.”

ఆ ప్రబలాయుధ స్వరూపమును, అందు గుప్తమై
యున్న శక్తిని గాంధీ ప్రజలకు బ్రత్యక్ష మొనర్చెను.
ఆయన ఉపజ్ఞా ప్రభావ మిదియే.

సత్యాగ్రహమును మాటను గాంధీ దక్షిణాఫ్రికా
యందేకల్పించెను. తనది నిష్ప్రతిక్రియానిరోధములేక సాత్విక
నిరోధము (Passive resistance) కాదని చెప్పుట కీమాటను
కల్పించెను. గాంధీ యుద్యమమును ఐరోపీయులు “నిష్ప్రతి
క్రియ” మనియు, “ఉపేక్షానిరోధ” మనియు వర్ణింపసాగిరి.
తన యుద్యమము తద్భిన్నమని ఆయన చెప్పవలసివచ్చెను.
గాంధీది ఉపేక్ష యెన్నటికిని కాదు. నిరోధకులలో గాంధీ
వీరాగ్రేసరుడు. శాంతి యెఱుగని వీర మాయనది. ఉపేక్షకు
గాంధీకి గానివాని. ఉపేక్ష యన్నచో గాంధీ కున్నంత
ఏవము మరొకరి కుండదు. ప్రత్యక్ష ప్రతిఘటనమే ఆయన

యుద్యమమునకు గ్రాణము, అహింసాత్యాగములు, విశ్వాసము ఆ ప్రతిఘటన నుద్దీపింపజేయును. త్రిగుణాత్మకమగు ఈ శక్తియే సత్యాగ్రహము.

తమ భీరుత్వమును గాంధీ మరుగున మాటుకొనగోరు పిరికిపంద లాయన చెంతకేగకుడు. గాంధీ తన సంఘమునుండి పందలను తరిమివేయును. ఈ పిరికిపంద కంటె హింసా స్వభావుడే మేలు.

“హింసా భీరుత్వములు రెంటిలో నేను హింసనే వరింతును. ఎదిరిని చంపకుండ చావగల నిశ్చల ధైర్యమునే నేను సాధింతును. ఇట్టి ధైర్యము లేనివాడు చంపుటయో, తాను చచ్చుటయో నేర్చుకొనవలెను. అంతియే కాని ఆపద వేళ సిగ్గుమాలి పారిపోవుట తగదు. ఏలయన, అట్లు పరు గిడుటయు మానసిక హింసాచరణమే. చచ్చుటకు దెగువ లేకయేకదా పారిపోవుట... భారతజాతి పౌరుషహీన మగుట కంటె హింసాచరణమే మేలని యెందును.....మరి, హింస కంటె అహింసయే మహోత్తమమని నే నెరుగుదును. దండించుటకంటె త్నమించుటయే పురుషలక్షణము. దండింప గల్గియు సైరించుటయే త్నమ యగునుగాని వట్టిసైరణ సైరణ గాదు. భారతము శక్తిహీనమని ఎంచు నేను. కొన్ని వేలమంది ఆంగ్లేయులు ఇన్ని కోట్లమంది మనుష్యులను భయపెట్ట జాలరుకదా?... శక్తి యన్నచో బాహుబల మొక్కటేకాదు. దుర్దమమగు ఇచ్చాశక్తియే శక్తి..... కనికరముమై పాపకర్మకు దలయొగ్గుట అహింస కానేరదు. క్రూరుడగు పాలకుని యిచ్చకు అహింస ఆత్మబల సర్వస్వము

నెదురొడ్డును. మహాసామ్రాజ్యము నేనియు ఒక్క- పురుషు
డీ విధముగా ప్రతిఘటించి దానిని కూల్చగలడు.”

ఈ విజయమునకై దేని నొడ్డుచున్నా డతడు ?
బాధా సహిష్ణుతను. బాధాసహనమే కదా పరమ ధర్మము.

“మృత్యువు లేనిచో బ్రతు కెక్కడిది? బీజనాశ
మందేకదా సస్యవృద్ధి. బాధాసహన మను ఈ ప్రాయశ్చిత్తము
శాశ్వత ధర్మము. ఈ ధర్మము నాచరింపని వానికి అభ్యుద
యాశ లేదు.....బాధాసహన మెంతయో పురోగ
మనము నంత. బాధాసహనమే పురోగతికి కొలతబద్ద.
ఆ బాధాసహనము పవిత్రమగు కొలది పురోగతియు నధిక
మగును.....ఎఱుకమై సహించుటయే అహింస.....
బాధాసహన రూపమగు ఈ యజ్ఞము సనాతన
భారత ధర్మము. దీనినే భారతీయులకు నే నుపదే
శించునది. హింసా ప్రవృత్తి మధ్యమున అహింసను
దర్శించిన ఋషులు న్యూటనుకంటె అధికోపజ్ఞామహితులు.
వెల్లింగ్టను కంటె వారు గొప్ప వీరులు. శస్త్రాస్త్రముల
నెఱిగియుండియు అవి వ్యర్థములని యెంచి వారు విడనాడిరి...
ఈ యహింసా ధర్మము ఋషులకు, యోగులకే కాదు.
మానవ సామాన్యమంతటికి నది ఆచరణీయమే. హింసా
ధర్మము మృగజాతికి, అహింస మానవ జాతికి.
మృగములలో ఆత్మ నిద్రించుచున్నది. ఉత్తమ మగు ఈ
యాత్మ ధర్మమును తల డాల్చుటయే మానవుని ఉత్తముని,
ఉన్నతుని గావించగలదు.....భారత మీ యహింసా

ధర్మము నవలంబించు గాక! ఈ ధర్మమందున్న బలాధిక్యమును భారతము పూర్ణముగా గ్రహించు గాత! భారతము నకు నాశములేని ఆత్మ యున్నది. ఈ యాత్మ లోకమందున్న సర్వ భౌతిక శక్తులను తృణీకరింప గలదు.....భారతదేశ మీ యాత్మ బలము నేనాటికి గుర్తింప నేర దేని హిమాలయము లం దేశాంతవాసమే నాకు శరణ్యము.....”
(6-4-1921)

ఆయన యెన్నడు నిరాశ చెందడు. 1918 లో కర్నాటక వివాదలందు ఈ సత్యాగ్రహాయుధమును తాను చక్కగా పరీక్షించి చూచెను. కావున 1919 ఫిబ్రవరిలో భారతదేశమును నమ్ముకొని జైత్ర యాత్ర నారంభించెను.

రాజకీయమగు తిరుగుబాటును గూర్చిన ఆలోచన మప్పు డాయనకు లేదు. గాంధీ అప్పటికింకను రాజభక్తుడే. ఇంగ్లండుపట్ల విశ్వాసలేశ మున్నంత కాలము ఆయన అనురక్తుడుగానే యుండును. 1920 జనవరి వరకు ఆయన సామ్రాజ్యముతో సహకరింపవలెననియే వాదించు చుండెను. భారతదేశభక్తు లందులకు గాంధీ నాడిపోసికొనిరి. భారత ప్రభుత్వమును ప్రతిఘటించిన ఆ మొదటి వత్సరమున సత్యాగ్రహులందరు రాజశాసనమునకు సర్వధా విధేయులుగా నుందురని హంటరు ప్రభువుతో గాంధీ నమ్మకముగా జెప్పెను. భారత భూమికి ధర్మమార్గోపదేశకుడైన యీ రాజభక్తుడు తన అనురక్తి బంధమును చేసేత త్రెంచి వేసికొన వలసి వచ్చెనన్నచో, దానికి అప్రగల్భ భారత ప్రభుత్వపు మొండి పట్టు గాక మరియొకటి కారణము గాదు.

అన్యాయ్య శాసనము చేసిన భారత ప్రభుత్వమును శాసన బద్ధముగానే ఎదుర్కొనుటకు ఇట్లు సత్యాగ్రహ మారంభమయ్యెను. సత్యాగ్రహులు సహజముగా శాసనాను వర్తులే అయ్యు, అక్రమ శాసనములను వారు ప్రయత్న పూర్వకముగ నెదిరింతురు. ఆ అన్యాయ్య మంతటితో తొలగదేని ప్రభుత్వముతో సర్వవిధ సహకారమును మాను కొనుటకు గూడ వారు ఆ యత్తులై యుందురు. పాశ్చాత్య లూహించు శాసన ధిక్కృతికి దీనికి నెంత యంతరమున్నదో చూడుడు! అసాధారణముగు ధర్మ వీరమున కిం దెంత ప్రాధాన్యమున్నదో గమనింపుడు!

సత్యాగ్రహులు ప్రతిపక్షుల చిత్తశుద్ధిని శంకింపదు; కనుక నే వారిపై చేయిచేసుకొనుట సత్యాగ్రహులకు నిషిద్ధము. మనకు ధర్మముగా దోచినది ఎదుటివారి కధర్మముగా దోచవచ్చును. కావున హింసచే వారి మనస్సులను ద్రిప్పట ఎన్నడును బొసగదు. సత్యాగ్రహులు తమ విశ్వాసబల ముచే వెలుగు ప్రేమదీప్తిచేతను, స్వసుఖ వర్జనముచేతను, హర్షప్రమోదములతో బాధల ననుభవించుట చేతను ప్రతి పక్షులను జయింపజాతురు. ఇట్టి ధర్మప్రచారము సరికట్ట గల్గుట దుర్ఘటము గదా! శిష్య బృందముతోగూడ క్రీస్తు అనుభవించిన యిట్టి బాధాసహన ప్రచారమే తొల్లి సామ్రాజ్యమును గూలద్రోసినది. స్వాతంత్ర్యము కొఱకు, న్యాయ్యముకొఱకు బలిగానున్న యీ ప్రజల ధర్మోత్సాహ

మును విశేషమొనర్చుటకు 6-4-1919 న భారతదేశ మంతట ప్రార్థనోప వాసములతో హార్తాల్ జరపవలెనని గాంధీ విధించెను. ఇదియే ఆయన మొదటి చర్య. ప్రజల అంతరంగ మును ఈచర్య మొదలంట కరగించెను. ఎన్నడు అనుకొనని ఫలితము దీనిచే కలిగెను. అన్ని తరగతుల భారతప్రజలు నొక్కువ్వుడి నేకీభవించుట కిదియే మొదలు. భారత మపుడు తొలిసారిగా స్వస్వరూపమును దర్శించెను.

దేశమంతయు శాంతముగ నున్నదనియే చెప్ప వచ్చును. ఒక్క డిల్లీ నగరమున గొంత యలజడి ప్రవర్తి ల్లెను. ప్రభుత్వ మాయనను మార్గమధ్యమున రైలులో నిర్బంధించి బొంబాయికి ద్రిప్పి పంపెను. గాంధీ నిర్బంధ వార్త పాంచాలమున సంతోభము పుట్టించెను. అమృత సరమున హత్యలు, దొమ్ములాటలు జరిగినవి. 11-4-1919 రాత్రి డయ్యరు సేనాని ససైన్యుడై వచ్చి, ఆ నగరము నాక్రమించి శాంతి నెలకొల్పెను. 13-4-1919 హిందువులకు పండుగ దినము. ప్రజ లానాడు జలియన్వాలాబాగులో గుములు గూడిరి. స్త్రీలు పిల్లలతో గూడ నచట జేరిరి. ఎట్టి అలజడియులేక శాంతముగా నుండెను. క్రిందటి రాత్రి డయ్యరు సేనాని ప్రజల సమావేశముల నెల్ల నిషేధించెనట. ఆ నిషేధ మెవ్వరు నెరుగరు. డయ్యరు మరతుపాకులతో జలియన్వాలాబాగు కేతెంచెను. అట్లు వచ్చిన ముప్పది నిమిషములకు, ఎట్టి హెచ్చరికయు సేయకయే, నిరాయుధ మగు ఆ ప్రజల గుంపుపై తుపాకిగుండ్లు ప్రేలజొచ్చెను. పది నిమిషములు కురిసిన మీదట తుపాకిమందు వట్టిపోగా, అగ్ని

వర్ష మంతమయ్యెను. ఆ 'బాగు' (తోట) చుట్టు నెత్తయిన గోడలున్నవి. తప్పించుకొని పారిపోవుటకు దారిలేదు. అయి దాడు వందలమంది భారతీయు లనువుల బాసిరి. ఇంకెందరో గాయపడిరి. ప్రణితులను, మృతులను గూర్చి విచారించిన వారు లేరు. పిమ్మట సైనిక శాసనమును చాటించిరి. కఠోర దండముచే పాంచాల మంతయు నట్టుడికి పోయెను. నిరాయుధ ప్రజాసమూహములపై విమానము లగ్నిగోళములను వర్షించెను. సమ్మాన్యులగు పాంచాల పౌరుల నెందరినో సైనిక కోర్టుల కీడ్చి, కొరడాలతో మోదిరి. పొట్టలపై ప్రాకించిరి. పరాభవములకు బాల్పరచిరి. భారత దేశ మహిమను చాటించుటేమి! యూరపులోని హింసాబుద్ధుల కంతట ఒడలేరుగని యీ సివములు, చిందులు నేమి? ఆంగ్ల పాలకులలో బుద్ధిహీనతా వ్యాధి అంటురోగమై వ్యాపించినేమో! ఇది యిట్లు జరుగునని గాంధీ యెరుగక పోలేడు. ప్రజలను ముండ్లులేని మెత్తని బాటలవెంట నడపి జయము గూర్తునని ఆయన యెన్నడు వారి కాసపెట్టలేదు. జలియన్వాలాదినము భారతప్రజ కిట్లు కనువిప్పు పండుగ ఆయెను.

“మనము లోకమున ఇతర ప్రజల కెవ్వరికి దీసిపోక, వారితో సరిగద్దె నుండవలె నన్నచో, నిరపరాధ ప్రజావధలిట్టివి ఒక వేయిగాదు, ఎన్ని వేలేని జరుగుగాక. వానినెల్ల సమచిత్తులమై భరించుట కాయత్తులము కాకతీరదు. ఉరి కంట మెక్కుట ఎల్లరకు నిత్యకృత్యమై పరిపాటి గావలెను.”
(7-4-1920)

ఈ పాంచాల ఘోరకృత్యముల వార్త బయటికి

పొక్కుకుండ సైనికాధికారులు అదుపు చేయగల్గిరి. * క్రమముగా నొక్కొక్క వార్తయే బయటికి జారదొడగినంతట భారత దేశమున శ్రోధవాయువులు వీవజొచ్చెను. ఇంగ్లండులో గూడ కదలిక వుట్టెను. హంటరు ప్రభువు నాధిపత్యమున విచారణ కలాపమును ప్రభుత్వ మారంభించెను. భారత కాంగ్రెసు దీనికి బ్రతిగా స్వతంత్ర విచారణకు మొదలిడెను. అమృతసర హత్యాకాండ కర్తల నందరిని దండించుట ప్రభుత్వమునకు ఊమకారి అయ్యెడిది (బుద్ధిశాలురగు ఆంగ్లేయు లెల్లరు నిది యెరుగుదురు). అట్టి దండనమును గాంధీ కోరలేదు. ఆ సహనము నెంతని మెచ్చుకొందును! డయ్యరు సేనానిని, ఇతరాపరాధులను దండింపుడని గాంధీ కోరడయ్యెను. ఆయనకు రోషముగాని, ప్రతీకార చింతగాని లేదు. డయ్యరు సీదేశమునుండి పంపివేసిన చాలుననెను. కాని “తా జెరుపదలచినవారి సీశ్వరుడు మతిభ్రష్టుల నొనర్చునట” కదా!.....విచారణ కాండ ముగియక మునుపే భారతప్రభుత్వము తన యుద్యోగుల కెట్టి హానియు కలుగకుండ శాసనమును నిర్మించెను. అపరాధులగు ఆ యుద్యోగులకు పదభ్రష్టత కలుగకపోగా పసదనములు గూడ ప్రాప్తిచెను.

3

భారతదేశ మీ సంకటావస్థలో నుండగనే ఇంత కంటే దారుణమగు ఘటన యొకటి జరిగెను. బ్రిటిషు

* విప్లావకు లిదే యదనని చెలరేగకుండ గాంధీ 18-4-1919 న తన యుద్యమము నుపసంహరించుకొనెను.

ప్రభుత్వాధినేత భారతమునకు తా నొసగిన పవిత్ర వాగ్దానమును ఘోరముగ భంగపరచెను. యూరోపియనుల యెడ భారతీయుల కేమాత్రమైన నమ్మక మున్నచో దీనితో ఆ కొంచెమును చెడిపోయెను.

ఐరోపా యుద్ధకాలమున భారతీయ ముసల్మానుల కొక ధర్మసంకటము వచ్చిపడినది. ఇస్లాము మతాచార్యుడగు టర్కీ సుల్తానుపట్ల గురుభక్తి, బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము నెడ రాజభక్తి—యీ రెంటి మధ్యమున వారి చిత్తము లూగులాడ జొచ్చెను. “మీ కాలిఫ్-టర్కీ సుల్తాను-ప్రభుత్వమునకు భంగము చేయము” అని బ్రిటిషు ప్రభుత్వము మాట యిచ్చిన పిమ్మటనే వారు ఇంగ్లండు నభిమానించిరి. యూరపు నందున్న టర్కీ తురుష్కుల అధీనమందే ఉండవలెననియు, ముసల్మాను ఖేత్రములతోపాటు మెసపటేమియా, సిరియా, పాలస్తానములతో గూడిన అరేబియాకు గూడ సుల్తానే అధినేతగా నుండవలెననియు ముసల్మానులు కోరదొడగిరి. లాయిడ్ జార్జి మహామంత్రియు, భారత వైస్రాయియు యథావిధిగా వారికి మాట యిచ్చిరి. యుద్ధము ముగిసినంతట ఈ వాగ్దానమును మరచిరి. 1919 వేసవిలో వెలువడిన సంధి షరతులలోని దారుణావమానము ముసల్మానులకు కలవరము గల్పించెను. ఖిలాఫత్ ఉద్యమమున కిదే మొదలాయెను. 17-10-1919న ప్రశాంత గంభీరముగ ముసల్మానులు తమ రోష సంతాపముల బ్రకటించిరి. పిమ్మట నొక నెలకు భారత ముసల్మాను లందరును ఢిల్లీలో సభగూడిరి. ఆ సభకు అధ్యక్షుడు గాంధీ. హిందువు

లను, ముసల్మానులను ఏక మొనర్చుట కిదియే అదనని ఆయన సూక్ష్మబుద్ధికి దోచెను. ముసల్మానుల కది ప్రాణపదమగు మత సమస్య. హిందూ ముసల్మానుల సహజ వైరమును బ్రటిషు ప్రభువు లిన్నాట్లు రెచ్చగొట్టుచుండిరి. మొదలీ వైరము నాండ్లాయులే చాలవరకు కల్పించిరని గాంధీ యభిప్రాయము. కల్పించుట మాట యెటులున్నను ఆ వైరమును వారెన్నడు తగ్గించిన పాపమున బోలేదు. ఈ యుభయ మతస్థులకు దరచు జగడములు దాపరించుచుండెను. ముసల్మానుల ప్రశాంతికి భంగముగా మసీదులముందు హిందువులు మేళతాళములు చేయగా, హిందువుల గోభక్తికి ముసల్మానులు భంగము గూర్పక మానినదియులేదు. ఇవియే కలహ కారణములు, ఈ కలహములచే విరోధములు ప్రబలిపోయెను. ఈ యుభయ ప్రజలకు పరస్పర సాంగత్యము లేదాయెను. వీరికి పరస్పర వివాహములు, భోజన ప్రతిభోజనములు నిషిద్ధములు. ఈ విరోధములను నమ్మకొని ప్రభుత్వము గుండెపై చేయినిడుకొని నిదురించుచుండెను. ఖిలాఫత్ సభలో గాంధీ ఐకమత్య ప్రకటన చేయగనే ప్రభుత్వము దద్దరిలి లేచెను. ఖిలాఫత్ విషయమున హిందువులు ముసల్మానులతో నేకీభవించి ఆదుకొనవలెనని గాంధీ సహజోదార్యపూర్వకముగ ప్రకటించెను.

“హిందువులు, పారసీకులు, క్రిష్టియనులు, యూదులు వీరందరు ఏక ప్రజగా మనదలతు లేని ఒకరి కష్టసుఖము లందరివిగా నెంచుకొనక తీరదు. పోరాటము ధర్మమూ, కాదాయనున దొక్కటియే మనము తేల్చుకొనవలసినది.”

అమృతసర సంహారమందు ముస్లిము రక్తము హైందవ రక్తముతో గలియనే కలసినది. ఇక దృఢసఖ్యముచే వీరిని బంధింపవలసి యున్నది. ఆ సఖ్యమునకు షరతు లేవియు నుండరాదు. భారత ప్రజలలో మహమ్మదీయులే మిగుల గట్టివారు. ఆ ఖిలాఫతు సభలో మహమ్మదీయులే ముందుగా సహాయ నిరాకరణమునకు నిశ్చయించినవారు. గాంధీ అందులకు వలెయనెను. ఇంగ్లీషు సరకులను ఆంక్ష పెట్టుటకు మాత్రమాయన సహజౌదార్యము సమృద్ధించినదికాదు. అట్టి యాంక్ష దౌర్బల్యమునకు, ప్రతీకార వాంఛకు చిహ్నమని చెప్పి యాయన దానిని త్రోసిపుచ్చెను.

1919 చివరి భాగమున రెండవ ఖిలాఫతుసభ అమృతసరమందే జరిగెను. అందు ఇంగ్లండుకు రాయబార మంప నిశ్చయము సల్పిరి. సంధి మహాసభలో భారతీయుల అభీష్టమును కాలద్రొక్కిరేని అది విషమముగా బరిణమించునని వైస్రాయికి హెచ్చరిక సలుపుటకు గూడ నిశ్చయించిరి. 1920 ఫిబ్రవరిలో బొంబాయి యందు మరియొక సభ జరిగెను. అందు ఆంగ్ల రాజనీతి నాక్షేపించుచు, విపత్తు మూడనున్నదని హెచ్చరించిరి.

౪

ముంచుకొనివచ్చు ఆ విపత్తును గాంధీ కనులార గాంచి, దాని సరికట్టుట కెంతో పెనగులాడెను. ఇంగ్లండులో గూడ కనువిప్పు గలుగ నారంభించెను. విపత్తు నివారణోపాయము లించు కించుకగా ప్రభుత్వము చేయసాగెను.

మాంటేగూ చెమ్మ ఫర్దుల సలహాల ననుసరించి భారత రాజ్యాంగ సంస్కరణము జరపిరి. భారత ప్రభుత్వమునను, రాష్ట్రపాలనము నందును ప్రజల కెక్కువగా అధికార మిచ్చు ఆ సంస్కరణములకు 24-12-1919 న ఆంగ్ల సమాఖ్య సమ్మతించుచు ప్రకటన యొకటి చేసెను. ప్రజలు, నధికారులు అందులకు సమ్మతింపుడని అందు సమాఖ్య విన్నపము చేసెను. రాజకీయములకై చెర పెట్టిన వారి నందరిని విడుదల చేయవలసినదని వైస్రాయికి ఆజ్ఞ యొసగెను. మంచితనమున కిట్టె ద్రవించిపోయెడి గాంధీ ఆ సంస్కరణము లకు సమ్మతింపుడని భారత ప్రజలకు సలహా యిచ్చెను. అవి అసమగ్రము లయ్యెను ముందు ముందు సమగ్ర సంస్కరణ లకు దారితీయగలవని ఆయన అభిప్రాయము. కాంగ్రెసు సభలో వాద ప్రతివాదములు సాగినవి. తుదకు గాంధీ మాటయే నెగ్గెను.

కాని ఈ తుది యాసకు గూడ భంగమే వాటిల్లెను. చెరనున్న వారినందరిని వైస్రాయి విడిచిపుచ్చక, వారిలో చాలమందిని ఉరికంబ మెక్కించి, భారతక్షోభాన్ని కింధనములు దరికొల్పెను. అంతటితో ఆ సంస్కరణములు వట్టి బూటకమని తెలిసివచ్చెను.

ఇంతలో 14-5-1920 నాటికి సంధి సభలో టర్కీకి కలిగిన తలవంపులు భారత ప్రజలకు దెలిసెను. ఆ సంధి ముసల్మానులకు సంతాపకరమైనను, అందులకు దలయొగ్గ దగునని వైస్రాయి విన్నప మొనర్చెను.

అమృతసర దురంతముల విచారణ కలాపము గూడ

అప్పటికి ముగిసి ఆ పర్యవసానము బయటపడెను. భారత హృదయమునకు దానితో చిచ్చుపెట్టి నట్లయినది.

ఇక నేమున్నది? కార్యము పాకము దప్పినది. తెగత్రెంపులు పూర్తియైనవి. 28-5-1920 న ఖలాఫతు సంఘము గాంధీ చెప్పిన సహాయ నిరాకరణము నామోదించెను. 30-6-1920 న అలహాబాదులో హిందూ ముస్లిము మహాసభ గూడ అదియే నిశ్చయించెను. వైస్రాయి కిరువది నాళ్ల గడువిచ్చి హెచ్చరిక సంపిరి. సహాయ నిరాకరణమును దా నేల నిశ్చయించెనో తెలుపుచు వైస్రాయికి గాంధీ లేఖ సంపెను. అందు ఆయన చెప్పిన కారణము లెంతయు గణనీయములు. ఇప్పటి కేనియు ఇంగ్లండుతో తెగత్రెంపులు చేసికొనగోరననియు, ఇంగ్లండుకు పశ్చాత్తాపము కల్గుగాక యనియు, శాసన సమ్మత చర్యలకే తాను గడంగుదుననియు గాంధీ ఆ లేఖలో హెచ్చరించెను.

“నేటి రాజ్యాంగ పద్ధతులలో ఇంగ్లండుది సర్వోత్తమమను నమ్మకము నా కింకను ఉన్నచో నేటి అన్యాయమును బరిహరించి, ఆ నమ్మకమును బ్రదికించుటో, లేదా, ఇంగ్లండుతో తెగత్రెంపులు చేసికొనుటో తప్ప నావంటి వానికి మరియొక మార్గములేదు. ఆ నమ్మకము నా కింకను పోలేదు గనుకనే ప్రజలకు శాసన ధిక్కారము నుపదేశించితిని.”

ఇంగ్లండు తన దుర్గర్వముచే నెట్టి సామ్రాజ్యభక్తుని గోల్పడెనో స్పష్టమైనది కదా!

సహాయ నిరాకరణోద్యమము

1-8-1920 న సహాయ నిరాకరణ మారంభింపవలె ననియు, అంతకు బూర్వదినమున బ్రజలందరు ఉపవసించి, ఈశ్వర ప్రార్థన మొనర్చి సంసిద్ధులు కండనియు 28-7-1920 న గాంధీ ప్రకటించెను. ప్రభుత్వ మాగ్రహించునను చింత ఆవంతయు గాంధీకి లేదు గాని ప్రజలు వశముతప్పదు రేమో యని భయపడెను. కావున అందుకు వలయు కట్టుదిట్టము లొనర్చెను.

“సహాయ నిరాకరణము ఫలింపవలెనన్నచో నియమ పూర్వకమగు సంఘటన ముండవలెను. నియమ భంగము నకు క్రోధమే కారణము. హింసను పూర్తిగా పరిహరింప వలెను. హింస యెప్పుడును వెనుకంజకు గారణమై, నిరపరాధులకు వృథా ప్రాణనష్టము చేయును.....ప్రజలందరు కట్టు దప్పకుండుటయే అన్నిటికంటె ముఖ్యము.”

అప్పటికి రెండు నెలలనుండియు సహాయ నిరాకరణ సంఘముతో గలసి గాంధీ ఉద్యమ కార్యక్రమము నిట్లు నిర్ణయించెను :

1. బిరుదులను, గౌరవోద్యోగములను వడలుకొనవలెను.
2. ప్రభుత్వమునకు అప్పు లీయగూడదు.

3. లాయర్లు తమ వృత్తిని నిలిపియుంచి, సివిలు వివాద లందు మాధ్యస్థ్యము చేయవలెను.
4. ప్రభుత్వ పాఠశాలలకు పిల్లలను బంపగూడదు.
5. క్రొత్త శాసన సభలను బహిష్కరింపవలెను.
6. ప్రభుత్వపు విందు భోజనములకు, బేరంటములకు బోగూడదు.
7. సివిలు మిలిటరీ ఉద్యోగము లిచ్చినచో గ్రహింప రాదు.
8. 'స్వదేశీ' ప్రచారము, అనగా, ఇందలి నిషేధములకు బ్రత్యామ్నాయముగ చేయవలసియున్న నూతన భారత సృష్టి. దానిని గూర్చి పిమ్మట వివరింతును.

ఇది మొదటి యెత్తు మాత్రమే. అపారమగు ఈ తిరుగుబాటు యంత్రమునకు చోడకత్వము వహించిన యాయన ఉచితజ్ఞతయు, దూరదృష్టియు గణనీయములు. పాశ్చాత్య విప్లవకుల కివి అచ్చెరువు గూర్చును. ఈ యుద్యమమున శాసనధిక్కారము (Civil Disobedience) లేనేలేదు. శాసనధిక్కారమును గూర్చి గాంధీ ధోరూ గ్రంథములను పరిశీలించెను. తన వ్రాతలయందు వాని నుదాహరించెను. ధిక్కారమనగా కేవలము అవిధేయతగాదు. “ధిక్కారమనగా శాసన భంగము. అది ఏకొందరికో సాధ్యమగును. సహాయ నిరాకరణము సర్దులు ఆచరింపదగినది, ఆచరింపవలసినది.” ప్రజలకు శాసన ధిక్కారమును నేర్పవలెననియే గాంధీ అభిలాష. ఒక్కొక్క మెట్టుగా ప్రజల నందుల కాయత్తుల చేయనెంచెను. ప్రజలందుల కింకను తగరని ఆయన యెరు

గును. కావున కల్లెమును బిగబట్టి యుంచెను. ప్రజల కాత్మ సంయమము కుదిరినదను నమృతము కుదరకమున్నే కల్లెమును సడల్చుట గాంధీ యభిమతము కాదు. కావున ఈ సహాయ నిరాకరణ ప్రథమదశలో పన్నుల నిరాకరణమును చేర్చక గాంధీ అందులకు తరి వేచి యుండెను.

౨

ఆగస్టు 1 వ తేదీన గాంధీ నైస్రాయి కొక లేఖ నంపి, ఉద్యమము నారంభించెను. ఆ లేఖ ప్రసిద్ధి కెక్కినది. ఆ లేఖతోగూడ తన బిరుదులను, పదకములను త్రిప్పి పంపెను.

“దక్షిణాఫ్రికాలో నాచేసిన సేవకు వెనుకటి నైస్రాయి బహుకరించిన ‘కై జరి హిందు’ పదకమును, జూలూ యుద్ధములో వ్రణితోపచార దశపతి నై నేను పొందిన పదకమును, 1899-1900 బోయరు యుద్ధములో వ్రణిత వాహకదళ ఉపాధి పతి నై నేను పొందిన పదకమును మీకు త్రిప్పి పంపుచున్నాను. ఈ పంపుటలో నాకు బాధ లేకపోలేదు.”

పిమ్మట పాంచాల మారణకాండను, ఖలాఫతు పరాధవ పర్వమును ప్రస్తావించి పిదప నిట్లు వ్రాసెను. “ఇట్టి అవి నీతిచే, అన్యాయముచే కళంకితమైన ప్రభుత్వముపట్ల అనురక్తియు, గౌరవమును నేను వహింపలేను..... ఆ ప్రభుత్వము తప్పు దిద్దుకొనక తప్పదు.” ప్రజలతో సంప్రదించి, వెనుకటి అన్యాయములను, అపరాధములను సవరించు

కొని, పరిహారము కల్పింపవలెనని కూడ గాంధీ ఆ లేఖలో వ్రాసెను.

గాంధీ చూపిన దారివెంట దేశమున వందలాది లాయర్లు, న్యాయాధిపతులు తమ వృత్తులను, పదవులను విసర్జించిరి. వేలకొలది విద్యార్థులు కళాశాలలను వదలిరి. ప్రజలు కోర్టులను బహిష్కరించిరి. పాఠశాలలు వట్టి పోయెను. కలకత్తాలో భారత కాంగ్రెసు విశేష సమావేశము జరిపి గాంధీ చర్యలను ఆమోదించెను. మిత్రుడగు మాలానా షేకతాలీతో గాంధీ చేసిన దేశ సంచారమున ప్రజోత్సాహము మిన్నముట్టెను. ఆ యుద్ధమారంభ మాసములలో ప్రకాశించినట్లు గాంధీ నాయకత్వ నైపుణ్యము మరొకపుడు ప్రకాశింపలేదు. హింసాకాండ జరుగకుండ అదుపు సేయవలెను. అల్లరి మూకల అరాజకచర్యలన్న గాంధీకి రోత. ఆతతాయుల దొరతనమన్న ఆయనకు బొత్తిగా గిట్టదు. * భారతమున కట్టి దొరతనము విపత్కారణమని ఆయన యెంచెను. యుద్ధమన్న ఆయన కున్నంత రోత మరియొకరి కుండదు నిజమే కాని ఈ సరమాంస భక్షకుల స్వైరవిహారము కంటే ఆయన యుద్ధమే మంచి దనును. “భారత స్వాతంత్ర్య సిద్ధికి హింసయే శరణ్యమగు నేని ఆ హింస నియమ పూర్వకము, గౌరవప్రదము కాదగును. అంతియే కాని అల్లరిమూకల యాగడము మన కే నాటికి వలదు.”

* ఈ దొరతనమునే కారల్ మార్కుస్ ‘వయోక్రాటి’ యనెను.

సంతోష కోలాహల ప్రకట మన్నను ఆయనకు సంత
యమే. అవికూడ హద్దుమీరి, ఆవేశోన్మాదములకు దారి
తీయునని ఆయనకు భయము. “ఈ గండరగోళమునుండి
నియమ పాలనమును రూపెత్తించ వలసి యున్నది. అల్లరి
మూకల దొరతనము పోయి ప్రజల పాలనము రావలెను.”
పాశ్చాత్య ఖండమందును భక్తులు, ధర్మాచార్యులు, నియ
తాత్ములు నున్నారు. సాధక బాధకములను, సాధ్యా సాధ్య
ములను విచారించుటలో సూక్ష్మదర్శియగు ఈ మహాభక్తుడు
వా రెవరికిని తీసిపోడు. కావుననే ప్రజల ఆవేశ కల్లోలము
లను చక్కని దారులకు మరలించుటకై ఆయన కొన్ని
నియమములు చేసెను.

“సంగీతమును మన మిన్నాళ్లు నుపేక్షించితిమి. ఛందో
నియమము, లయ ఇదియే సంగీతము. సంగీతము సద్యః ఫల
దాయని. అట్టి సంగీతము కొలది మంచి శిష్టులకు సాత్తయి
పోవుట దురదృష్టము. సంగీత భాగ్యము ప్రజలందరికి
నెన్నడు పంచిపెట్ట మైతిమి. సులభములు, జనరంజకములు
అగు కీర్తనలు కలసి పాడుట అందరు విధిగా నేర్చుకొన
వలెను. దీనిని సాధించు నిమిత్తమై సంగీత విద్వాంసులు
కాంగ్రెసు మున్నగు మహాసభ లన్నిటికి వచ్చి జనులకు
బృందగానము నేర్పుచుండుట మంచిది.”

ఇక శాంతి రక్షణ నియమములు :

1. పెద్ద పెద్ద ఉత్సవాది ప్రదర్శనలకు అశిక్షితులగు వలం
టీర్లు పనికి రాదు. సుశిక్షితులే వానిని నడపు
చుండవలెను.

2. వలంటీ ర్లందరిచెంత శాంతి రక్షణ నియమావళి ఉండవలెను.
3. ప్రజా సమూహము వలంటీర్లు చెప్పినట్లు మెలగుచుండ వలెను.
4. జయజయూది ఉత్సాహ శబ్దములను నిర్ణయించి, వాని నుచ్చరించు సమయమును నిర్ణయింప వలెను.
5. ప్రజా సమూహములు రాచబాటల కడ్డముగాను, రైలు స్టేషనులోను గుమిగూడ దగదు.

ఇంత యెందుకు? ఆ మహా జనసమూహముల మేళ తాళములు నడపు నాయకుడయ్యెను గాంధీ. “ప్రజల ఆవేశోత్సవపు టూరేగింపులను కట్టుబాటులో నుంచుట అన్నిటి కంటె కష్టమైన పని.”

జన సమూహమున కప్పడవుడు పెట్టి యావేశము వచ్చును. కట్టు దప్పిపోయి, శివమెక్కినట్లు హింసకు గడంగును. గాంధీ ధర్మ స్వభావమును, రాజనైతిక మగు నాని పటిష్ఠతను కొందరు భారతీయులు గ్రహింపజాలక హింసానుకూల పక్షమును వహించిరి. హింసకు అడ్డు పడవలదని గాంధీకి ఊరు పేరులేని లేఖలు రాజొచ్చెను. ఆ లేఖకుల కెంతటి సాహసమో?—గాంధీ యహింసా వాదమంతయు శత్రువులను మోసపుచ్చుట కట—ఎంత అవమానకరమిది! ఆ మోసమును మాని, హింసకు ఆటవిడు పీయవలెనట! ఆ లేఖలను తీవ్రముగా మండలించుచు గాంధీ ప్రత్యుత్తరము లిచ్చెను. హింసా మతమును ఖండించుచు గాంధీ వ్రాసిన మూడు వ్యాసములును ప్రశంసనీయములు. వేదములు,

కొర్రాను గూడ హింస నొక్కనాటికి నుపదేశించ లేదనెను. హింసా ధర్మము నేమతము నుపదేశింప దనియెను. సాత్త్విక నిరోధకులలో ఏనుక్రీస్తు మకుటము వంటి వాడనెను. భగవద్గీతయు స్వధర్మాచరణమున ప్రాణమేనియు ద్యజింపు మన్నదేశాని హింస నుపదేశింప లేదనియెను.* మనుజుడు తాను ప్రాణిని సృష్టింప లేడు ; అట్టి వానికి చంపు నధికారమెక్కడిది? శత్రువులను గూడ మనము ప్రేమింప వలెను. అట్లని పాపము నుపేక్షింప దగదు. డయ్యరుసేనానికే ప్రాణాపాయము వచ్చినచో ఆ సేనానికి ఉపచారములు చేయుటకు గాంధీ సిద్ధమే. తన కొడుకే పాపకర్మ్యుడగు నేని గాంధీ వాత్సల్యము ఆ కొడుకు నాదుకొన నిచ్చగింపదు. ఆ కొడుకు మరణించినను సరియే. బలప్రయోగముచే పాపకర్మ నణచు నధికారము మనకు లేదు. అన్నిటికి దెగించి, ఆ పాపమునకు విముఖులమై దానిని బ్రతిఘటించదగును. శత్రువునందు పశ్చాత్తాపము పొడకట్టినచో వానిని కౌగిలింప బాహువు లొగ్గవలెను.

వెనుక ముందాడు వారికి, అధీరులకు గాంధీ ధైర్యము గరపుటను గూడ మానడు. ప్రత్యక్ష చర్యకు వెనుకంజ వేయు వారికి విశ్వాస వచనములు చెప్పుచుండును.

“ప్రత్యక్ష క్రియా చరణము లేనిచో ఏ కార్యమును ఫలింపదు. ‘సాత్త్విక నిరోధము’ చాలదనియే నే నా మాటను వదలు కొంటిని. స్మట్సు సేనాపతి మనసును మార్చి

* ఇది గీతలకు గాంధీ వ్యాఖ్యానము. చంపుట, చచ్చుట అను నీ రెంటిని సమచిత్తముతో చూడవలెనని గీతలకు వ్యాఖ్యానము చెప్పు ధైర్యము పాశ్చాత్యుల కేరికేని కలదా?

నది ప్రత్యక్ష చర్యయే. బుద్ధుడు, క్రీస్తు జీవన సమన్వయమున కేమి చెప్పిరి? శాంత క్రోధములను సమన్వయింప వలె ననిరి. బుద్ధుడు శత్రువులగు పురోహితులపై నెత్తి యేగి, వారి పూజల నందుకొనెను. ద్రవ్యమును మార్చు వారిని, వడ్డి వ్యాపారులను ఆలయముల నుండి క్రీస్తు తరిమి వేసెను. కపట భక్తులను పారసీలను కటూక్తులాడెను. ఇంత కంటే ప్రత్యక్ష బల చర్య యేమి కలదు?.....కాని, వారి యీ చర్య ఎంత శాంతి మహితమో కదా!”

ఆంగ్లేయులకు యుక్తా యుక్తములు గరపి, వారి హృదయములను కరగింప వలసియున్నది. గాంధీ వారిని “ప్రియ మిత్రులు” అని వాకొనును. “ముప్పది యేండ్లనుండి మీ విశ్వాసమునకు బాత్రుడనగు సహచరుడ” ననును. “మీ ప్రభుత్వ మొనర్చిన ద్రోహమునకు బరిహార క్రియ సల్పు”డని వారిని వేడికొనును.

“ప్రభుత్వము చేసిన ద్రోహము నా భక్తిని భగ్నము చేసినది. కాని బ్రిటిషు ప్రజల ధీరత్వము నెడ నా కింకను విశ్వాసమున్నది. భారతము నేడు ధర్మ వీరమునే ఆచరింప నేర్చును. సహాయ నిరాకరణ మనిన ఆత్మ త్యాగమేనుడీ. నా బాధా సహిష్ణుతచే మిమ్ము జయింపగోరుచున్నాను.”

3

గాంధీ ఆ నాలుగైదు నెలలలోను ఒక వంక బ్రిటిషు ప్రభుత్వముపై “నిరాకరణమును” ప్రయోగించి, స్తంభింప జేయుచుండెను. మరొకవంక అర్థకామ ధర్మాచరణమున

సమర్థము, స్వతంత్రము నగు నవభారతమును నిర్మించుచుండెను. అందు అర్థ సమృద్ధి ప్రధానమని యెంచి, దానికే 'స్వదేశి' యని పేరిడెను (ఆ మాట కనేకార్థము లున్నను ఇదియే ప్రకృతోపయోగి యని యెంచుచున్నాను).

భారత దేశము కొన్ని కొన్ని సుఖములను వదలుకొని, కొన్ని బాధలు పడక తప్పదు. భారతమునకు ఆరోగ్యమును, పుష్టిని గూర్చు నియమములు కొన్ని కావలసి యున్నవి. వానిచే ప్రజల యారోగ్యమును, నీతి సంపదయు వృద్ధియగును. ముందు మద్య సేవాశాప విముక్తి కావలసి యున్నది. కాన, మితపాన సంఘము లేర్పడవలెను. నీమ సారాయములు వెలి వేయవలెను. దాని నమ్మువారిని బతిమాలి ఆ వర్తకము మాన్పింప వలెను.* భారత భూమి గాంధీ యొనర్చిన యీ విన్నపము నాలకించి, అందుకు సమ్మతించెను. దేశమంతట మద్య నిషేధోద్యమ వాయువు లొక్క పెట్టున వీవ సాగెను. జన సమూహములు బలాత్కార మొనర్చి సారాయి దుకాణములు మూయించు నేళలందు గాంధీ తానే కలుగజేసికొనవలసి వచ్చెను. “ప్రజలను బలవంతముగా శుద్ధులను జేయ దగదు.”

* సారాయి వ్యాపారులగు పారసీకులను దుకాణములు మూయుడని హెచ్చరించుచు గాంధీ లేఖ వ్రాసి ప్రకటించెను. మితవాదుల కొక లేఖ వ్రాయుచు నా యుద్యమమున తక్కిన యంశములు రుచింపకున్నను ఈ మద్య నిషేధ కార్యమునకేని కలసి రండని హెచ్చరించెను. నల్లమందు, గంజాయి మున్నగు మత్తు మందుల వ్యాపారము గూడ పనికిరాదనెను.

భారతమున కర్థ సమృద్ధి గూర్చుట మధ్యనిషేధ మంత తేలికపని కాదు. ప్రజలకు తిండిమాట యేమి? బ్రటిషు వస్తువుల నాంక్ష పెట్టినచో గుడ్డమాట యెట్లు? గాంధీ చాల చిన్న యువాయము చెప్పెను. ఆయన పూర్వకాల స్వభావమంతయు నందే వెల్లడి యైనది. రాట్నముపై నూలు వడుకు పూర్వవృత్తి ప్రతి యింటను నెలకొనవలె ననెను.

అర్థ సమృద్ధికి చెప్పిన ఈ తాతలనాటి యువాయము నకు నవ్వుకొని ఈసడించిరి.* భారత దేశ విశేష పరిస్థితులు విచారించినను, గాంధీ ఆంతర్యము గ్రహించినను రాట్నపు బ్రయోజనము తెలిసి వచ్చును. కటిక పేదలకు దప్ప నితరులకు రాట్నము పొట్ట నింపునని గాంధీ యెన్నడును చెప్ప లేదు, పొలముపాటు లేని వేళలందు ఉపవృత్తిగా రాట్నమును చేపట్ట వలెననియే ఆయన చెప్పినది. ఇది వట్టి అనుమానములకు, కల్పనలకు విషయము గాదు; వెంటనే తీర్చవలసిన అక్కర. ఆ దేశమున నూటికి ఎనుబది మంది కర్షకులు. వత్సరమునకు నాలుగు నెలలు వారికి పని పాటులుండవు. పదవ వంతు జనమునకు పస్తులే గతి. సామాన్య సంసారులకు గూడ పొట్టలు నిండవు. ఇంగ్లండు ఈ దురవస్థకుపశాంతి చేయక పోగా దానిని తీవ్రతర మొనర్చెను. ఆంగ్ల వర్తకులు దేశి వాణిజ్యమును నాశన మొనర్చిరి. భారత సంపదాధారములను ఎండగట్టిరి. ఏటేట 60 కోట్ల

* ఇట్లు నవ్వుదురని గాంధీ యెరుగును. కాని రాట్నము నేడున బ్రయోజన కారియే యనియు, ప్రజల కది లేక గడవదనియు, అకట్ కలమటించు ప్రజా కోటి కదియే ఆదరు వనియు గాంధీ వచించెను.

రూప్యములను పీల్చుకొనుచుండిరి. తనకు సరిపడ పత్తిని పండించుకొను ఈ భూమి అందు చాల భాగము లాంక మైదుకు, జపానుకు ఎగుమతి చేసి, వస్త్ర రూపమున తిరిగి దిగుమతి చేసుకొనుచున్నది. సర్వ నాశకమగు ఈ వైదేశిక సాహాయ్యమును భారతభూమి ఉజ్జగించి, తన కర్మాగారము లను తాను నిర్మించుకొన వలసి యున్నది. తన ప్రజ కంతటికి తిండి గుడ్డల కొరత తీర్చు నుపాయము చూడక తప్పదు. ఈ లక్ష్య సిద్ధికై నూలును వడికి, బట్టలు నేసెడి యీ పురాణ గృహవృత్తి కంటె వెంటనే చవుకగా చేతి కక్కరకు వచ్చు సాధనము మరియొకటి కన్పించదు. కర్షకులు తమపని మాను కొన నక్కర లేదు. ఒక వంక సోమరులు, నిర్వాప్యపారులు, మరొక వంక స్త్రీలు, బాలురు తీరుబడిగా ఈ వృత్తులను చేపట్ట వచ్చును. తీరిక వేళల భారతీయు లందరు ఈ పనులు చేయవచ్చును.

గాంధీ మూడు సూత్రములు చెప్పెను. 1. విలాతి వస్త్ర బహిష్కృతి. 2. నూలు వడుకు వృత్తి నుద్ధరించి ప్రచార మొనర్చుట. 3. గృహ నిర్మిత వస్త్రములనే ధరింప దీక్ష గైకొనుట.

గాంధీ వ్యగ్రోత్సాహియై ఈ పనికై దీక్ష వహించెను. నూలు వడుకుట యను ధర్మమును యావద్భారతము నాచరింపవలెనని ఆయన కోరెను. స్కూళ్ళలో దీనిని నేర్పవలెను. పేదల పిల్లలు వడికిన నూలునే స్కూలు జీతముగా గ్రహింపవలెను. స్త్రీ, పురుషు లెల్లరు తీరికవేళల ప్రతి దినము నొక గంటసేపు నూలు వడుకవలెను. ఈ వృత్తి

విషయమై ఆయన ఎన్నో సూక్ష్మ విచారణలు చేసెను. వడుకుట, నేత, ప్రత్తి ఏకుట, మున్నగు పనులను గూర్చిన సాంకేతిక విషయముల నాకలించుకొని, నేతగాండ్రకు, కొను వారికి, విద్యార్థులకు, తలిదండ్రులకు—అందరికి సలహాల నీయసాగెను. కొద్ది పెట్టుబడితో స్వదేశీ యంగడినో, సరకుల దుకాణమునో పెట్టుకొన్నచో సులభముగా నూటికి పది రూప్యములు లాభించునని బడిపంతులువలె లెక్కలు వేసి నిరూపించెను. రాత్నపు సంగీతమును వర్ణించునపు డాయన వివశు డగును. అతి పురాతనమగు నీ భారత యంత్రము నేత గాడైన కబీరు కవికిని, తన కుళాయిాలు తాను కుట్టుకున్న అలంగీరు బాదుషాకును చక్కని పని కల్పించి ఉల్లాసము గూర్చెనట. గాంధీ ఈ వృత్తిని ప్రజాదరమునకు బాట మొనర్పగల్గెను. బొంబాయిలో సంపన్న గృహిణులు నూలు వడుకసాగిరి. హిందువులు, ముస్లిములు గూడ ఖాదివస్త్రమునే ధరింప ప్రతిన చేసిరి. రవీంద్రనాథుడు గూడ ఇంద్ర అంద చందము లున్నవని అంగీకరించెను. కద్దరు కావలెనని దవ్వల ఏడెనునుండి, బెలూచిస్థానమునుండి ప్రజ లడుగ జొచ్చిరి.

విదేశవస్తు బహిష్కారావసరమున ఈ యుత్సాహము కొంత హద్దుమీరి నడవవలసి యున్నది. శాంత చిత్త డని చెప్పదగిన గాంధీ కూడ ఈ విషయమున తొందరయే పడెను. ఈ విలాతి వస్త్రములు పరతంత్రతకు, దాస్యము నకు చిహ్నములు గాన వానిని కాల్చి వేయవలెనని గాంధీ ఆనతిచ్చెను. 1921 ఆగస్టు నెలలో బొంబాయి నగరమున

విదేశీవస్త్ర దహనజ్వాలలు భోగిమంటలవలె లేచెను. భారతదేశమున నున్న ఆంగ్లేయులలో సి. యఫ్. ఆంధ్రాసు మహోదారుడు. రవీంద్రనాథ ఠాకూరు కాతడు మిత్రుడు. గాంధీకి గూడ పరమాప్తుడు. ఆయన, “ఈ వస్త్రముల నిట్లు కాల్చివేయుటకంటె పేదల కిచ్చుట మంచిది కాదా? మానవుని యందలి విలయ స్వభావమున కిట్టి పనులు దోహదము సేయును కదా!” అని వాపోవుచు గాంధీకి లేఖవ్రాసెను. ఇట్టి దేశాభిమానము గూడ హింస వంటిదే యనియు, కష్టించి చేసిన పని నిట్లు నాశమొనర్చుట పాపకర్మమనియు నాతడు నిరసించెను. కద్దరు నందరు ధరించవలె నన్నంత వరకు గాంధీ మాటలకు ఆంధ్రాసు సమ్మతించెను గాని ఈ భోగిమంట లాతని విశ్వాసమును నడలించెను. ఆంధ్రాసు ఆ లేఖయందు వెళ్లబోసిన హృదయభారము గాంధీ మనసున నాటుకొనెను. గాంధీ ఆ లేఖను ప్రకటించి, సాహార్దముమై దానికి ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను. తాను చేసినపని కించ కయు జింతింపననియు, తన కేజాతిపట్లను ద్వేషము లేదనియు, విలాతి వస్తువు లన్నిటిని నాశనము చేయుట తన యభిమతము కాదనియు, ఈ వస్త్రములు మాత్రము ప్రత్యక్ష హానికరము లనియు నందు తెలిపెను. “ఆంగ్లేయుల ఈ వస్త్ర వ్యాపారము లక్షలాది భారతీయులను నాశన మొనర్చెను. దీనివలన అనేకులు మాల మాదిగల అధోగతికి పాలై పోయిరి. ఇంకెందరో పొట్టకొరకు సిపాయి దండులొ చేరిరి. వారి స్త్రీలు గతిమాలి, సిగ్గుమాలిన బ్రదుకునకు పాల్పడిరి. ఇంతటి పాపముచే కళంకితమైన వస్త్రమును ధరిం

చుట మైలపడుటయే యగును. తమ దేశము నిట్లు పీల్చి విప్పిచేసిన ఆంగ్లేయులను ప్రజ లిన్నాళ్లు ద్వేషించుచుండిరి. ఆ ద్వేషమును ఆంగ్లేయులనుండి నేను వారి వస్తువుల దెనకు మరల్చితిని. ఈ పాప కళంకము ఆ వస్తువు లమౌడి ఆంగ్లేయులకే కాదు; వానిని కొన్న భారతీయులకు గూడ చుట్టి కొనును. కావున వీనిని కాల్చి వేయుట ద్వేషముచే గాదు; ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చుకొనుటకు. దుష్టాంగ ఖండనమువలె తప్పని పని యిది. పాపము సోకిన యీ మైలగుడ్డలను పేదలకిచ్చుట యుక్తముకాదు. పేదలకు గూడ అభిమానము కద్దు.”

౪

ప్రజల నిట్లు అర్థ కామముల విషయమున స్వతంత్రుల నొనర్చినంత మాత్రముననే వారి పరతంత్రత పోజాలదు. ఆత్మకూడ పరతంత్రతనుండి విడివడవలెను. పాశ్చాత్య సంస్కృతి భారతదేశమునకు కంతపాశమై చుట్టికొన్నది. దానిని త్రెంచివైచి, ప్రజలకు భారతీయమగు విద్యాశిక్ష నొసగవలసి యున్నది. అట్టి విద్యాసాధమునకు మూలభిత్తిక నిర్మించుటకై గాంధీ ప్రబల యత్న మొనర్చెను.

ఆంగ్లేయుల దేశికత్వమున ప్రాచ్య సంస్కృతి లేక ములను కాపాడుచున్న కొన్ని విశ్వవిద్యాలయములు భారత దేశమున నింకను ఉన్నవి. ముస్లిము సంస్కృతికి ఆచార్య పీఠము ఆలిఘదులో నలుబది యైదేండ్లుగా నెలకొని యున్నది. సిక్కులకు ఖాల్సా కళాశాలయు, హిందువులకు కాశీ విశ్వ

విద్యాలయము ఉన్నది. కాని ఇవి బ్రిటిషు ప్రభుత్వవశం
 వదములై, దానిచే ద్రవ్య సహాయమును పొందుచున్నవి.
 వీనిని వర్జించి, వానిస్థానే నూతనములు, పవిత్రములు నగు
 సంస్థలను నిర్మింపవలెనని గాంధీ అభిలషించెను. 1920 లో
 అహమ్మదాబాదు నగరమున గుజరాతు విద్యావీరమును
 గాంధీ నెలకొల్పెను. అఖండ భారత లక్ష్యమే దీనికి ప్రేరక
 మైనది. ఇస్లాము హైందవ ధర్మములు రెండును దాని
 మూల స్తంభములు. ప్రాంతీయ భాషల నుద్ధరించి వాని
 ద్వారమున భారతజాతిని సముద్ధరించుట కా విద్యావీరము
 పూనుకొనెను. “పాశ్చాత్య భౌతిక దర్శనముల నేర్చినంత
 మాత్రమున విద్య పరిపూర్తి చెందదు. ప్రాచ్య సంస్కృతు
 లను గూడ చక్కగా నభ్యసించవలెను. సంస్కృత పాలీ
 మాగధీ భాషలు, పారసీక అరబ్బీ భాషలు జ్ఞాన నిధాన
 ములు. వానిని గాలింపనిచో మన జాతికి పుష్టినిచ్చు సంజీవ
 కరణి లభింపదు. పూర్వులు పాడినదే పాడుచు, చేసినదే
 చేయుచు కూరుచుండుటే కాదు మన విద్యా విధానము.
 పూర్వులు వేసిపోయిన పునాదులపై చిరతరానుభవ సంపన్న
 మగు నూతన నిర్మాణమును చేయవలసి యున్నది. కాలాం
 తరములందు భారతభూమి కాచార్యకములై, ఈ గడ్డలో
 కలసిపోయిన భిన్న సభ్యతలను మన విద్యాపద్ధతి సమన్వ
 యింపవలెను. ఆ సమన్వయమున అన్ని సంస్కృతులకు
 సమర్థాశ్రయము కల్పింపవలెను గాని అమెరికాలోవలె
 ఏ యొక్క సంస్కృతియో తక్కిన వానిని దిగమ్రుంగుట
 పనికిరాదు. బలవంతముగా బాహ్యైక్యము కల్పించుట కాదు

మనకు గావలసినది. సంస్కృతి సమ్మేళనమును సాధింపవలెను.” గాంధీ ఇంత లెస్సగా యోజించి చెప్పిన యీ మాటలు మనకును ఉపకరించును. హిందువులు కొర్రానును, ముస్లిములు హైందవ శాస్త్రములను—ఇట్లు విద్యార్థులందరు సకల మతధర్మములను గ్రహింపవలెను. బహిష్కార బుద్ధికి తక్కు గుజరాతు విద్యాప్రీతమున మరి దేనిని బహిష్కారము లేదు. మానవలోకమున “అస్పృశ్యులు” ఎవరును ఉండజాలరు. హిందీ, ఉరుదు, సంస్కృతములతో గూడిన హిందూస్థానీయే నిక్కపు రాష్ట్రభాష గాన దాని నెల్లరు నేర్చి తీరవలెను.*

బుద్ధి జీవులగు అగ్రవర్ణులకు కర్మ పరతను శ్రమజీవులకు జ్ఞానపరత్వమును అలవరచవలెను. అవుడు గాని భిన్న వర్ణముల హెచ్చు తగ్గులు సమసిపోవు. స్వాతంత్ర్యవాంఛ కేవల శాస్త్ర గ్రంథ పఠనము చేతనే గాక కర్మ విద్యాభ్యాసము చేగూడ పరిపుష్టి నందును. బుద్ధి సంస్కారమునే ప్రధానముగా నెంచి కర్మ పరత్వము నవగణించెడి పాశ్చాత్య విద్యా పద్ధతిని గాంధీ నిరసించి, కర్మ పరతను మొదటి నుండియు శిశువుల కలవరచుట యుక్త మనెను. తన విద్య కగు సామ్మను శిశువు నూలు వడికి సంపాదించుటే కాక,

* ఇంగ్లీషుకు గాని మరి యే పాశ్చాత్య భాషకుగాని వెలిలేదు. స్కూల్లో చదువు ముగిసిన పిమ్మటనే వాని ప్రమేయము. విశ్వవిద్యాలయములందు గూడ మాతృభాషయే విద్యాసాధనము. మణిలోని భిన్న కోణముల కాంతులును ఏకముఖమై ప్రకాశించునట్లు, సకల భేదములను సమన్వయించుకొని ఏకమై వెలుగు విశ్వజీవనమే గాంధీ ఆశయము.

ఆ వృత్తిచే స్వతంత్రమగు జీవనోపాధిని కల్పించుకొన్న వాడగును. శిశువుల చిత్తములను గూడ అదినుండి సంస్కరించు చున్నచో వారికి సచ్చిల మలవడును. బాలుర కంటె ముందు అధ్యాపకులు గూడ సచ్చిలు రగుట ముఖ్యము.

ఇట్టి ఉత్తమ విద్యా సంస్థలే నేటి విద్యా పద్ధతికి శిబిర ప్రాయములగును. ఇవి కేవలము చదువు చెప్పే సంస్థలు గావు. ఇహ పరములను సాధించే సన్యాసుల మతముల వంటివి. ఇట్టి మతములు పూర్వము యూరపులో ఉండేవి. తొల్లిటి ఋష్యాశ్రమములవలె భారత ధర్మజ్యోతిని కాపాడి తత్కాంతిని దిగంతముల నివి ప్రసరింప జేయగలవు.

౫

అహమ్మదాబాదు నందలి సత్యాగ్రహశ్రమము గాంధీకి గారాబు పట్టి. అచటి నియమములు శిష్యులకు కంటె గురువులకే ఎక్కువగా వుంతును. అచటి అధ్యాపకులు వానప్రస్థవ్రత మనుష్ఠింపవలెను. ఇతర మతములందు వలె ఆ నియమములు కాలక్రమమున శుష్క వైరాగ్యమునకు దారి తీయక, తపస్వి జనోచితమగు త్యాగ మహిమతో, ప్రేమ సంపదతో తొణికిసలాడు చుండును.

1. ఆ యధ్యాపకుల వ్రతములలో మొదటిది సత్యము : అసత్యమాడకుండుటయే కాదు : దేశహితము కొరకు గూడ వంచనము కూడదు. సత్యము కొరకు గురువును, తండ్రిని గూడ, ప్రహ్లాదుని వలె, ధిక్కరింప వలెను.

2. అహింస : ఏ ప్రాణిని చంపకుండుటే కాదు : అధర్మరతులను గూడ హింసింప దగదు. వారి యెడ క్రోధ మును తాల్పక ప్రేమము నెరపవలెను. గురువు, ప్రభువు మున్నగు పెద్దల దౌష్ట్యమున కేనియు ఎదుర్కొండగనునే కాని వారిని హింసింప జనదు. దుష్టజనుల ఆజ్ఞను ధిక్కరించి, ప్రాణమునకు గూడ తెగించి తాను నానా హింసలకు గురియగుటే సత్యా హింసావ్రతము. అట్టివాడు తుట్ట తుడకు దుష్టజన చిత్తములను కరగించి జయమందును.

3. బ్రహ్మచర్యము : బ్రహ్మచర్యము తాల్పనిచో పై రెండు వ్రతములు కొనసాగవు. పరస్త్రీని కన్నెత్తి చూడకుండుటే కాక, మనస్సులో గూడ కామ వికారమునకు చోటియదగదు. గృహస్థుడు భార్యయెడల మోహ వివశుడు గాక, పవిత్ర హృదయుడై ఆమెతో సహధర్మము నాచరింప వలెను.

4. జిహ్వనిగ్రహము : జిహ్వను నిగ్రహించుటే ఈ వ్రతము లన్నిటికి మూలకందము ; ముఖ్యముగా బ్రహ్మచర్యమున కిది ఆయువు పట్టు. కావున ఈ వ్రతము వేరుగా పేర్కొనబడినది. ప్రజారాధకుడు దేహ ధారణ కొరకే భుజించుచు, రాజున తామ సాహారములను విడనాడుచు, మితాహారము నభ్యసింప వలెను.

5. అస్తేయము : పర ద్రవ్యము నపహరించుటే కాదు ; నిజమునకు మన కక్కరలేని వస్తువుల నుపయోగించుటయు స్తేయమే యగును. ఏ నాటి కానాడు మన అక్కరకు సరిపడునంత మాత్రము ప్రకృతియే ఇచ్చుచుండును.

6. అసంగ్రహము : అధిక సంగ్రహము తగదు. మన నిత్య కృత్యములకు అపరిహార్యమైనవి తప్ప ఇతర అర్థములను సంగ్రహించుట దోషము : కుర్చీలు లేకున్నను జరగు నపుడు వానినేల సంపాదించవలెను? ఈ విధముగా నిరంతరము అల్పసంతృప్తి నలవరచు కొనుచు ఈ వ్రత మాచరింపదగును.

ఈ యాశ్రమ వాసులకు మరిరెండు ఉపవ్రతములున్నవి.
1. స్వదేశి : సత్యవ్రతులు వాడుకొనే వస్తువుల ఉత్పత్తి యందు వంచనాగంధ మున్నచో వానిని విసర్జింపవలెను. లాంకుపైరు, మాంచెస్తరు మిల్లులలోను, భారత దేశపు మిల్లులలోను చేసే వస్తువుల యందేమి వంచన మున్నదో ఆత డెరుగడు గదా! అది యటులుండ ఆ మిల్లులలో పని వాండ్రు ఎన్నో అగచాట్లు కుడుచుచుందురు. అగ్నివల్ల నడచే ఈ యంత్రముల వల్ల విపరీతమగుప్రాణి నాశము తటస్థించుటే కాక అచటి పనివాండ్రు అకాల మృత్యువు వాత పడుచుందురు. కావున వై దేశికములు, యంత్ర సముత్పాదితములు అగు వస్తువులను అహింసావ్రతుడు విడనాడవలెను. ఇంకను తరచి చూచినచో ఆ వస్తువులను వాడుకొన్న యెడల అస్తేయ అసంగ్రహ నియమములకు భంగము వాటిల్లునని తెలియగలదు. చే మగ్గములపై నేసిన వస్త్రముల కంటె మిల్లు వస్త్రములు మెరుగని, నాగరిక లక్షణమని యెంచి వానిని వాడుచున్నాము. బ్రహ్మచర్య నిష్ఠుడు దేశమునకు కృత్రిమాలంకరణములు చేయ నొల్లడు. ఆతని సాత్త్విక జీవనము వన్నె చిన్నెల వస్తువులను, వస్త్రములను

విడనాడును. పరదేశపు గుండీల నేనియు ఆతడు వాడు కొనడు. ఈ విధముగ ఆతని జీవనమెల్ల స్వదేశ వ్రతముచే శోభితము కాగలదు.

2. అభీతి : భీత చిత్తులు సత్యాహింసామార్గమును త్రొక్కజాలరు. కావున రాజులకు, ప్రజలకు, కులమునకు, కుటుంబమునకు, దొంగలకు, దొపిడిగాండ్రకు, వ్యాఘ్రాది క్రూర మృగములకు, తుదకు మృత్యువునకు గూడ భయ పడక చరించుట అభ్యసింప వలెను. పరులు ఆక్రమించి వచ్చినపుడు ధీరచిత్తులు సత్యబలముచే, ఆత్మ బలముచే నిజ రక్షణ మొనర్చికొన నేర్తురు.

ఆశ్రమములోని అధ్యాపకుల శీల మీ విధముగా పుటములు దీరవలసి యున్నది. ఇట్టివే మరికొన్ని నియమము లను గూర్చి గాంధీజీ పరామృశించుచు అందు కర్షకత్వము వంటి కాయకష్టమును విధిగా పేర్కొనెను. భారతదేశ మందలి ప్రధాన భాషలను గూడ ఈ యధ్యాపకులు నేర్చి యుండవలె ననెను.

నాలుగేండ్లు నిండినప్పటి నుండియు విద్యార్థుల కాశ్రమములో ప్రవేశ మొనగుదురు. ఆశ్రమవాసము చేసిన పది యేండ్లును విద్యార్థులచటి నియమముల బాలింపవలెను. ఆ పదియేండ్లలో వారు తిరిగి స్వగృహమున కేగరాదు. వారికి తలిదండ్రుల జోలి ఉండదు. సాత్త్వికమగు శాకాహారమును తినుచు, సాత్త్వికములగు ఉడుపులు దాల్చుచుందురు. వారమునకు మూడు పూటలు సాంతిపనులు చూచుకొనుటకు, ఏటికి మూడు నెలలు పాదచారియై దేశా

టన మొనర్చుటకు ఇచ్చే సెలవులు తప్ప మరి సెలవు లనుచు నుండవు. హిందీని, ఒక ద్రావిడ భాషను నేర్చి తీరవలెను. అడనముగా ఆంగ్ల భాష నభ్యసించుటే కాక, ఉరును, బెంగాలీ, తెలుగు, దేవనాగరి లిపులను గూడ వారు నేర్వవలెను. మాతృభాషా ద్వారమున దేశచరిత్ర, భూగోళ శాస్త్రము, గణితము, అర్థశాస్త్రము, సంస్కృతమును విద్యార్థు లభ్యసించుదురు. వీనితోపాటు నూలు వడకుటను, వ్యవసాయమును నేర్చికొందురు. ఆశ్రమ విద్యార్థులు పది యేండ్లిట్లు ధర్మమయ జీవనమున కలవడిన పిమ్మట స్వగృహముల కేగుదురు. లేదా, తమ గురువులతోపాటు తామును ఆశ్రమస్థు లగుదురు. ఈ పదియేండ్ల విద్యాభ్యాసమునకు విద్యార్థులు కానువీస మేనియు వెచ్చపెట్ట బనిలేదు.

౬

గాంధీజీ ఉద్యమము ధార్మిక మనియు, ఆ లక్ష్యములే ఈ విద్యావిధానమునకు ప్రాతిపదిక యనియు జూపెట్టుటకే ఇంతదూర మీ విద్యాపద్ధతిని పరామృశించితిని. గాంధీ నవభారత నిర్మాణమునకు బూనుకొనెను. అందులకై భారత ధర్మాను రూపమైన సచ్చీలము, ధీరత్వముగల పురుషులను సృజింపవలెను. ఏను శిష్యులవంటి ధర్మజీవనులే ఆ సృష్టికి ఉపాదానము కాగలరు. మన పాశ్చాత్య విప్లవ కర్తలవలె దండనీతిని, శాసనములను నిర్మించుట కాదు గాంధీ చేసినది; అతడు నూతన మానవలోక స్రష్ట.

గాంధీ నాయకత్వము

క్రిందటి ప్రకరణమున వర్ణించిన ఈ నవభారత చైతన్యోదయమును, దాని ప్రభావమును ప్రభుత్వములు గుర్తింప నేరవు. ఆంగ్లప్రభుత్వము గూడ అట్లే దానిని గురుతింప నేరక మొదట అలక్ష్యముచేసి, అపహసించెను. 1920 ఆగస్టు నెలలో అప్పటి వైస్రాయి ఛెమ్సుఫర్డు ప్రభువు “ఇంతకంటె అపహాస్య భాజనమైన ఉద్యమము ఉండ”దని నవ్వుకొనెను. ఈ తృణీకారము చాల నాళ్లు నిలిచినదికాదు. క్రమముగా ప్రభుత్వమున కా బింకమును, బిరుదుదనమును తగ్గ జొచ్చెను. ఏమి చేయుటకును కాలు చేయాడక “ఈ ఉద్యమము అహింసా పూర్వకముగ నున్నంతకాలము దండ సీతని ప్రయోగించము. ప్రజలు హద్దు మీరి, ఆయుధములు దాల్చి, తిరుగుబాటు చేసినచో అందుకు తగినట్లు పదుష దండము ప్రయోగింతుము,” అనుచు 6-11-1920 న ప్రభుత్వము దాక్షిణ్య ముట్టిపడు ప్రకటనము గావించెను.

ప్రజలు హద్దు మీరకున్నను ప్రభుత్వము అసతి కాలములోనే హద్దు మీరుట జరిగెను. భారత కాంగ్రెసు సభ కార్య నిశ్చయము చేసేవరకు తాత్కాలికముగా

నడచిన సహాయ నిరాకరణము, 1920 డిసెంబరులో నాగ పూరు సభ ఈ యుద్యమము నామోదించుటతో ప్రభుత్వము నకు గుండె నిబ్బరము చెడినది. నాగపూరు సభ దీనిని త్రోసి వుచ్చునని ప్రభుత్వ మాసపడెను. ఆ యాశ నిరాశ యగుటచే దానికి కలవర ముదయించెను.

“శాంతియుతములు, శాసన బద్ధములు నగు సర్వ మార్గముల చేతను ప్రజలకు స్వరాజ్యమును చేకూర్చుటే కాంగ్రెసు సభా లక్ష్యముగా” నాగపూరు సభ నిశ్చయించెను. అంతకు మున్నే సాంగముగా రూపందిన సహాయ నిరాకరణోద్యమమునకు నాగపూరు సభ వృత్తి వివరణ ములు సల్పుచు అహింసను ప్రధానముగా వక్కాణించెను. ఈ యుద్యమము ఫలసిద్ధి నందవలెనన్న, అప్పటికి దేశములో ప్రజల మధ్య—ముఖ్యముగా హిందూ—ముస్లిములు, సంపన్నులు—దరిద్రుల మధ్య—రాజుచున్న కలహములు చల్ల నాడుట ముఖ్యమని ఆదేశించెను. మరియు ఆ సభయందే కాంగ్రెసు సభా నిర్మాణము మార్పుచెంది, దేశ మందలి అన్ని పార్టీలకు అందు ప్రాతినిధ్యము లభించెను.

ఈ యుద్యమపు టాంతర్యమును కాంగ్రెసు ఇంచు కయు దాచిపెట్టలేదు. సహాయ నిరాకరణము ప్రథమ దశయే యనియు, ముందు ముందు ప్రభుత్వమునకు పన్నుల నిచ్చుట కూడ మాని సర్వ విధముల దానిని వెలివేయ వలసి యుండు ననియు ఆ సభ ప్రకటించెను. ఆచరమ దశకు ప్రజలను సంసిద్ధుల నొనర్చుటకై ఈ లోపల నూలు వడకుట మొదలగు స్వదేశి ప్రచారము చేయుటకును, విద్యార్థులు వారి తలి

దండ్రులు, లాయర్లు, ధర్మాధి కృతులు ప్రభుత్వ సంబంధము వదలుకొన వలెనని ఆదేశించుటకును ఆ సభ నిశ్చయించెను. ఈ యాదేశమును అతిక్రమించిన వారికి ప్రజలు ఆశ్రయ మొసగరాదనియు నాగపూరు సభ ప్రకటించెను.

ఆంగ్లేయులు పాలించుచున్న భారత రాజ్యములో మరొక స్వతంత్ర రాజ్యస్థాపన వంటిదే కాగలదీ ఉద్యమము. ఆంగ్లేయులు సామమో, దండమో ప్రయోగించవలెనే కాని చేతులు ముడుచుకొని కూరుచుండే పాకము తప్పినది. సామము ఏ మాత్ర మవలంబించినను ప్రజలకు ప్రభుత్వము నకు సమాధానము కుదిరెడిదే. కాంగ్రెసు స్పష్టముగా చెప్పనే చెప్పినది. “మా లక్ష్య సిద్ధికి ఇంగ్లండు తోడ్పడిన మంచిదే; లేకున్నచో దానిని శతించి కార్యసాధన చేయుదు” మని. ఇతర జాతుల పట్ల పాశ్చాత్య రాజ్యాలు అవలంబించెడి పరుష దండోపాయమునే బ్రీటిషు ప్రభుత్వము కూడ చేపట్టెను. దండ ప్రయోగమునకు ప్రభుత్వము వంక దొరకు నాయని వెదుక నారంభించెను. వెదకినచో దొరకక పోదు కదా!

‘అహింస అహింస’ యని గాంధీ ఎంత ముడివేసి కొన్నను, కాంగ్రెసు దాని నామోదించినను దేశములో పలు చోట్ల ఈ సహాయ నిరాకరణోద్యమమునకు ఏ మాత్రమో సంబంధము గల దౌర్జన్య చర్యలు చెలరేగెను. యు. పి. రాష్ట్రమందు, ఇతర ప్రదేశములందు వ్యావసాయకములగు వివాదులు, కవులుదార్ల తిరుగుబాట్లు తల యెత్తుటయు, పోలీసు లందు జోక్యము కల్గించుకొనుటయు దారుణ

పరిణామములకు దారి తీసెను. మరొక వంక అకాలీ సిక్కుల ధార్మికోద్యమము కూడ ఈ సహాయ నిరాకరణ పద్ధతుల నవలంబించెను. తత్ఫలితముగా 1921 ఫిబ్రవరిలో 200 సిక్కులు హతులైరి. ఈ దుష్పరిణామము లన్నిటిని గాంధీకి అంటగట్టుట న్యాయము కాదు; ధర్మమును కాదు. కాని, ప్రభుత్వ మీ సందు చూచుకొని 1921 మార్చినుండి ఆ సంవత్సరాంతము వరకు క్రమ క్రమముగా దారుణములగు దమన చర్యలు సలిపెను. కల్లంగడుల ముందు సాగిన పికెటింగు ముఖ్యముగా ప్రభుత్వ దండనీతికి చక్కని సాకుగా దొరకెను. పాశ్చాత్య నాగరకతకు మద్యపానమునకు ఈ చెలిమి క్రొత్తది కాదు. ప్రభుత్వము వలంటీరు దళములపై ఆంక్ష విధించెను. రాజద్రోహ ప్రచారక సమావేశములను నిషేధించెను. ప్రజల చర్యలకు అరాజకములని, విద్రోహము లని పేరు పెట్టి, వానిని నిర్దాక్షిణ్యముగా మట్టు పెట్టుడని రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు, పోలీసు బలగమునకు సర్వ స్వాతంత్ర్యమును ప్రభుత్వము ప్రసాదించెను. వేలకొలది ప్రజలు బద్ధులైరి. సమ్మాన్యలకు గూడ మాన్యత కరవయ్యెను. ఈ దారుణ దండనీతి ఊరకపోదు గదా! పలుచోట్ల దొమ్మి జగడములు చెలరేగెను. పోలీసులకు ప్రజలకు తలపట్లు పొసగెను. చావులు, గృహ దహనములు తప్పవయ్యెను. అంతట కాంగ్రెసు సభా నిర్వాహకులు బెజవాడలో సమావిష్టలై, శాసన ధిక్కారము ప్రయోగింప వలెనా, వలదా అని ఆలోచించిరి. ఆ స్థితిలో అపురూపమగు సద్బుద్ధి వారికి పొడమెను. రెండు నైపుల వాడిగల శాసన ధిక్కారాయుధమును ప్రయో

గించుటకు దేశకాలము లింకను పక్వముగా లేవని వారు నిశ్చయించిరి. ముందు అర్థ బలమును, మంచి బలమును సమకూర్చుకొనుటకై కార్యనిశ్చయ మొనర్చిరి.

౨

భారత భూమిలోని భిన్న జాతులను, వర్ణములను, ధర్మములను కూడగట్టుటకై గాంధీ ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో నడుము గట్టెను. ధనాశా విద్ధులగు పారశీక వణి క్ష్రముఖులను ప్రజోద్యమము నభిమానింప వలసినదని గాంధీ విన్నవించెను. హిందూ ముస్లిముల మధ్య చిరకాలము నుండియు సం దేహములు, పొరపొచ్చెములు, మెర మెరలు ఎన్నియో ఉన్నవి. ఈ యుభయుల చెలిమికి గాంధీ తన శక్తిని ధారవోసెను. ఆచరణ యోగ్యము గాని పైపూత స్నేహములు గాంధీకి గిట్టవు గాన దృఢతరమగు స్నేహ బంధము నాతడు సాధింప నెంచెను.* హిందూ సంఘ బహిష్కృతులగు అంత్యజుల నుద్ధరించుటకై గాంధీ

* మహమ్మదాలీయు గాంధీయు మిత్రులు. వారి భిన్న ధర్మములు ఆ మైత్రీ కడ్డము రావు. ఆ యుభయులు పరస్పరము వియ్య నుండకున్నను, విందులు గుడువకున్నను ఒండొరులపై ప్రీతి గౌరవములకు లోపము లేదు. హిందూ ముస్లిములకు మంచపు బొత్తును, కంచపు బొత్తును కల్పించుటకు గాంధీ ప్రతిపాదింపడు కాదు. కాని అందుల కింకను కాలము పరిపక్వము కాలేదని ఆయన తలంచెను. కనుల యెదుట నున్న దానిని గమనింపక గాంధీ కనులు మూసికొనడు. అనుభవ సహితమగు ఆయన లోకజ్ఞత కిది చక్కని లక్ష్యము.

అంతట దీక్ష వహించెను. అంత్యజలకు జరిగిన అమానుషాపచారమునకై ఆయన హృదయము క్రోధ ఘూర్ణితము, శోక విహ్వలితము నాయెను. వారికి న్యాయ్యము ఘటింప నాయన వీర కంకణము ధరించెను. గాంధీజీ యశము శాశ్వతమగుట కీ యొక్క దీక్షయే చాలును. అంత్యజల దురవస్థ కాతడు హైందవ ధర్మ కళంకమని పేరి డెను. ఈ కళంకము బాల్యము నుండియు గాంధీకి వ్యథా హేతువై నది. గాంధీ చిన్ననాట వారియింటి కొక అంత్యజుడో పని చేయుటకై రాగా వానిని సమీపింప రాదని ఇంటి లోని వారు గాంధీని నిషేధించిరట. ఆ నిషేధమును గాంధీ పాటింపక, తల్లి దండ్రులతో ఆ విషయమై చర్చించెనట. బడిలో అంత్యజుల సరసనే గాంధీ ఆసీనుడై వారిని తాకు చుండెడివాడు. అట్లు తాకిన దోషము పోవుటకై ముసల్మాను నొకని స్పృశింపుమని తల్లి బోధించెడిదట. గాంధీ పండ్రెండవ యేటనే కృత నిశ్చయ్యుడై భారత భూమినుండి ఈ పాపమును పారద్రోలి తీరుదునని శపథ మొనర్చెను. ఈ యవర్ణ సోదరుల నుద్ధరించు టెట్లా యని గాంధీ సమాలోచింప దొడగెను. అస్పృశ్యులను వెనుక వేసికొని వచ్చునపు డాతని యాత్మ నిర్ణీబంధమై ప్రకాశించును. అస్పృశ్యత శాస్త్ర సమ్మతమే యని రుజువైనచో గాంధీ తాను హైందవ ధర్మమునే పరిత్యజింతు నని వా కొనుటయే ఇందుకు తార్కాణ. భారతీయులకు వాటిల్లిన బాధలు, అన్యాయ్యములు అన్నియు ఈ యస్పృశ్యతా పాపమునకు ఫలమే యని గాంధీ చెప్పుచుండును.

“మన పాపఫలమే బ్రటిషు సామ్రాజ్యమున మనల నస్పృశ్యుల నొనర్చినది. ముందు మన మీ పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చుకొని ఆ పిమ్మట ఆంగ్లేయుల పాపము నకు బరిహారము కోరవలెను. ఈ యస్పృశ్యతయే భారత భూమిని పతితము గావించినది. అస్పృశ్యులున్నంతకాలము మనకు స్వరాజ్యము గగనకుసుమమే. ముమ్మాటికి మనము దోషులము. మనపట్ల ఇంగ్లండు చేసిన దోష మింతకంటె అధికము కాదు. మానవ ధర్మమునకు జరిగిన ఈ ద్రోహమును కడిగివైచి, దుర్బల రక్షణము సల్పుటయే మనకు అవశ్యాచరణీయము. ఈ పాపకళంకము మనలను మృగ ప్రాయుల నొనర్చినది. స్వరాజ్యోదయముతోపాటు లోకమున ధర్మముగూడ అవతరింపవలెను (27-10-1920, 27-4-1921).

భారతప్రజ హరిజనుల కష్ట నివారణమునకై వెంటనే కొన్ని శాసనములు చేసి, వారికై చాల పాఠశాల లేర్పరచి, చెరువులు త్రవ్వించవలెనని గాంధీ యభిలషించెను. అస్పృశ్యులకు జరిగిన ఈ యపచారమును సవర్ణులు ఎన్నడో తొలగింతురని గాంధీ చేతులు ముడుచుకొని జాగుచేయజాలక, తాను అస్పృశ్యుల పక్షమున జేరెను. తానే వారికి నాయకుడై అవర్ణులను సుసంఘటితుల గావించి, కర్తవ్య విచారణ చేయజొచ్చెను.

అవర్ణుల కష్ట నివారణమునకై వారు ప్రభుత్వము నాశ్రయించుట యుక్తమేమో యనిన అదియు మరొక దాస్యమే యగును. లేదా, వారు హైందవ ధర్మమునే విడ

నాడి (చూచితిరా ఈ హైందవ ధర్మాభిమాని దెంతటి దయా వీరమో!) కైస్తవమునో, ఇస్లామునో అవలంబించినచో? అస్పృశ్యత హైందవధర్మ విహితము కాదనియు, ఇటీవల చేరిన కలుపు మొక్కవంటి దనియు గాంధీ నమ్ముటచే సరిపోయినదే గాని లేకున్నచో అస్పృశ్యులచే అంత పనియు చేయించెడివాడే. అస్పృశ్యులు తాము సుసంఘటితులై, నిజస్వత్వ రక్షణము చేసికొనుటయే కర్తవ్యము. సవర్ణులతో వేరుపడి సహాయ నిరాకరణ మొనర్చుటయే ఇందుకు సాధనము. (మరొక దేశభక్తుడైవడైన ఇట్టి ఉపదేశము చేయ సాహసింప గలడా!). మరియు నేమనుచున్నాడో చూడుడు. “అస్పృశ్యులకు నాయకులు లేరు. తమ్ముదాము సంఘటించుకొనే శక్తి చాలదు. కావున ఈ అవర్ణులందరు సహాయ నిరాకరణోద్యమమున చేరుటే తారకము. ఆ యుద్యమమున జాతి వర్ణ భేదములు సమసిపోగలవు. అది సమస్త పాపపరిహారము. అందుచేరిన వారెవరు అస్పృశ్యతను పాటింపజాలరు. అట్లు పాటించినచో వారి పాపమునకు పరిహారమే యుండదు.” హైందవ ధర్మమును, మానవత్వమును, దేశభక్తిని గూడ గాంధీ ఈ విధముగా సమన్వయించి రక్షింప గల్గెను. (27-10-1920)

1921 ఏప్రిలు 13, 14 లలో అవర్ణుల సంఘటనకై సమావేశము జరిగెను. గాంధీయే సభాధ్యక్షుడు. గాంధీ ప్రసంగములలో ఆనాటిది అతి రమణీయ మనదగినది. వర్ణ భేదములు సమసిపోవలె ననియేకాదు; భావి భారతీయ సంఘ జీవనమున ఈ అస్పృశ్యలే ముఖ్య పాత్రధారులు కాగలరని

కూడ ఆయన వచించెను. అస్పృశ్యులలో అభిమాన ముదయింపజేసి, తన హృదయమున వెలుగు ఆశాశ్లోతిని వారి హృదయములందుగూడ వెల్లించెను. “మీలో అమేయశ్రీ పొనుగుపడి యున్నది. మరి యెదు మానములలో భారత కుటుంబమున మీరు సమర్థాసనము నధిష్ఠింపగల”ర నెను.

ఈ మాటలతో భారత హృదయ మించుక కరగి, పలుచోట్ల ప్రజ లా యుపదేశము ననుసరించుట గాంధికి సంతోష కారణమైనది. * గాంధిని నిర్బంధించిన నాడుగూడ ఆయన అస్పృశ్యుల విషయమున తన యత్న మెంతవరకు ఫలించినదా యని విచారణ చేయుచునే యుండెను. ఎందరో బ్రాహ్మణు లీ మహాత్మాగ్యమునకై నడుము గట్టిరి. సవర్ణులు తాపతప్తులై అవర్ణులపట్ల అనురాగిల్ల జొచ్చిరి.

3

గాంధికి ఇంతటి యశాదార్యము స్త్రీజనోద్ధరణము పట్లగూడ నున్నది. భారతీయులలో స్త్రీ పురుష సంబంధమున అవిహితము, అతిమాత్రము నగు కామమే ప్రధాన మగుటచే అచటి స్త్రీలస్థితి శోచ్యమై పోయినది. అతి బాల్యవివాహములచే ఆ ప్రజల దేశ మనోబలము లకాల వార్ధకమునకు పాల్పడును. నిరంతర కామ ప్రవృత్తి స్త్రీల నభిమాన హీనల నొనర్చెను. దేశభక్తులగు పురుషులకు

* అప్పటినుండియు అస్పృశ్యతకు కొంత వాడి తగ్గినది. పల్లెలలో చాలచోట్ల అవర్ణులు సవర్ణులతో పాటు మెలగజొచ్చిరి. మదరాసు రాష్ట్రమున మాత్రము వారిస్థితి శోచ్యముగానే యుండెను.

గూడ ఈ యనాదరాతిచార దోషము కలదని గాంధీ వ్రాతలు స్పష్ట మొనర్చెను (6-10-1920, 21-7-1921). అస్పృశ్యత వలెనే ఇదియు మహామారివంటి జాడ్యమని గాంధీ గ్రహించెను. లోకసామాన్యమగు ఈ దోషమునకు గూడ ప్రతిక్రియ స్త్రీలే చేయవలసియున్నదని నిశ్చయించెను. పురుషులకు కామోపభోగ్యులగుటకు సమ్మతింపక స్త్రీలు అభిమానవతులై పురుషులకు గౌరవభాజనలుగా చరింపవలసినదని ఆయన హెచ్చరించెను. స్త్రీలు ధీరచిత్తులై, ప్రజోద్యమములందు కష్ట నిష్ఠురము లనుభవింపవలెనని ఉపదేశించెను. వైదేశిక వస్త్రములు మున్నగు వానిని దహించి, భోగసామగ్రి నుజ్జగించి స్త్రీలు పురుషులతో పాటు కడగండ్ల పాలుగావలెనని ఉద్బోధించెను. కలకత్తా మున్నగుచోట్ల ఉత్తమ కుటుంబినులు కారాగారా వాసమును వరించు శుభసూచన లప్పుడు కన్పింపజొచ్చెను. స్త్రీలు అధికాదరపాత్రతకై దేవులాడక దారిద్ర్యాది కష్టసహిష్ణుతకై పురుషులతో వంతుకు రావలసియుండును. భయముచే క్రుంగి పోకున్నచో స్త్రీలు సర్వవిధముల పురుషుల నతిక్రమింపజాలుదురు. చావునకు తెగింపవలెనే గాని ఎంతటి దుర్బల స్త్రీయైనను మానరక్షణ మొనర్చుకొనగలదు (21-7-1921, 11-8-1921, 15-12-1921).

“పతితలగు మన తోబుట్టువులు” అనుపేర గాంధీ 15-9-1921న ఒక వ్యాసము ప్రచురించెను. వందలాది పతిత స్త్రీలతో ఆంధ్రదేశమునను, బారిసాలుగోను తాను చేసిన సంభాషణముల నందు వివరించెను. అందు గాంధీజీ

ప్రసన్న మధురౌదార్యమే కాదు; ఆయన యెడ ఆ పతితలకు గల విశ్వాసము గూడ గోచరించును. నూలు వడుకుట చేపట్టినచో గౌరవప్రదముగా నుండునని గాంధీ వారి కుపదేశించెను. వారు ఆ మరునాడే ఆరంభింతుమని మాట యిచ్చిరి. పిమ్మట, స్త్రీలను సమ్మానింపుడనుచు పురుషుల నుద్దేశించి యిట్లు నుడివెను :—

“మన విప్లవోద్యమమున ఇట్టి పాపద్యూతమునకు చోటులేదు. భారత వాసులగు స్త్రీ పురుషు లందరిని తోబుట్టువులుగా గణించుటే స్వరాజ్యము.....స్త్రీత్వము దుర్బలతకు గాదు, ఉదారతకే చిహ్నము. కష్ట సహిష్ణుత, త్యాగము, వినయము, విశ్వాసము, వివేకము మున్నగునవి నేటికిని స్త్రీల సొత్తే. తాను అధిక ప్రజ్ఞాశాలినని పురుషుడెంత విర్రవీగినను ఆతని ప్రజ్ఞ స్త్రీజన సహజ వివేకమునకు తీసికట్టే యగును.”

వివేక విశ్వాస సమంచితమగు సహధర్మాచరణము స్త్రీల సొమ్మని గాంధీజీ తొలుత నిజభార్య యందును, పిమ్మట భారత స్త్రీలోకమంతటను దర్శించెను.

౪

గాంధీజీ క్రియాశక్తి 1921 లో పరాంకోటి నధిష్టించెను. అమేయమగు ధర్మబలముచే ఆయన కయాచితముగ రాజకీయరంగమున ప్రబలాధికారము సంక్రమించెను. ప్రజ లాయనను మహాత్ముడని, ఈశ్వరునివలె

బూజింపజొచ్చిరి. * డిసెంబరులో భారత కాంగ్రెసు కాయన సర్వాధికారి యయ్యెను. తన వారసును పేర్కొనెడి అధికారము కూడ ఆయనకు సంక్రమించెను. నిస్సపత్నమగు అట్టి నాయకత్వము లభించెను గాన ప్రజలచే నిక దొరతనముపై తిరుగుబాటు చేయించుటగాని, తన యభీష్టము వెంబడి ధర్మ ప్రచారము నారంభించుటగాని ఆయన చేతిలో నుండెను.

అట్లయ్యు, గాంధీ ధర్మ ప్రచారమునకు బూనలేదు. ఆయన కట్టి అభీష్టమును లేదు. ధర్మప్రచారము మహా సీయముకదా, గాంధీ ఆపని కేల పూనుకొనలేదో! ఒక వేళ, అది భీరులక్షణ మనుకొనెనేమో? రెండు పక్షములును నిజమే కావచ్చును. ఇంతకు నొకరి ఆంతర్యము మన కెట్లు తెలియును; అందును గాంధీజీ ఆంతర్య మతి కోమలము, గంభీరమును. దాని నందరు నవగాహింపలేదు. అన్య సంప్రదాయమున బెరిగిన వారి కది మొదలే అంతు చిక్కదు. భారతభూమియం దా సంవత్సర మెంతయో కథ నడచెను. దేశమెల్ల సంక్షుభిత సాగరమువలె నూగిపోయెను. ఆ మహా సంతోభమున చుక్కాను పట్టిన గాంధీ హస్తము ఒకప్పుడును భయ సంకోచములచే చెదరక, నావను సూటిగా నడపగలిగెనో, లేదో చెప్పలేము. గాంధీ చిత్తశుద్ధికి, మహాసీయతకు అనురూపమైన చిత్తశుద్ధితో, పూజ్యతా భావముతో, నాయోపినంతవట్టు, యక్ష ప్రశ్న వంటి ఆయన ఆంతర్యమును విప్పిచెప్పటకై యత్నింతును.

* అది ఆయుక్తమని గాంధీ పలు విధముల వారించెను. చూ. 'యంగిండియా' జూన్ 1921.

ఎంత చెట్టు కంతగాలి యన్నట్లు గాంధీవంటి సర్వాధి
కారి పొరపడునేని దానివలని యనర్థము నపారమే యగును.
గాంధీజీ కర్మ ప్రవృత్తి తీవ్రమై, ఆయన ప్రచారముచే ప్రజల
చిత్తము లూగిపోవుచున్న కొలది ఆ యావేశమునకు గల్గె
మిడి వశీకరించుటయు, తన చిత్త స్థైర్యమును గాపాడుకొను
టయు దుర్ఘటము కాజొచ్చెను. కట్టు విప్పినంతనే విడివడి చెల
రేగిన ప్రజాకోటికి దాక్షిణ్యమును, అనుద్వేగమును అల
వరించుట మానవాతీతమైన పని. కావున చుక్కాను పట్టిన
ఆ సాధు పుంగవుడు భక్తి నమ్ముడై, ఆ భారమంతయు నీశ్వ
రునిపై నిడెను. అప్పు డాభక్తునకు వినిపించిన అంతర్వాణి
చుట్టును చెలరేగిన ప్రభంజన ఘోషతో కలసి వినిపించెను.
అమాత్రమేని ఇతరులకు వినబడునో, లేదో!

గాంధీ కే యపాయమైన కలుగవచ్చును గాని విజయ
గర్వమునకు బాల్పడుట మాత్రము కలుగదు. ఆ సహజ
వినయ శీలుడు పూజా పురస్కారములచే బాధపడునే గాని,
ఉబ్బి తబ్బిబ్బుకాడు. ఈ భూమిపై దొల్లి యెండరో
భక్తులు, ద్రవ్వులు పుట్టిరి గాని వారు ఈశ్వర సాక్షాత్కార
మును, దివ్య దృష్టియు, నైజ మతాభి నివేశమును లేని
గాంధీ వంటి నిర్మల చిత్తులగుట అరిది. ఆయన మోమున
విజయ రేఖయు, హృదయమున గర్వ గంధమును పొడచూ
పవు. అందరి వంటి మానవ మాత్రుడే ఆయనయ.....

మహాత్ముడనిపించుకొను అభిలాష గాంధికి లేదు (ఆ పరమ వినయమే గాంధిని మహాత్ము నొనర్చినది).

“మహాత్ములను మాటను లోకవ్యవహారము నుండి తుడిచి పెట్టవలెను. భారత సజ్జను లందరితోపాటు నేను నీశ్వరుని ప్రార్థింతును. ఈశ్వరవాణి నెల్లరు వినగలరు. నా కంతకంటె సధికముగా ఈశ్వర సాక్షాత్కారము కలుగలేదు. అంతర్వాణిని విననేర్చినవారి కందరికి నీశ్వరుడు సాక్షాత్కరించును. నేను కర్షక మాత్రుడను. భారతమును, మానవ లోకమును ఆరాధింతును. నాకు క్రొత్త మతమును స్థాపించు కోరికలేదు. నేను దస్యించిన సత్యమును విడనాడక కర్మాచరణ మొనర్తును. పొనుగు పడిన సనాతన సత్యములనే నేను వెలిగించిచూపుచున్నాను”(12-5-1920, 25-5-1921, 13-7-1921, 25-8-1921).

పాపభీతి తోడి అసిధారా వ్రతమును, వినయమును గాంధికి స్వభావ సిద్ధములు. శిష్టుడ నని వేర్పడి యుండుటయు, మంచి కొరకేనియు దౌష్ట్యమును సై చుటయు ఆయన యెరుగడు. “ప్రభుత్వ దాస్యమునుండి విడివడి, సత్యాగ్రహాల బంధమున చిక్కుటయు దొసగే” యనెను. తనదేశ మన్య దేశములకంటె అధిక మన జాయన. ఆయన ప్రజారాధనము భారతదేశపు తెల్లల నతిక్రమించును. “నా దేశసేవ మానవ లోక సేవతో సమేళమగును. మానవత్వము, జీవకారుణ్యము నన్ను బ్రజారాధకుని జేసినవి. ఇతరులనుండి వేర్పడుట నా కభిమతము కాదు. భారత క్షేమము నర్థించి ఇంగ్లండుకు, జర్మనీకి నేను కీడు సేయజాలను. సామ్రాజ్య తృష్ణకు నాలోక

మున చోటులేదు. లోకారాధన బుద్ధి కొరవడిన వానికి నిజ ప్రజారాధన బుద్ధియు కొరవడును (16-3-1921).

మరి ఆయన అనుచరులకు గూడ నిట్టి బౌద్ధార్యము, వినయము నున్నవో, లేవో? ఆయన శిష్యులు కొందరి చేతులలో ఈ ధర్మస్వరూపమెట్లు మారునో? వారి ప్రచారముచే నది మరియెన్ని వికారములంది ప్రజల కందునో!

ప్రభంజన విజృంభణము

1921 లో రాజకీయోద్యమ గమనము తీవ్రతర మగుటచే ఆ సంవత్సర మంతయు కుదుపులతో డోలాం దోశనలతో అనిశ్చయముతో నిండి గాంధీనికూడ కలత పెట్టెను.

○

ప్రజల తిరుగుబాటుతో ప్రభుత్వ పశుబల ప్రయోగ మును, దానిచే తిరుగుబాటును తీవ్రమగు చుండెను. నాసిక మండలములోని మాలె గ్రామమున దొమ్మి పోదులును, అందు రక్తపాతమును తటస్థించెను. బీహారు రాష్ట్రమున గిరిధీలో గూడ అలజడి చెలరేగెను. అస్సాము రాష్ట్రమున మే నెల ఆరంభమందే దారుణ చర్యలు సంఘటిల్లినవి. తేయాకు తోటలలో అచట 12,000 కూలీలు పని చాలించు కొనుటయు, గూర్ఖా సైనికులు వారి నాక్రమించుటయు జరిగెను. ఆ దారుణ చర్యను నిరసించి తూర్పు బెంగాలులో రైల్వే పనివాండ్లును, పొగయోడలలోని పనివాండ్లును, రెండు నెలలుగా పని మానుకొని భీష్మించిరి. గాంధీ అంతట రాజీ యత్నము లారంభించి, వైస్రాయి రీడింగు ప్రభువుతో మంతన ముండెను. దౌర్జన్యమును పురికొల్పు ప్రసంగములు చేయకుండ ఆలీ సోదరులతో రాయబారము నెరపి, 'అట్టి

ప్రసంగముల కిక జొరము' అని ఆలీ సోదరులచే బహిరంగముగా చెప్పించెను.

ప్రజల తిరుగుబాటు మాత్రము మందగింపక సాగుచునే యుండెను. భారత ముస్లిములు ప్రజోద్యమము నింకను తీవ్ర మొనర్ప సిద్ధమగుచుండిరి. 8-7-1921 న కరాచిలో ఖిలాఫతు మహాసభ సమావేశ మాయెను. ఆ సభలో “భారత ముస్లిములు ప్రభుత్వ పై న్యాయమున జేరుటయు, ఇతరులను చేర్చించుటయు అపరాధ” మని ప్రకటించుటే కాక, ఆంగ్ల ప్రభుత్వము అంగోరా ప్రభుత్వముతో యుద్ధమునకు దిగునేని భారత ముస్లిములు స్వాతంత్ర్యమే తమ లక్ష్యమని ప్రకటించి, శాసనోల్లంఘనమునకు గడంగుదురని బెదిరించుట కూడ జరిగెను. అప్పటికే నూతనముగా సంఘటితమైన భారత కాంగ్రెసు సభ 28-7-1921 న బొంబాయిలో సమావేశము జరపెను. భారత దేశమున కేతెంచుచున్న వేల్పు యువరాజుకు ప్రజ లెవ్వరును స్వాగతము చెప్పగూడదనియు, 30 వ సెప్టెంబరు నాటికి వై దేశిక వస్త్రములను పూర్తిగా విడనాడి, వడుకు నూలు వస్త్రములను చాలినంత ఉత్పత్తి చేయవలెననియు ఆ సభలో కార్యనిశ్చయము జరగెను. ప్రభుత్వాలంబనముతో జరుగుచున్న మద్యపానమును గూడ పూర్తిగా నిర్మూలించుటకై కాంగ్రెసు నిశ్చయించెను. ఖిలాఫతు సభవలె కాంగ్రెసు సభ తొందరపడక, దేశము నందలి దౌర్జన్యకాండను నిరసించి, అహింసాచరణము నుపదేశించి, శాసనోల్లంఘనమున కిది సమయము కాదని హెచ్చరించెను.

ఆగస్త్య నెలలో మాష్లా విష్ణవము చెలరేగి నెలల తర
బడి సాగెను. మాలానా మహమ్మదాలీతో గాంధీ మల
బారున కరిగి మాష్లాలను శాంతింప జేయ నెంచెను. కాని
ప్రభుత్వము అందుల కనుమతింపక సెప్టెంబరులో కొందరు
ముస్లిము నాయకులను, ఆలీ సోదరులను నిర్బంధించెను. ఖిలా
ఫతు మహా సభలో రాజద్రోహ నిశ్చయము సల్పిన నేరమును
వారిపై నారోపించెను. వెను వెంటనే ఖిలాఫతు స్థాయి
సంఘ సభయందును, మరియు ననేక ముస్లిము సభలలోను
ఆ రాజద్రోహ నిశ్చయమును పునరుద్ఘాటించిరి. అక్టోబరు
4 న గాంధీ కూడ ఆలీ సోదరుల కార్య నిశ్చయముతో
తానును ఏకీభవించినట్లు ప్రకటించెను. మరి ఏబదిమంది
కాంగ్రెసు నాయకులతోగూడ గాంధీ చేసిన ఆ ప్రకటనము
ఆంగ్ల ప్రభుత్వము భారతీయ సంపదను హగించి ప్రజలను
పరతంత్రతలో, అవినీతిలో ముంచెను గాన అట్టి ప్రభుత్వపు
టుద్యోగి యగుటయు, సేనలో చేరుటయు భారతీయులకు తగ
దని చెప్పెను. ఆ ప్రభుత్వముతో సహకరింప నిరాకరించుట
ప్రజలకు ధర్మమనెను. ప్రభుత్వమేమో ఆలీ సోదరులకు
రెండేండ్ల కఠిన వరకము విధించెను. అందులకు బ్రతిగా ప్రజల
విష్ణవచర్య లినునుడించెను. దేశమునందలి ప్రతి రాష్ట్రమును
సొంత బాధ్యతమీద శాసన ధిక్కారము సల్పవచ్చుననియు,
పన్నుల నెగబెట్టుటతో శాసన ధిక్కారము నారంభింపదగు
ననియు కాంగ్రెసు కార్య నిర్వహణ సభ తెగువమై కార్య

వినిశ్చయ మొనర్చెను. అట్లు శాసనములను ధిక్కరించు వారందరు ముందుగా స్వదేశ ప్రతమును, ఖద్దరు ధారణమును, అహింసను త్రికరణయూ ఆచరించవలెనని నిబంధనము గూడ విధించెను. గాంధీ ఈ విధముగా విప్లవమును నియమ నిగ్రహములతో, ఆత్మార్పణ బుద్ధితో సమన్వయింప జూచెను. ఈ యాత్మార్పణము నిష్కామముగా నుండవలెను గావున శాసన ధిక్కారులు తమ తమ కుటుంబములకు కాంగ్రెసు ధన సహాయ మొనర్చునను ఆశ పెట్టుకొన వలదని కూడ కాంగ్రెసు సభ స్పష్టపరచెను.

3

నవంబరు 17 న వేల్పు యువరాజు బొంబాయిలో నడుగు పెట్టుటతో ఈ మహా విప్లవమునకు నాంది పఠించి నట్లయ్యెను. సామాన్య సంసారులును, పేదలును యువరాజు స్వాగతోత్సవమును వెలివేసిరి. పారసీకులు మున్నగు ధనికులును, రాజపురుషులు నీ ఆంక్షను పాటింప రైరి. ప్రజాసమూహ మట్టి ధనికులను, వారి స్త్రీ జనమును గూడ చుట్టుముట్టి ఆగడము లొనర్చెను. ఈ కల్లోలము పట్టణ మంతట వ్యాపించి దోపిడులు సాగెను. పలువురు మరణించిరి. అనేకులు గాయపడిరి. ఈ హింసాకాండ ఒక్క బొంబాయిలోనే ఘటిల్లెను గాని తక్కిన దేశమంతట హఠాలు శాంత గంభీరముగా జరిగెను. “ఈ బొంబాయి అల్లరులు గాంధీ హృదయమున బాణము వలె నాటుకొనెను.” అలజడి ఆరంభమయ్యెనని తెలియగనే గాంధీ ఆ ప్రదేశమున రివ్యూన

వ్రాలెను. తన్ను గాంచి ప్రజ లానందపరవశు లగుట చూచి గాంధి సిగ్గున మ్రగ్గిపోయెను. గాంధి యంతట వారిని పరుష ముగా మందలించి, చెడరిపొండని చెప్పెను. యువరాజుకు స్వాగతము చెప్పే స్వాతంత్ర్యము పారసీకులకు గలదనియు, వారి నడ్డగించెడి ఈ దుండగము ఊతవ్యము కాదనియు ప్రజలకు వివరించి చెప్పెను. ప్రజాసమూహ మంతట నిరుత్తరమై విచ్చిపోయెను గాని మరికొన్ని దూరపు పేటలలో మరల దుండగము తలయెత్తెను. ఆతతాయులగు దుర్జనులెట నుండియో బయల్వెడలి వచ్చిరి. అట్లు చెలరేగిన ఇరువదివేల జనసమూహము నొక్కపెట్టున అరికట్టుట దుర్ఘటము. అట్లయ్యు, విపరీతములగు దాడుణక్రియ లంతగా జరుగలేదు. మన దేశములందలి విప్లావక దుశ్చర్యలందు చిరుతపాలునకేని అవి పోలవు. గాంధి కాలు చేయాడక బొంబాయి పోరులకు, తన అనుచరులకు విన్నపములపై విన్నపము లొనర్చెను. ఈ దుశ్చర్యల మధ్య సామూహిక శాసన ధిక్కారము ప్రవర్తిల్లుట సాధ్యము కాదని చెప్పి శాసన ధిక్కారోద్యమమును గాంధి ఉపసంహరించెను. ఇతరులు సల్పిన యీ దుండగములకు ప్రాయశ్చిత్తముగా వారమున నొక దిన మాయన ఉపవాస వ్రతము విధించుకొనెను.

బొంబాయిలో జరిగిన ఈ దుండగములకంటె దేశ మంతట ప్రశాంతముగా బ్రవర్తిల్లిన హఠాత్తాళమే భారత దేశ మందలి పాశ్చాత్య హృదయముల నెక్కువగా కలవర పెట్టెను. ఇక ఉపేక్షింపదగదని వైస్రాయిని వారు తొందర పెట్టిరి. వెంటనే రాష్ట్ర ప్రభుత్వము లన్నియు శాసన సమ్మ

తములుగాని తీవ్ర చర్యలకు గడంగెను. అరాజకులను, రహస్య విప్లావక సంఘములను అణచుటకై 1908 లో చేసిన శాసనాయుధమును కాంగ్రెసు వలంటీర్ల సంఘములపై ప్రయోగించిరి. తత్ఫలితముగా వేలకొలది క్రొత్త వాలంటీర్లు ఆ సంఘములో చేరజొచ్చిరి. రాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘము లా వాలంటీర్ల సంఘములను నియమ సంఘటితము లొనర్ప జొచ్చెను. డిసెంబరు 24 న యువరాజు కలకత్తాకు వచ్చి నపుడు హారతాళము సలుపవలెనని కాంగ్రెసు ఆదేశించెను. ఆ నాడు యువరాజు ప్రవేశించిన కలకత్తా నగరవీధులు జన శూన్యములు, దుఃఖసూచకములునై, మూగనోము పట్టిన ట్లుండెను.

ప్రతిఘటనోద్యమము తీవ్రతర మగుచున్నట్లున్న ఆ రోజులలోనే కాంగ్రెసు మహాసభ అహమదాబాదులో సమావిష్ట మయ్యెను. ఫ్రాన్సులో 1789 లో జరిగిన సేనానుల సభ నది జ్ఞప్తికి దెచ్చును. సభాధ్యక్షుడా జెయిలు ఖానాలో నుండెను. దీర్ఘ ప్రసంగములా, లేవు. అంతకు మున్ను కాంగ్రెసు చేసిన విజ్ఞాపనము లెల్ల ఆ సభ పునరుద్ఘాటించి, గాంధీకి యావద్భారతముపై సర్వస్వతంత్రాధికార మిచ్చి, ఆయన అనంతర వారసును నియమించే అధికారము గూడ సంక్రమింపజేసెను. ఆ పిమ్మట కొన్నాళ్లు భారతభూమి యంతట ధర్మోత్సాహము తాండవించెను. ఇర్వదియైదు వేలమంది స్త్రీలు, పురుషులు స్వయముగా నిర్బంధమును వరించి కారాగారములు ప్రవేశించిరి.

గాంధీ మరల సామూహిక శాసన ధిక్కారమున

కుద్యమించెను. గాంధీ ధర్మము బడ్డోలి తాబూకాలో బాగుగా పాదుకొన్నది కావున అచటనే ధర్మసమరము ప్రారంభింప నిశ్చయించెను. ఈ నిశ్చయమును గాంధీ ముందు గనే వైస్రాయికి సగౌరవముగ తెలియజేసెను. సమరారంభమునకు వారము దినములు వ్యవధి యిచ్చి ఈ లోపల ప్రభుత్వము మంచి దారికి రానిచో ధర్మ సమరభేరి మ్రోగునని విన్నవించెను. *

౪

గాంధీ ఈ జాబును వైస్రాయికి పంపుటే తడవుగా అంతకు మున్నెన్నడు జరుగని యంత హింసాకాండ చోరీ చౌరాలలో ప్రవర్తించెను. అచట ప్రజల యూరేగింపును పోలీసు లడ్డగించిరి. ప్రజలంతట పోలీసుల నాక్రమింపగా వాడు తుపాకులు ప్రేల్చి స్టేషనులో దూరిరి. ప్రజల స్టేషనుకు చిచ్చు ముట్టించి పోలీసుల నంత మొందించిరి.

ఈ హింసాకాండతో సత్యాగ్రహ వలంటీర్ల కెవ్వరికిని సంబంధము లేదు. కావున గాంధీ తన కెట్టి బాధ్యత లేదని చెప్పవచ్చును కాని భారతభూమి పాపపుణ్యముల భారము నప్పటికే ఆయన తనపై వేసికొనెను. ఎవరి పాప

* ఈ సంకల్పము నానాజే 'యంగిండియా'లో కూడ ప్రకటించి, వైస్రాయి రాజీకి రానిచో కాసన ధిక్కారము సలుపవలెననియు, ప్రజలలో అధిక సంఖ్యాకు లందులకు గలసిరాకున్నను ధిక్కారోద్యమము సాగించవలసినదే అనియు ఆదేశించెను (4-9-1922).

మేనియు ఆయనకు సంతాపకారియే. ఈ కారణమున ఆయన భగ్నశుడై శాసన ధిక్కారోద్యమమును రెండవమారు ఉపసంహరింపవలసిన వాడయ్యెను. బొంబాయి దుండగముల నాటికంటె ఇప్పటి దురవస్థ మరియు బాధాకరమై తోచెను. కయ్యమునకు గాల్చివ్వి వైస్రాయికి వార్త నంపితి నే, ఇపుడు వెనుదీసినచో నగుబాటు కదా యను అభిమాన పిశాచము ఆయనను వెన్నాడ జొచ్చెను. కాని ఆ ధీరు డద్దానికి లొంగ కుండుటకే తన అపజయమును బహిరంగముగా ప్రకటించెను.

“నే నపరాధిని” అనుచు ఫిప్రవరి 16న ‘యంగిండియాలో’ గాంధీ వ్రాసిన మాటలు తన్మహానీయ చరిత్ర నుట్టంకించు వ్రాతలలో అపరూప మనదగును. సంతాపావ మాన నిర్మగ్నమగు గాంధీ హృదయమునుండి తొలుత వెలువడిన మాట లివిగో! పరమేశ్వరుడు తన్నవమానమున ముంచి అనుగ్రహించెనని ఆనందముచే నెట్లు కొనియాడు చున్నాడో—“పరమేశ్వరునకు నా యందెంత అనుగ్రహమో కదా! సామూహిక శాసనోల్లంఘన మొనర్చుటకు దగిన అహింసా ప్రవృత్తి భారత ప్రజల కింకను అలవడలేదని మూడవతూరి సన్నిట్లు హెచ్చరించెను. 1919లో రౌలటు శాసనాందోళనవేళ అహమదాబాదు, వీరంగాం, ఖేడాలలో, అమృతసరం, కనూదులలో జరిగిన దుండగముల మూలమున నన్ను మొదటిసారి హెచ్చరించెను. నేను వెనుకంజ యిడి, హిమాలయోన్నతమగు నా దోషమునకు వగచి, ప్రజల యెదుటను, ఈశ్వరుని సన్నిధిని తల వాల్చుకొంటిని. సామూహిక సత్యాగ్రహమునే కాక అహింసా ప్రయత్న

ముగా నేను చేయబూనిన శాసనోల్లంఘనమును గూడవిరమించితిని. మరల బొంబాయిలో అంతకంటె దారుణముగ కనువిప్పు నీశ్వరుడు నా కనుగ్రహించెను. అచటి దుండగీండ్ల హింసాకాండ నాకు బ్రత్యక్షమైనరౌను. అచటి మూకలు సహాయ నిరాకరణము కోసమే అట్టి దుండగములకు దొడగెను. నే నంతట సామూహిక శాసనోల్లంఘనమును విరమించుకొని 1919 నాటి కంటె అధికముగ తలవంపుల కగ్గమైతిని. అది నా మేలునకే యైనది. భారత ప్రజలకు కూడ నది మేలే చేకూర్చెను. ఆ విరమణముచే భారతదేశము సత్యాహింసలనే ఆశ్రయించి నట్లయినది. మరి నేటి యీ తలవంపుల నేమనవలెను? చోరీచోరా హింసాకాండలో ఈశ్వరవాణియే వినబడినది. భారతభూమి అహింసనే నమ్ముకొని తద్వారముననే స్వాతంత్ర్య సింహాసనము నధిష్ఠింపగోరునేని అల్లరిమూక లెట్టి కారణముచేనైన రెచ్చిపోవుట దుశ్శకునమే యని గ్రహింపవలెను. దేశములోని దుండగీండ్ల నదువు చేయగలిగిననాడే అహింసా ప్రయుక్తముగ శాసనోల్లంఘనము జయించగలదు.”

ఫిబ్రవరి 11 న కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సంఘము బర్మోలీలో మరల సమావేశమై నపుడు గాంధీ తన అంతస్తాపమును తెలుపగా ఆయన సహచరులలో చాలమంది కది దుచింపడయ్యెను. “కాని ఈశ్వరానుగ్రహముచే నా సంశయాందోళనములు వారి మనస్సున కెక్కుటయు, సత్యాగ్రహ విరమణ కంగీకరించి, దేశమున పరిపూర్ణముగ అహింసను నెలకొల్పు నిశ్చయించుటయు జరగెను.”

“రాజశీతిజ్ఞు లీ ఉద్యమ విరమణమును దోషముగా పరిగణింతురే కాని ధర్మదృష్టి కిందు దోషము కన్పింపదు. చేసిన తప్పు నొప్పికొని తలవంచుకొనుటచే దేశమునకు మేలే యగును. మానవాతీతములగు మహిమ లేవియు నాకడలేవు. నా కవి వలదు. సత్యా హింస లనునుగుణము లున్నచో నాకు జాలును. మానవ మాత్రులలో దుర్బలాతిదుర్బలులతో పాటి వాడనే నేనును. వారివలెనే నేనును ప్రమాదములకు లోన గుడును. నా చేయగల సేవ పరిమితమే యైనను దోష భూయిష్టమగు ఆ సేవనే ఈశ్వరు డనుగ్రహ దృష్టిచే ఇందనుక వీక్షించెను.....అపరాధము జరగెనని ఒప్పి కొనుట పెంటపోగును చిమ్మివేయుట వంటిది. ఆ ఒప్పుదలయే నాకు పుష్టి నిచ్చును. వెనుకంజ వేయుట ఉద్యమమునకును పుష్టినిచ్చును. తిన్నని మార్గమువదలి వంకర త్రోవలనే నడచి గమ్యమును పొందిన వా రెవ్వరును లేరు..... చొరీచొరాచే బడ్డోలీ ఉద్యమమునకు నష్ట మేమని కొంద రందురు. చొరీచొరాను చూచి బడ్డోలీ కూడ హింసకు లోగినపుడు కదా మనము భయపడవలసినదని వారు చెప్ప వత్తురు. బడ్డోలీ వాసు లట్లు లోగిపోవు దుర్బలులు కారనియు, శాంతచిత్తులనియు నేను బాగుగా నెరుగుదును. నిజమే కాని ఈ మహాదేశమున బడ్డోలీ యన అరచేయంత కూడ నుండదు. అట్టిచో తక్కిన యావద్దేశము దాని పూనికి లోడ్పడనిచో అది జయింపజాలదు. కుండెడు పాలలో పడిన ఒక విషబిందువుచే పాలన్నియు చెడినట్లు చొరీచొరా హింసతో బడ్డోలీ అహింస సర్వమును వమ్ముగును. దేశములో

నున్న హింస చోరీచోరాలో ప్రకోపించి ప్రస్ఫుటమైన దే
కాని వేరు కాదు.....అహింసా సమరమునకు, ఆవేశము
నకు బాత్తు కుదురదు. పల్లెత్తక బాధను సహించు నేర్పును
శాసనోల్లంఘనము శిక్షించును. సాత్త్వికమై, కంటి కగ
పడదు గాని దాని ఫలితము పరమాద్భుతము. చోరీచోరా
దుర్ఘటన అశుభమును వ్రేలెత్తి చూపుటకే. మన యహింస
నుండి హింస పొడమకుండ చేయవలెనన్నచో మనము
వెంటనే వెనుకకు తగ్గి, దేశమంతట శాంత్యహింసలను నెల
కొల్పి, క్రొత్త గావ్యూహరచన సేయక తప్పదు. శాసనోల్లం
ఘన సమయమున ప్రభుత్వ మెంత రెచ్చగొట్టినను హింస
తలచూపదు అను నమ్మకము కుదురువరకు మనము మరల
శాసనోల్లంఘన యత్నము తలపెట్టగూడదు. మన అపజయ
మును, అవమానమును గాంచి విరోధు లుప్పొంగిపోనిండు.
మనము ప్రతిజ్ఞా భంగమును, ఈశ్వర ద్రోహమును చేయుట
కంటె పిరికిపండలము, దుర్బలులము, అనిపించుకొనుటే
మేలు.....” ఆ పిమ్మట గాంధీ ఇతరుల దోషమునకు
తాను ప్రాయశ్చిత్తము విధించుకొను చున్నాడు.

“ఆత్మశుద్ధికై నేను ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చుకో
వలెను. ఈ యుపాధి ఇంకను నిర్మలమై తన చుట్టునున్న
ధర్మా ధర్మములను తనలో ప్రతిఫలించు కొనవలెను. ఈశ్వర
ప్రపన్నతకు చాలినంత నైచ్యాను సంధానమును, సత్యస్థిర
తయు నా కింకను అలవడవలసి యున్నది.”

తా నైదునాళ్ల ఉపవాసము విధించుకొని ఇతరు లెవ్వరు
ఆపని పూనవలదని నిషేధించెను. నిపుణత చాలని శస్త్ర

వైద్యమునకు పూనుకొన్న తనకే ప్రాయశ్చిత్తము గాని
 ఇతరులకు గాదు. తా నింతకంటె దృఢనైపుణ్యము సంపా
 దించుటో, శస్త్రములు వదలి చేతులు జోడించుటో జరుగ
 వలసి యున్నది. ఈ ఉపవాసము తనకును, బహుశః తన
 పేరు జపించుచు, చౌరీచౌరాలలో పాపకర్మ మొనర్చిన వారికి
 గూడ దండనము, ప్రాయశ్చిత్తము వంటిది. వారి యందరి
 బదులు తానే ఈ బాధ ననుభవించుననియు, వారందఱు
 చేసిన తప్పు నొప్పికొని ప్రభుత్వమున కధీనులు కావలెననియు
 కోరెను. మేలు సేయనెంచి వా రీయుద్యమమునకు ఋహ
 ద్రోహ మొనర్చి రనెను.

“నా మట్టుకు నే నెంతటి పరాభవమైన నోర్చి, ఎట్టి
 బాధలైన భరించి, లోకమెల్ల నన్ను రోసి విడిచినను
 సహించి, మత్యువునకేని శిరమొగ్గి ఈ యుద్యమము హింసా
 కళంకితము గాకుండ రక్షింతును.”

నిర్బంధము - కోర్టు విచారణ

ఇంత సమ్మాన్యము, నుదారమునగు ధర్మ చింతన మును, చిత్తశుద్ధియు మానవేతిహాసమున మృగ్యము. ఇట్టి చేతచే అపారము, నద్భుతమునగు చిత్త సంస్కారము ప్రజలకు లభించి తీరును. నిజమేకాని రాజనీతి విదుల కిది దిగ్భ్రమ కల్పించును. తాను చేసిన పని రాజనీతిదృష్ట్యా అవిచారి తము, అసంబద్ధముగా నెంతురని గాంధీయు నెరిగినదే. సాహసారంభమున కిదిగో, అదిగో తరివచ్చు చున్నదని ప్రజలు ఉత్కంఠితులై, ఊపిరి బిగ్గబట్టునట్లు చేసి, వీరావేశము కల్పించి, రణభేరి సరచుటకు చేయెత్తినట్లే యెత్తి, అంతలో దించివేయుటయు, ఆశాప్రచోదితమై, కదలబాదుచున్న మహా యంత్రమును హఠాత్తుగా, ఒక్క సంవత్సరము లోపలనే, మూడుసార్లు నిలిపివేయుటయు నెంతయేని అపాయకారి యగును. ప్రజల ఆశయు, ఉత్సాహమును చప్పగా చల్లనారిపోయెడి ప్రమాద మిందు కలదు.

పిమ్మట ఫిబ్రవరి 24 న కాంగ్రెసు సంఘ సమావేశము ఢిల్లీలో జరగినపుడు బర్డోలీ నిశ్చయము నామోదింప జేయుట దుర్ఘటమై పోయెను. సత్యాగ్రహిదళము చీలి పోయినట్లు స్పష్టపడెను. మరల సత్యాగ్రహ మారంభించుటకు ముందు కాంగ్రెసు వాహినులు సుసంఘటితములై, నియమపాలన మలవరచుకొనవలెనని గాంధీ కోరెను. అందు

లకు సాధనముగా నిర్మాణకర్మ కలాపమును విధించెను. ఈ మందగమనము గాంచి చాలమంది కొరకొరలాడిరి; శాసనోల్లంఘనోపసంహారము తమకు సమ్మతము కాదనిరి. ఈ మందగతిచే, ఈ సంశయాందోళనలచే ప్రజల ఉత్సాహవేశములు చల్లారు ననిరి.

వాదోపవాదములు నడచిన మీదట గాంధీమాటయే తుద నెగ్గెను గాని ఆయన చాల మనస్తాపము పాలయ్యెను. తన్ను బలపరచిన వారైనను మనసార తనతో ఏకీభవించిన వారు కారనియు, తన యభీష్టము వెంట చేతులెత్తిన వారే ఆవల తన్ను నిరంకుశుడని నిందితురనియు ఆయనకు తెలియును.

“సభ్యులలో చాలమందికి, తెలిసియో తెలియకయో, హింసాబుద్ధి అంతర్గతముగా నున్నదని యెరిగినవాడను గాన ఆ సభలో నేను చప్పగా ఓడిపోవలెనని మనసార కోరి ప్రార్థించికొంటిని. ఏ కొలది మందియో తప్ప బహుజనము నా వెంటవచ్చు టెన్నడును లేదు. దక్షిణాఫ్రికాలో మొదట నా మతమును సద్వలు అంగీకరించినట్లే అంగీకరించి తదుపరి నావెంట అరువది నల్వరు, ఆ వెనుక పదియార్లు రే మిగిలిరి. మరల నొకపరి బహుజనులు నావెంట వచ్చిరి. ఈ వివరము లందరు నెరుగరు. అచటి మంచిపనియు, గట్టిపనియు నేమేని జరిగినచో అదియెల్ల కొలదిమందితో నే నొంటరినై యున్న

పుడే జరిగినది. ఇచటి బహుజనులు నావెంట నున్నట్లే కన్పింతురు. దీనిని చూచియే ప్రభుత్వము భయమందుచుండును. ఈ బహుజనమును జూచి తమకంటె నే నెక్కుడు భీతిచెందుచుంటినని ప్రభుత్వమునకు దెలియదు. నాకు లభించిన సర్వస్వతంత్రతను దుర్వినియోగ మొనర్చుచుంటినని కూడ మిత్రు డొకడు నన్ను మందలించెను. ఒకవేళ, నాకు దెలియకుండ నేనే ప్రజలచేతి కీలుబొమ్మ నగుచుంటినేమో యని నేనును అక్కజపడుచుంటిని. తొల్లిటికంటె నా కీవిషయమై భయ మధికమైనది. నే నొకరిమాట వినువాడనుకానని కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకులగు నా మిత్రులతో చెప్పనే చెప్పితిని. ప్రజలు తప్పు చేసినపుడెల్ల నేను వానిని వెల్లడించుచునే యుందును.

“నే నిపుడు విషాదముచే క్రుంగుచున్నను తొల్లిటి కంటె నాకు వినోదయమైనది. అంతరాత్మకంటె న న్నాదేశించు ప్రభువు లేవ్వరు లేరు. అందరు విడనాడి నన్నే కాకి నొనర్చినను నేను భయపడబోను. ఆ చిత్తశుద్ధియే నా కాదరపు. మన అహింస చర్యగతము మాత్రమే యని తెల్లమైనది. మనము కోపముచే మండిపోవు చున్నాము. ప్రభుత్వము తన అవివేక చర్యలచే ఆ మంట నెగసన ద్రోయుచున్నది. ఈ దేశమున హత్యలు, గృహదహనములు, దోపిడిలు చెలరేగవలెననియు, వానిని మట్టుపెట్టు నేర్పు తనకే గలదని మరల దుజువు చేయవలెననియు ప్రభుత్వము కోరుచున్నట్లు కన్పించుచున్నది. మన అహింస అశక్తి ప్రయుక్తమని తేలినది. పగ తీర్చుకొనుటకు వీలెపుడు చిక్కునా యని

మనము ఉవ్విళ్ళూరు చున్నట్లు తోచుచున్నది. అశక్తులువిధి లేక అవలంబించిన ఈ యహింసనుండి అవ్యాజాహింస ఎట్లు పొడమగలదు? నేను చేయుచున్న ఈ యత్నమంతయు వ్యర్థమే కదా? తీరా, దేశమున ఈ క్రోధపాపము బ్రద్ధలై స్త్రీ బాల వృద్ధముగా ప్రజలు పరస్పరము కుత్తుకలు కోసి కొనుటకు కత్తులైతి, భయభ్రాంతులై నపుడు నేను ఆ మరణ ప్రాయోపవేశము చేసి ఏమి ప్రయోజనము?... ఇంకను ఈ కపట నాటక మెందులకు? హింస వల్ల నే మనకు స్వాతంత్ర్యము కావలసియున్నచో ఈ యహింసను విడనాడి, చేతనైన హింసనే చేపట్టుట మేలు. అట్లు చేయుటయే పురుష లక్షణము; అదియే సరళము, సవిచారము నగు మార్గము. లోకమున చిరకాలముగా ప్రవర్తిల్లుచున్న మార్గము కూడ నదియే. మనము వంచకులమనే ఈ ఘోర నింద కూడ అవుడుండదు..... శాసనోల్లంఘనమును కట్టి పెట్టి నిర్మాణ కర్మ మొనర్చుట కిప్పుడు బహు జనులు కట్ట వడిరి.... మన కాలిక్రింద పట్టు తప్పిపోయినది. మనమిప్పుడు హెచ్చరికమై నుండనిచో లోతు తెలియని అగాధ జలముల పడిపోదుము.”

ప్రతిపక్షము వహించిన వారి నుద్దేశించి ఏమనెనో చూడుడు :—

“మీకు అహింసపట్ల విశ్వాసము లేనిచో కాంగ్రెసును విడనాడిపోయి, క్రొత్త పక్షమును స్థాపింప వచ్చును గదా? అట్లు స్థాపించి మీ ఆంతర్యమును ప్రజలకు వెల్లడింపుడు. అప్పుడు ప్రజ లెవరిని వరింతురో తేలిపోవును. మనసు

మర్మములు, మాట దాపరికములు నెందుకు?”

ఈ పరుషవాక్యము లా ధీరుని విషణ్ణ హృదయమును పట్టి యిచ్చుచున్నవి.

గాంధీ యిక కారాగారమును ప్రవేశింపనున్న తరుణమది. ఆ నిర్బంధమే తనకు విడుమరయని ఆయన సంతోషించినేమో ఎవరి కెరుక?

—

నిర్బంధ మేనాడు వచ్చునో యని 10-11-1920 నుండి ఆయన అందులకు సంసిద్ధుడుగానే యుండెను. తన్ను నిర్బంధించిన పిమ్మట ప్రజ లేమి చేయవలెనో ముందే చెప్పి పెట్టెను. 9-3-1922 న నిర్బంధము నేడో, రేపో తప్పదని తెలిసి, ప్రజలకు మరల కర్తవ్య ముపదేశించెను. ప్రభుత్వ హింసా కాండకు తాను భయపడననియు, ప్రజలు వశము తప్పిపోదురను భయమే తన్ను బాధించుచున్నదనియు అట్టిది తటస్థించినచో తా నప్రతిష్ఠ పాలగుదు ననియు చెప్పెను.

“నన్ను నిర్బంధించిన దినమును ప్రజలు పండుగగా నెంచుకోవలెను. గాంధీని పట్టివేసినచో ఈ దేశముతో పోరు తీరిపోవునని ప్రభుత్వ మనుకొనుచున్నది. ప్రభుత్వమున కా భ్రాంతిని పోగొట్టవలెను. ప్రజల శక్తి ఎట్టిదో ప్రభుత్వము చవిచూచు గాక!”

నిమ్మకు నీరెత్తినట్లు దేశము శాంతముగా నుండుటే తనకు పరమ గౌరవ మొనర్చినట్లు. గాంధీని బంధించినచో దేశమున నేమి అలజడి వుట్టునో, రక్తపాతమే జరుగునో

యని ప్రభుత్వము భయపడుట తనకు అవమానము గూర్చును. ప్రజలెవరి పనులు వారు చేసికొనుచు, నభలు సంభాషణలు చేయక, శాంతముగా నుండవలెను. న్యాయస్థానములను త్రొక్కి చూడకుడు. ప్రభుత్వోద్యోగములు సేయకుడు. ప్రభుత్వ కళాశాలలలో అడుగు పెట్టకుడు. నియమ నిగ్రహములతో నిర్మాణ కర్మ కలాపమున నిమగ్నులు కండు. ప్రజలిట్లు ఆచరింతురేని జయలక్ష్మి సమీపించును. కానినాడు భారతము చిదుక గొట్టబడుట తథ్యము.

ఇట్లు ఏర్పాటు లన్నియుచేసి గాంధీ సబర్బతి ఆశ్రమమున కేగి, అచట తన శిష్య బృంద మధ్యమున తన్ను నిర్బంధింప వచ్చువారికి స్వాగతము చెప్పటకై వేచియుండెను. నిర్బంధము ఆయన కోరి తెచ్చుకొన్నదే. భారతాత్మ ప్రత్యయము తన పరోక్షమున బాగుగా వ్యక్తమగు ననియు, -మరి తన మాటయూ? -తనకు దుర్లభమైన విశ్రాంతి లభించు ననియు ఆయన ఆశపడెను.

3

మార్చి 10 వ తేది సాయం ప్రార్థనము ముగిసిన పిమ్మట పోలీసుద్యోగులు వచ్చి ఆశ్రమవాసులకు తమ రాక నెరిగించిరి. మహాత్ముడు స్వయముగా వారికి హస్తగతుడయ్యెను. తనకోసము చాలదూరమునుండి ప్రయాణముచేసి వచ్చిన మిత్రుడు హజరత్ మోహనీని కారాగారమున కేగు దారిలో కలిసి కౌగిటజేర్చి వీడ్కొనెను. 'యంగిండియా'

ప్రకటనకర్త బాంకరుతోగూడ గాంధీ కారాగృహమున
బ్రవేశించెను. గాంధీ యిల్లాలు జెయిలు వాకిటివరకు వచ్చి
సాగనంపెను.

మార్చి 18 న అహమ్మదాబాదు జిల్లా కోర్టులో ఈ
'మహావిచారణ' ప్రారంభమయ్యెను. విచారణ న్యాయ
ముగా, ఉదారముగా నడచెను. జడ్జియు, అపరాధియు
ఒకరిని మించి యొకరు పరస్పర బహుమానాదరములతో
మెలగిరి. ఆ విచారణ సమయమున ఇగ్లండు నెఱపినంతటి
బౌదార్యము, తాటస్థ్యము నాపోరితములో మున్నెన్నడు
వహించి యెరుగదు. జడ్జి యగు సి. య్. బ్రూంఫీల్డు
వైఖరిచే ప్రభుత్వ మాచరించిన పూర్వకలుషము లెన్నియో
తూళితములై పోయెను. ఆ విచారణ కథ యంతయు గాంధీ
మిత్రులు ప్రకటించిరి. అందు కొంత కొంత యూరపు పత్రి
కలలోని కెక్కెను. దాని ప్రతిధ్వనులు ప్రాన్సు దేశమున
గూడ కొంత విననయ్యెను. ఇంతకు ప్రభుత్వము గాంధీ
నెందుకు నిర్బంధించినట్లు? రెండేండ్లు వెనుక ముందాడిన
ప్రభుత్వము-తీరా, మహాత్ముడు ప్రజల యుద్దేశమును
అరికట్టుచుండగా, దేశములో చెలరేగు హింసాకాండ
కాయన తప్ప మరొక చెలియలికట్ట కనుపించని సమయము
చూచి మహాత్ము నెందులకు నిర్బంధించినట్లు? ఇది వట్టి
తప్పుటడుగనవలెనా? లేక "దేశము గృహదాహములతో,
దోషిత్వతో, రక్తపాతముతో ఎపుడు నిండునా, మన ప్రతా
పము చూపి మట్టుపెట్టుట కెపుడు సందుదొరకునా" యని
ప్రభుత్వ మెదురు చూచుచున్నట్లున్న"దని గాంధీ చెప్పిన

ఘోరవచనమే నిజమనవలెనా? ఎటు చూచినను ప్రభుత్వ చర్య సమర్థసియముగా లేదు. ప్రభుత్వమునకు గాంధీపట్ల భయము, గౌరవము కూడ ఉన్నమాట నిజము. గాంధీ యెడ ఆదరము నెరపవలెనని ప్రభుత్వమున కున్నను, ప్రభుత్వము తన కోరికలు నిరాకరించినన్నాళ్లు దానియెడ గాంధీ ప్రత్యాదరము నెరపజాలడు. మహాత్ముడు హింసను నిషేధించెను నిజమే కాని ఆయన అహింస హింసకంటె ప్రబల శక్తిసంపన్నము. ఫిబ్రవరి 23 న సామూహిక శాసనోల్లంఘనమును గాంధీ ఒక చెంప ఉపసంహరించినవాడు మరొక చెంప అతి తీవ్రమగు వ్రాతవ్రాసి ప్రకటించెను. ఇగ్లండు నుండి మాంటేగూ మంత్రియు, బర్క్మన్ హెడ్ ప్రభువును గూడి భారత ప్రజను తృణీకరించుచు దుర్గర్వభూయిష్టమగు తంతివార్త సంపుటే అందులకు గారణము. * దీనికి ప్రతిగా గాంధీ వ్రాసిన తీవ్రోక్తు లివి :

“దుర్బలులను పీల్చుకొని తినుటయే పరమార్థముగా, నిరంతర పశుబల ప్రదర్శనమే ఆదరువుగా ఈ బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము బ్రదుకు చుండగా దీనితో సమాధాన పడుట ఎట్లు పొసగును?..... ధర్మరక్షకుడగు జగదీశ్వరుడున్నచో ఇది మన నేరదు. 1920 లో మన మారంభించిన పోరు

* “మన సామ్రాజ్యమునకు ముప్పు కల్గిన పక్షమున మన ప్రభుత్వము తన బాధ్యతను నిర్వహించుట కౌటంకము ఏర్పడిన పక్షమునను, మనము ఇండియానుండి తరిలిపోదుమను భ్రాంతిచే గొంతెమ్మ కోరికలు కోరిన పక్షమునను, దృఢాతి దృఢ చిత్తులగు అంగ్ల ప్రజలు జంకరు. ధీర హృదయులై మరల పరాక్రమించి నిలుతురని గ్రహింపవలెను.”

ఒకనాటిది కాదనియు, ఎన్ని నెలలైనను, ఎన్నేండ్లు గడచినను సిద్ధి పర్యంతము ఆ పోరు సాగితీరుననియు బ్రిటిషు ప్రజలు ఇప్పటికైనను గ్రహించుట మంచిది.....తుదిదాక అహింస నవలంబించు శక్తిని, అడకువను పరమేశ్వరుడు భారతభూమి కనుగ్రహించుగాక! దుర్గర్వ భూయిష్ఠములై, ఎడప దడప ఉరికి పడు ఈ తంతివార్తలకు తల యొగ్గు పాక మెన్నడో తప్పినది.”

౪

ఈ వ్యాసమందును, మరిరెండు వ్యాసములందును గాంధీ ప్రజలను ప్రభుత్వము నెడల విరక్తుల జేసెనని రాజ ద్రోహపరాధము నారోపించిరి. గాంధీ తాను నిర్దోషినని చెప్పక, ఆ నేరము లన్నియు దాను చేసితినిని అంగీకరించెను.

“ప్రభుత్వ న్యాయవాది యగు సర్ జె. టి. స్ట్రాన్ మన్ గాంధీ చేసిన నేరములు వివరించుచు కేవల మీ మూడు వ్యాసములే కాక ఇట్టివే పెక్కు వ్యాసములను గాంధీ రెండేండ్లనుండి ప్రకటించి ప్రజలకు రాజాపరక్తిని బోధించెనని ఆ వ్రాతలనుండి పెక్కు భాగము లుదాహరించెను. గాంధీ మహాభాగుడే యగును గాని అట్టి వాడిట్టి వ్రాతలు వ్రాయుట మరియు ప్రమాదమనెను. బొంబాయి, చౌరి చౌరా దుండగముల బాధ్యత గాంధీదే యనెను. అహింసను రాజాపరక్తితో కలిపి బోధించుటచే ప్రజల హింసా కర్మ బాధ్యత యంతయు గాంధీ వహింపక తప్పదనెను. గాంధీ యంతట నొక వాఙ్మూల మిచ్చెను. తా నను

సరించుచున్న మార్గము నందలి ధర్మా ధర్మములగూర్చి, తత్ఫలితమగు ప్రజాప్రవృత్తిని గూర్చి అప్పటికి కొన్ని మానములనుండి గాంధీ చెందుచున్న భయాందోళనములు, సంశయములు అందు కన్పింపవు. ఆయన స్థిత ప్రజ్ఞుడై చెప్పిన మాట లవి. అంతకుముందు జరిగినవి-పిమ్మట జరుగనున్నవి, అన్నిటికి బాధ్యత తనదే యనెను. అట్లు జరుగవలసి జరిగిన ఆ పనులకు తానును సంతాపము చెందుచున్నను వానిని ఆమోదించుట తనధర్మ మనెను. ప్రభుత్వ న్యాయవాది చెప్పినదంతయు నిజమే. సర్వమునకు బాధ్యత తనదే, తన యొక్కనిదే! రాజాపరక్తిని బోధించుట తనకు ఆ నేతము వంటిది. మదరాసునం దలజడికి, చౌరీ చౌరా యందలి రాక్షసత్వమునకు, బొంబాయిలో జరిగిన అకార్యములకు అన్నిటికి తానే బాధ్యుడు.

“ప్రభుత్వ న్యాయవాది సత్యమే వచించెను. అంతయో యింతయో విద్యావంతుడనై, కొంత లోకానుభవముండి బాధ్యతగల నా వంటివాడు తాను చేయు పనుల మంచిచెడ్డలను, తత్పర్యవసానమును ఎరిగి యుండవలెను. నేను నిష్పత్తో చెలగాటమాడుచుంటి నని యెరుగుదును. ఎరిగియు సాహసము నొనర్చితిని. నన్నిపుడు విడిచి వుచ్చినచో మరల ఆ పనియే చేయుదును. ఈ మాటలన్నియు నిచట చెప్పకుండుట ధర్మహాని యని నాకు నేటి ఉదయమున తోచినది.

“హింసను త్యజింప వలెననియే నా సంకల్పము. ఇప్పటికి నాకదియే తలంపు. అహింస నాకు పరమ ధర్మము.

నా మతమున అదియే చరమసిద్ధి. కాని, నా దేశమునకు మహా ద్రోహమొనర్చిన వ్యవస్థకు నేను తలయొగ్గి, మిన్న కుండుటో, నా ప్రజలు క్రోధవివశులైనను సరియే యని దాని యాధార్థ్యమును నా నోటివెంట వారికి చెప్పటో-ఈ రెంటిలో నేదియో యొకటి నేను తేల్చుకొనవలసి వచ్చినది. నా ప్రజలు క్రోధోన్మత్తులైన సందర్భములు నే నెరుగుదును. అది నా తప్పేయని వగచుచు, ఆ సేరమునకు విధింప దగిన అత్యధిక దండనమునకు తలయొగ్గి నే నిచట నిలిచితిని. నా పట్ల దాక్షిణ్యము వలదు. నా చేసిన అపరాధమున దాక్షిణ్యము వహించదగిన సందర్భములును లేవు. భారత పౌరునకు పరమ ధర్మమగుపని యేమో నేను చేసితిని. శాసన దృష్ట్యా ఆ పని బుద్ధిపూర్వకమగు అపరాధమే యగును. కావున మీరు విధించగల అత్యధిక దండనమును విధింపు డని కోరి, దాని ననుభవించుటకు సిద్ధమై ఇచట నిలిచితిని. నేను లిఖిత పూర్వకముగా చెప్పనున్న విషయమొకటి ఇపుడే చెప్పుచున్నాను. న్యాయాధిక్యతులగు మీకు రెండే మార్గము లున్నవి. మీరు మీ యుద్యోగమునకు చెల్లు చీటియైన నీయవలెను. లేదా, మీ ద్వారా ప్రవర్తితమగు చున్న ఈ ధర్మ శాస్త్రపద్ధతి ప్రజలకు ఔమకరమే యని మీకు నమ్మకమున్నచో మీరు విధింప గలిగిన పరమ దండన మైనను నాకు విధింప వలెను.”

రాజకీయ నాయకుని స్థిర చిత్తముతో వుణ్యపాప విచార దక్షమగు ధర్మజ్ఞుల మేళవించిన ఈ వాఙ్మూల మిచ్చిన పిమ్మట ఆంగ్లేయులను, భారత ప్రజను ఉద్దేశించి గాంధీ

లిఖిత పూర్వకమగు ఈ మాటలు చెప్పెను. “ప్రభువుల యెడ సుదృఢమగు నా యనురక్తియు, సహకారమును ఇట్లు విరక్తిగాను, వైముఖ్యముగాను ఎందుకు మారిపోయినవో మీకు చెప్పట నా ధర్మము,” అని మొదలిడి 1893 నుండి నడచిన తన ఐహిక వ్యవహారమంతయు వివరించెను. తాను భారతీయుడైన కారణమున ఆంగ్ల ప్రభుత్వము తన్ను ఎట్టి కడగండ్ర పాలు చేసెనో ప్రస్తావించెను. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము నుండి విడివడకుండనే భారతీయుల దుస్థితిని తొలగింప వచ్చునను ఆశతో పాతికేండ్ల నుండి తాను పడిన పాట్లన్నియు తెలియ జెప్పెను. 1919 వరకు గూడ తాను రాజానురక్తిచే సహకరించుచునే యుంటిననియు, అప్పటికి ప్రభుత్వ దురాచరణములు మితిమీరి పోయెననియు తెలిపెను. “తాను చేసిన అపచారములకు ప్రభుత్వము నిష్కృతి చేసికొనలేదు సరికదా, పాపాచరణ మొనర్చిన తన యధిక్యతలను మెచ్చి కొని, గౌరవించి, తలపై నెక్కించు కొని, ఉరిసిన వుండుపై నుప్పు చల్లి నట్లు భారత ప్రజలచిత్తమును గాయపరచెను. ప్రభుత్వమే ప్రజలను చేసేత విరక్తుల నొనర్చుకొనెను.” ఇపుడు తలపెట్టిన ప్రభుత్వ సంస్కారములు గూడ భారతము పట్ల ఘోరాపచారమును చేయునని తాను నమ్మితినిని తేల్చెను.

“ప్రజలను పీల్చుకొని తినుటే ఈ ప్రభుత్వమునకు ఆదరువు. అందుకొరకే ఈ ధర్మశాస్త్రమంతయు నిర్మితమైనది. ఆ పరపీడకుల పొట్ట నింపుటకే ఇచ్చట ధర్మము ప్రవర్తితమగుచున్నది. ప్రజలను భయత్రస్తుల నొనర్చుటలో

పరమ నిపుణము, పటిష్ఠము నగు ఈ ప్రభుత్వ పద్ధతిచే ప్రజలు సీతి రహితులు, కపట శీలురు నయిపోయిరి. భారతమును సర్వనాశన మొనర్చి, గర్భదారిద్ర్యమున ముంచి, పతితను గావించినారు. ఈ స్థితినుండి బైటబడి భారతము షొమినియన్ ప్రతిపత్తి నండవలె నన్నచో కొన్ని పురుషాంతరములు గడవవలెనని మాలో విజ్ఞులు కూడ తలపోయుదుస్థితి వచ్చినదీ దేశమునకు. భారతము పట్ల ఇంగ్లండు చేసిన యింతటి అపచారము మున్నే ప్రభుత్వమును చేయలేదు. ఈ పాప కార్యమునకు, ద్రోహమునకు తోడ్పడకుండుటే పరమ పుణ్యము.”

అట్లు తోడ్పడకుండెడి ఘన కార్యమును గాంధీ సాధించెను. అంతియే కాక, అంతకు మున్ను హింసయే శరణ్యమును కొన్న ప్రజలకు అహింసయును పరమ సాధనమును గూడ ఆయన అనుగ్రహించెను.

౫

పిమ్మట ధర్మాధిక్యతయు, మహాత్ముడును ఒకరిని మించి యొకరు సముదార సరస సంభాషణలు నల్పిరి.

ధర్మాధిక్యత తీర్పు పాఠమిది :—

“గాంధీజీ! మీరు నేరము నొప్పికొని నా పని తేలిక గావించితిరి. కాని, అర్హమగు దండనమును నిర్ణయించే భారమొకటి మిగిలియున్నది. ధర్మదేవతకు అపరాధుల మాన్యతతో పనిలేదు. అట్లయ్యునే నింతకు పూర్వము విచారించినట్టియు, ఇకముందు విచారింప నున్నట్టియు పురుషు

లందరిది నొకయెత్తు, మీదొక యెత్తు అని గణింపకుండుట పొసగదు. అంతియే కాదు ; కోట్లకొలది భారతీయులు మిమ్ము దేశ భక్తాగ్రణిగా, మహానాయకుడుగా మన్నింతురనియు గమనింపక తీరదు. రాజకీయ వ్యవహారములందు మీతో ఏకీభవింపనివారు గూడ మీ మహదాశయమును, ఉదార జీవనమును, మహాత్మ్యతను మన్నింతురు. అట్లయ్యు, మీరు శాసనము నుల్లంఘించితిరి. లోక సామాన్యము దానిని రాజ ద్రోహముగా నెంచును. అట్టి నేరమును చేసితిమని అంగీకరించి మీరు నాకు దండ్యులైతిరి. అంతే. మిమ్మును గూర్చిన ఇతర విచారణ నా కప్రస్తుతము, అవిధాయకమును. హింస కూడదని మీరు దృఢముగా చెప్పచునే యున్న విషయము నేను మఱవను. పలుమారులు మీ రడ్డుపడి హింసను మాన్పించితిరనియు నాకు నమ్మకమే. కాని, మీ రాజకీయ ప్రచార లక్షణమును, దాని నాలకించు ప్రజల స్వభావమును బట్టి ఈ యుద్యమము హింసాకాండ లోనికి దిగదని మీరు ఎట్లు నమ్మితిరో నే నూహింప లేకున్నాను.

“ఏ ప్రభుత్వమేనియు మిమ్ము స్వేచ్ఛగా విడుచుటకు వీలులేనిస్థితిని మీరు కల్పించితిరి. ఇందులకీ దేశమున చింతిల్లని వారరుదుగా నుందురు. ప్రజాక్షేమ రక్షణమునకై ఏమి చేయవలసి యుండును? ఆ చేయునది మీకు ఆర్హముగా నుండవలెనుగదా! అని నే నాలోచింపగా 12 వండ్ల క్రితము జరిగిన నేరము-చాలవరకు ఇట్టిదేయగు బాల గంగాధర తిలకు నేరమున విధించిన దండనము వంటిది విధించుట యుక్తమని తోచినది. ఆయనకు మొత్తమున ఆరేండ్ల

సామాన్య కారావాసము విధించిరి. శ్రీ తిలకు శ్రేణిలో మిమ్ము పరిగణించుట అయ్యుక్తమని మీరు భావించరను కొనుచున్నాను. కావున ఒక్కొక్క నేరమునకు రెండేళ్ళు చొప్పున మొత్తము ఆరేండ్లు సామాన్య వరకము మీకు విధించుట నాకు ధర్మమని తోచినది. ఇంకొక మాటకూడ చెప్పుచున్నాను. భారతమున దేశకాల పరిస్థితులు అనుకూలించి, ప్రభుత్వము మీ దండనమును తగ్గించి, మిమ్ము ముందుగనే విడిచి వుచ్చగలదేని అందులకు నాకంటె అధికముగా సంతోషించు వాడండరు.”

పిమ్మట ధర్మాధికృతి బ్యాంకరుతో నిట్లనెను:—
“మీరు మీ నాయకుని చెప్పుచేతలలో మెలిగితిరని తోచుచున్నది. కావున మొదటి రెండు నేరములకు ఆరేసి నెలల సామాన్య కారావాసమును, మూడవ నేరమునకు వేయి రూప్యముల దండుగయు విధించుచున్నాను. ఆ దండుగకు ప్రత్యామ్నాయముగా ఐరి యారు నెలలు కారావాసము చేయవచ్చును.”

గాంధీయు తుల్యగౌరవముతో నిట్లనెను :—

“నాదొకమాట. లోకమాన్యుడు బాలగంగాధర తిలకుతో నన్ను సాటిచేయుట నాకు మహాగౌరవముగా, గర్వకారణముగా భావించుచున్నాను. ఇక మీరు విధించిన దండన మంటిరా, ఇంతకంటె సులభ దండనము మరియే ధర్మాధికృతియు నాకు విధింపలేడు. మొత్తము విచారణ మంతయు ఆదర పూర్వకముగా నడచుట సంతోషకారణము.”

ఆ యపూర్వ ధర్మవిచారణ మిట్లు ముగిసినది. గాంధీ మిత్రులు, భక్తులు ననేకులు కన్నీటితో ఆయన పాదము లంటి వీడ్కొనిరి. నగుమోముతో మహాత్ముడు వారి నెల్లర వీడ్కొలిపెను. సబర్మతి కారాగృహము నాయన ప్రవేశించెను.*

*కస్తూరిబాయి ఈ వృత్తాంతమంతయు ప్రజలకు తెలియజెప్పి అందరును శాంతముగా నిర్మాణ కర్మకలాపమున మగ్నులు కావలసినదని శాంత గంభీరమగు ప్రకటన మొందుకొవించెను. గాంధీని సబర్మతినుండి ఎరవాడ కారాగృహమునకు గొంపోయి అచట నిర్బంధించిరి.

మ హాత్ము ని సందేశము

మూగ చెరసాలలో ఆ దివ్యవాణి యిట్లు మూగ వోయినది. ఆ దేహమును సమాధి కుడ్యములమధ్య పూడ్చి పెట్టగలరే కాని, తన్మహనీయ భావముల నెవరు అరికట్ట గలరు? విదేహమగు ఆ యాత్మ భారత మహాదేహమున సచేతనముగానే యున్నది. “శాంతి, అహింస, సహిష్ణుత”- ఇదియే కారాగృహమునుండి బయల్పెడలిన అనుపమ సందేశము. ఈ సందేశము నెల్లరు నాలకించి గ్రహించిరి. దేశము నాల్గు చెరగుల నాసందేశ మల్లుకొన్నది. అంతకు మూడేండ్ల క్రిందటనే గాంధీని నిర్బంధించినచో భారతము రక్తసిక్తమయ్యెడిది. 1920 మార్చిలో గాంధీనిర్బంధమునుగూర్చి గాలివార్తలు వ్యాపించినపుడు భారత ప్రజలు అలజడి పాలైరి. కాని అహమ్మదా బాదున విధించిన దండనము వినబడునాటికి ధర్మచింతన శీలమగు భారతప్రజ మానవ్రతము తాల్చి యూర కొన్నది. వేలకొలది ప్రజలు అనుద్వేగముతో, ఆనందముతో నిర్బంధమును వరించిరి. ప్రతీకారము నేయనొల్లని ఈ యపూర్వ ప్రతిఘటనము, ఆ దివ్యసందేశము భారతాత్మ నెంతగా పశీకరించినదో తెల్ల మొనర్చెను.

○

భారత వీరప్రజలలోకెల్ల సిక్కులు వీరతాఖను లని

జగద్విదితమే. మొన్నటి మహాయుద్ధమున సిక్కుల నేకులు నియంత్తులైరి. క్రిందటి సంవత్సర మాతెగలో పెద్దచీలిక వుట్టెను. మనదృష్టి కా విభేదకారణములు శుష్కముగా కనిపించును. సిక్కుల గురుద్వారముల నేలు ధర్మకర్తలు నీతి బాహ్యులై, అందు పీటవెట్టుకొని కదలకుండిరి. ఆ గురుద్వారముల పవిత్రతను రక్షించుటకై సిక్కులలో అకాలీలను తెగయొకటి ఏర్పడెను. ప్రభుత్వము రాజధర్మ రక్షణ కై తపమున ధర్మకర్తల పక్షము వహించెను. 1922 ఆగస్టులో ఆరంభమైన 'గురుకాబాగ్' ప్రాణాహుతి కిదియే కారణము. అకాలీలు అప్రతీకారవ్రత మవలంబించి, వేయిమంది గురుద్వారముచెంత ప్రాణాచారముండిరి. అమృతసర స్వర్ణాలయమున నాల్గువేలమంది సమావిష్టులైరి. వారిలో చాలమంది కాసెగట్టిన వీరులును, మొన్నటి రణరంగమున నిలిచిన వారును. వారిలో అనుదినము నూర్చు కర్మణా, వాచా అహింసావ్రత దీక్షితులై స్వర్ణాలయమునుండి గురుకాబాగుకు ప్రస్థానమొనర్తురు. వా రాగురుద్వారమును ప్రవేశించుటో, నిశ్చేతనులై అటనుండి కొనిపోబడుటయో తప్ప వెనుకకు మరలి వచ్చుట యనునది మరిలేదు. గురుద్వారము చెంతనున్న వేయిమందిలో ఇరువదియైదుగురకు గూడ అనుదినమిదియే వ్రతము. వీరి నడ్డగించుటకై గురుద్వారముచెంత ఆంగ్ల పోలీసుభటులు ఇనుపపొన్ను వేసిన కురుచ దండములతో నిలిచి యుందురు. అనుదినము అచట నట్లు ప్రవర్తిల్లిన బీభత్సమును ఆంధ్రూసు వర్ణించెను. ఆ వర్ణనలు మఱపు రావు. నల్లని తలపాగలును, తెల్లని పూదండలను

తాల్చిన అకాలీలు నడచివచ్చి పోలీసుదళమున కెదుట నించుక ఎడముగా ధ్యానముద్రానిశ్చలులై మానము తాల్చి నిలుతురు. పోలీసు లంతట దండప్రహారములచే వారిని మోద నారంభింతురు. అకాలీ లా దెబ్బలకు నేలగూలి మరల లేవ గలిగినచో లేచి నిలుతురు. పోలీసులు వారిని మరల ప్రహరించి నేలగూల్తురు. కొందరిని ప్రాణావశిష్ట్య లగువరకు మోదుట కద్దు. అట్లు చావమోదుచుండ నాయజ్ఞ దీక్షితులలో నొక్కరును చేయెత్తి వారించిన సన్నగాని, వాయెత్తి ఆక్రోశించిన యులివుగాని లేదని ఆండ్రాసు వర్ణించెను. అల్లంత దవ్వన నిలిచి చూచెడివారు విపాదచ్ఛన్న వదనులై, “బాధా సహిష్ణుతయు, పూజయుదోప మానముగా ఈశ్వర ధ్యాన మొనర్చుచుండిరి. జీజనునాటి సిలువనీడలవలె వారు నాకు తోచి,” రనియెను ఆండ్రాసు. తమ తమ పత్రికలలో ఈ గాథను వర్ణించిన ఆంగ్లేయులు ఈ బాధాసహిష్ణుత కచ్చెరు వందితి మనిరి. ఇందలి పరమార్థమును వారు గ్రహింప కున్నను అపహాస్యభాజనమగు ఈ త్యాగము సత్యాగ్రహమునకు జయపతాక వంటిదనియు, పాంచాల వీరుల హృదయముల నది వశీకరించెననియు సానుతాపముమై సంగీకరించిరి. ఉదారభావుడు, సత్యద్రష్టయు నగు ఆండ్రాసుకు మాత్రము ఇందు భారతాత్మ సాక్షాత్కరించెను. నూతన శకారంభము నాత డిందు దర్శించి, “బాధాసహిష్ణువగు అపూర్వవీరము పృథ్విపై నవతరించెను. ఈ ధర్మవీరమున ఆత్మయే యోధ,” అనెను.

అహింసాచార్యుడగు గాంధీ ధర్మమునకు ప్రవర్తకులగు నాయకులకంటె ప్రజలకే ఆ ధర్మోపదేశ మెక్కువగా హృద్గతమైనది. గాంధీ నిర్బంధమునకు మున్నే డిల్లీ కాంగ్రెసు కార్య నిర్వాహకుల సభలో పొడచూపిన వివాదాంకురములు 7-6-1922 న లక్నో సమావేశములో మరల తలయెత్తెను. గాంధీ ఉపదేశించినట్లు నిర్మాణ కార్యములందు మునిగి, చేతులు ముడిచికొని ఎదురు చూచుట కొందరికి అసంతృప్తి, కల్పించెను. వెంటనే శాసనోల్లంఘన మారంభింప వలెననుకోరిక బలీయమై తోచెను. అట్టి శాసనోల్లంఘనమునకు దేశమున ఆనుకూల్యమున్నదో లేదో పరిశీలించుటకు కొందరి నేర్పాటు చేసిరి. వారి విచారణ ఫలితము చాల ఆశాభంగమును సమకూర్చెను. శాసనోల్లంఘనమునకు సుతరాం ఆనుకూల్యము లేదనుటే కాక, కొందరు సభ్యులు (వారందరు కాకలుదీరిన దేశభక్తులే). ప్రభుత్వపు విందులను బహిష్కరించుట మున్నగు సహాయ నిరాకరణ సూత్రములను విడనాడదగుననియు, శాసన సభాచర్యలలో పాల్గొనుచు ప్రభుత్వ ప్రతిపక్షము వహించుటకై స్వరాజ్య పార్టీని నిర్మింప దగుననియు నూచించిరి. అట్లు చేసినచో శాసన సభలలోనే సహాయ నిరాకరణము సాగింపవచ్చు ననిరి. ఈ విధముగా గాంధీ ధర్మసూత్రమును హింసానుకూలు రొక వంకకు, శాసన సభా ప్రవేశానుకూలు రొక వంకకు లాగి తునియలుగావించిరి.

ఇందులో రెండవదగు మందగమన ధోరణిని గయలో జరిగిన కాంగ్రెసు మహాసభ నిరసించెను. కారా ప్రవాసి యగు అహింసాచార్యుని యెడ భారత ప్రజకు గల భక్తికి, ఆయన ధర్మముపట్ల విశ్వాసమునకు ఆ మహాసభలో పునః ప్రతిష్ఠ జరగెను. శాసన సభా ప్రవేశ నిశ్చయమునకు 1,740 మంది ప్రతికూలురు, 890 మంది అనుకూలురునై, దానిని త్రోసిపుచ్చిరి. ఆంగ్లేయ వస్తువు లన్నిటిని బహిష్కరించుటకు గూడ ఆ మహాసభ అంగీకరింపలేదు. అట్లు బహిష్కరించినచో పాశ్చాత్య పారిశ్రామిక లోకమంతయు భారతము పట్ల విరక్తమగునని ఆ మహాసభ భావించెను. తీవ్ర గమన శీలమగు ముస్లిము ఖిలాఫత్ మహాసభయందు మాత్ర మీ బహిష్కారము బహుజన సమ్మతిచే నిశ్చిత మయ్యెను.

3

ఇంతటితో ఈ కథాక్రమమునకు స్వస్తి చెప్పచున్నాము. అహింసాచార్యునియు, ఆయన ప్రధాన శిష్యులయు పరోక్షమున కొన్ని తప్పుటడుగు లనివార్యమే యైనను అనాయకమగు గాంధీ ఉద్యమము ఆ మొదటి సంవత్సరము విషమ పరీక్షలను గడచి ధీరముగా సాగెననియే చెప్పవలెను. గయా నగర కాంగ్రెసు సభాసంతరము బ్రిటిషు పత్రికా వార్తలలోని ఆశాభంగము గూడ కాంగ్రెసు ఉద్యమ విజయమునే సూచించుచున్నది.*

* 16-11-1922 న బ్లాంచి వాట్సను అను నామె సహాయ నిరాకరణోద్యమము ఇండియాకు ప్రయోజనకారి యయ్యెనని వ్రాయుచు కొన్ని వివరములు ప్రకటించెను. దేశము మొత్తమున అదాయము 7½ కోట్ల

ముందుముం దీయుద్యమము ఏమికానున్నదో? అంగ్ల ప్రభుత్వ కి వెనుకటి తప్పులను దిద్దికొని, ఈ భారతీయో

దాలర్లు తగ్గనట. ఇంగ్లీషు వస్తు బహిష్కారముచే ఇంగ్లండుకు ఒక్క యేటనే 2 కోట్ల దాలర్లు నష్టము వచ్చెనట. 30,000 మంది భారతీయులు చెరసాలలలో మ్రగ్గుచుండిరట. బ్రిటిషు సరిపాలన యంత్రము భగ్నమైన దట. ఈమె గాంధీ భక్తురాలు గావున ఈ వ్రాతలలో కొంత అతిశయోక్తి అవశ్యమై దొరలి యుండును. మరికొందరు త్యాగ ప్రధానమగు ఈ యుద్యమము భారత ధనికులకు, వణిక్కులకు బాధాకరమయ్యె ననియు, ఉద్యమపు మొదటి పాండులో ఉద్యోగములు విడనాడినవారిలో చాలమంది మరల ఉద్యోగములలో ప్రవేశించిరినియు వ్రాసిరి. ఇది మానవ స్వభావాను గుణమే గాని యిందు వైపరీత్య మేమియు లేదు. ఇట్టి విప్లావ కోద్యమములలో కొందరు వెనుక బడుటయు, కొందరు తిరోగమించుటయు గదు. దానికేమి గాని ఈ ఉద్యమ ప్రవాహ మింకి పోయినదా, జీవనదియై పాటుచున్న దా యని చూడవలెను.

పక్షపాత రహితమగు 'మాంచెస్టరు గార్డియన్' పత్రిక ఈ విషయ మున నేమనుచున్నదో చూతము. ఉదారభావ మహితమును, సహాయ నిరాకరణముచే నష్టపడిన ఆంగ్లేయుల కభిమాన స్థానమగు ఈ పత్రిక తన ప్రతినిధిని భారతభూమి కంపెను. అతడు చెప్పిన విశేషములను వరు సగా ప్రకటించెను. ఆ వ్రాతలలో సహజ పక్షపాత మొకించుక లేకపోలేదు గాని మొత్తము మీద ఇంగ్లండుకు వాటిల్లిన ప్రమాదము మాత్రము కన్పించు చున్నది. అతడు వ్రాసిన చివరి వ్యాసము నిచట సంగ్రహిం తును. అందు ఆతడు గాంధీ ఉద్యమము వెనుక బట్టెననియు, దానిని క్రొత్త దారి త్రొక్కింపవలసి యున్నదనియు చెప్పి మరియు నిట్లనెను. "కాని ఆ ఉద్యమవాసనలు మాత్రము మిగిలియే యున్నవి. ప్రజలందరకు విజాతీయ ప్రభుత్వముపట్ల సందేహములు పుట్టినవి. దాని బంధమునుండి తప్పుకొను టెట్లను ఆలోచన ప్రబలినది. విద్యావంతులకు, పట్టణవాసులకు ప్రభుత్వవీరత్వి బాగుగా తలకెక్కినది. నేడు గాతున్న రేపేనియు కర్షక లోకమునగూడ ఇది ప్రాకిపోవును. సైన్యమున ఇంకను ఈ విషయ

త్యాహ శక్తి నిష్పడైన వివేకముమై పంట గావించుకొన కుండునా? కాలక్రమమున భారత ప్రజల పట్టుదల నడలి పోకుండునా? ఏదేశ ప్రజకేనియు దీర్ఘస్మృతి యుండదు. కావున భారత ప్రజకూడ మహాత్ముని యుపదేశమును చిర వ్యాపింపలేదు. గాని సైనికులెల్లరు గ్రామసీమల వారే కావున కాల క్రమమున వారికిగూడ ఇది యొక్కక తప్పదు. ముఖ్యముగా బుద్ధిశాలురును, మితవాదులు నీ యుద్యమమున కాయువుపట్టు. మితవాదులకు తీవ్ర సాధనములు గిట్టనిమాట నిజమే గాని ప్రజాసామాన్యమున కట్టి ఏవ మున్నట్లు లేదు. ప్రజలకు సత్యాగ్రహుల సాహస చర్యలవలె మితవాదుల మందగమనము రుచించుటలేదు. కన్నక లోకము పన్నుల నెగబెట్టుటకు మరి పదియేండ్లు పట్టవచ్చును. ఈలోపల ఈ న్యవహారము శ్రుతి వించుచునే యుండును. భారతీయులకు చెఱసాలభయము తీరిపోయినది. దారుణ దమనచర్య లవలంబించక తీరదు. అట్లవలంబించినచో ఆంగ్లాజాతి పట్ల ప్రజలకు ద్వేషము పెరిగి పోవును. ఇంగ్లాండుకు మిగిలినదొక్క సామోపాయమే. భారత రాజతంత్రమును సంస్కరించు టొక్కటే ఈ ప్రమాదమును తప్పించును. 1919 నాటి సంస్కరణలు చాలవు. తరుణము మించి పోసీయక వెంటనే శిష్టభారతీయ పరిషత్సమావేశమును సమకూర్చుట మంచిది. అందు గాంధేయులు, వణిక్రమఖులు, సంస్థానాధిపులు, హైందవ పారసీక ముస్లిము క్రిస్టియను మతస్థులు, అస్పృశ్యులు ఐరోపీయులు-వీరందరు పాల్గొనవలెను. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమున భారత దేశము స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని పొందే పథకమును ఆ పరిషత్తు నిర్మింపవలెను. ఆ ప్రతిపత్తిని పొందుటకు దాటవలసిన ఘట్టములను గూడ అందు పేర్కొనవలెను. సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తిని నివారించుట కిదియే యుపాయము.”

భారత ప్రభుత్వమునకు, బ్రిటిషు పాలకులకు నిది రుచించునో, లేదో నాకు తెలియదు గాని గాంధీయు, తదను యాయులును, వణిక్రమఖులతో, ఐరోపీయులతో కూడబలికికొనుటకు కలసివత్తురని నాకు నమ్మకము కుదు

కాలము స్మృతియందు నిలుప జాలదేమో యని నేను సంశయించు చున్నాను. ఆయాప్రజల స్వభావమున కనుగుణముగానిధర్మమేదియు స్మృతి పథమున అంకితము కాజాలదు. తన యుపదేశములు సాటిప్రజల చిత్తవృత్తి కనుగుణమైనను కాకున్నను ఒకానొకడు నిజోదారసత్త్వము చేతనే మహత్త్వము నార్జించును. అట్టి వానియందు దేశకాల ధర్మములును, ప్రజాస్వభావమును మూర్తిమంతమగుటయు చొప్పడు నేని వానిప్రభావ మప్రతిహతమై విరాజిల్లగలదు.

౪

గాంధీయన అట్టిమహాత్ముడు. ఆయన ప్రవచించిన అహింసాధర్మము రెండు వేలేండ్లనుండి భారతాత్మ యందంకితమై యున్నది. మహావీరుడు, బుద్ధుడును, జైష్ణవ మతమును కొట్లకొలది జనుల కీ ధర్మమునే నూరిపోసినది. గాంధీ తన ఉత్సాహ శక్తిచే దోహదమొనర్చి, ఆ ధర్మమును పునరుద్ధ

రట లేదు. ఏది యెట్లయినను భారత స్వరాజ్యసిద్ధి మాత్రము తప్పదు. గాంధీ నడుము కట్టిన నాటినుండి బ్రిటిషు పత్రికల ధోరణిమారె ననుట విస్పష్టము. పాశ్చాత్యులు భారతీయులను చిన్నచూపు చూచుట, వెనుకబట్టి గౌరవ భాజనలనుగా పేర్కొనుట యారంభమైనది. ఇన్నాళ్ళు ప్రభుత్వమునకు దండనీతియే ప్రధానోపాయమని చెప్పువారెల్ల ఇపుడు దండనీతిని అనుచితమనియు, అవిచారిత మనియు దెగడసాగిరి. ఇది భారతము సాధించిన ధర్మవిజయము.

రించెను. మృతప్రాయమై పడియున్న ఆ సనాతన ధర్మప్రేత ముల కాతడు ప్రాణప్రతిష్ఠ చేసెను. పరమ బంధువగు గాంధీ మంత్రిము నుచ్చరించినంతనే అవి పునరుజ్జీవితము లయ్యెను. ఆయనది వట్టి ఉపదేశము, ప్రచారమే కాదు. ఆచరణము నం దందెవేసిన ధర్మాచార్యుడాయన. భారతాచార్య పురుషు లందరు ఆయనయం దవతరించిరి.

ఇట్టి యవతారములు అదృష్టవశమునను, అకారణము గను సంభవింపవు. మానవ లోకము చేయుచున్న చిర తపః ఫలముగా, పావన భారతాశ్రమములనుండి, దేవాయతన ములనుండి భారతాత్మయే యిట్లు సాక్షాత్కరించినది.

ఈ యవతార మహిమ భారతపు పెల్లల నతిక్రమించి సర్వవ్యాపియైనను ఇట్టి వరదానము భారతమునకే చెల్లును. భారత త్యాగసంపదయు, మహత్వము నిందు మూర్తి గైకొన్నవి. ఈ యజ్ఞకుండమున భారతము తన్ను దా వేల్చి కొన్నట్లయినది.

ఒకానొక ప్రజ యిట్లు బలిగాకున్నచో మానవ లోకము పునరుజ్జీవింపదు కాబోలు. తొల్లి యూదు ప్రజలిట్లే బలియైరి. వారు చిరకాలముగా ఈశ్వరుని యవతారమును ప్రతీక్షించియు, తుదకు రక్తసిక్తమగు శూలగ్రామమున నది పుష్పించి నపుడు దానిని గురుతీంప నేరరైరి. భారతీయులు యూదులకంటె అదృష్టవంతులుగాన ఆ ఈశ్వరావతార మును గుర్తించిరి; గుర్తించి, బంధమోక్షమునకు వలయు బలిదానమును సంతోషముమై నర్పించిరి.

ఈ బంధమోక్షమన నెట్టిదో తొల్లిటి క్రైస్తవుల

వలె అందరు నెరుగరు. వారు చాలకాలము భూమిపై ధర్మ రాజ్య మవతరించునని నమ్మిరి. భారత సత్యాగ్రహమున పాల్గొన్న వారిలో చాలమందికి స్వరాజ్య లభియే బంధ మోక్షము. అంతకంటె పెద్దచూపులేదు వారికి. ఆ స్వరాజ్య మేమో అచిరకాలముననే లభించి తీరును. యుద్ధములతో, విప్లవములతో క్షతగాత్రమై, నిరుపేదయై, నిష్పచ్చరమున మునిగి యున్నది యూరపు. ఇన్నాళ్లును తాను పీల్చుకొని తిన్న ఆసియా లోనది అప్రతిష్ఠపాలై పోయినది. నిదుర మేల్కొన్న భారత చీనా జపాను దేశములందును, ఇస్లాము ప్రజలందును, ఆసియా భూభాగమం దెచ్చటను దాని ఆచార్యత్వ మిక సాగదు.

౫

కొన్ని దేశము లిట్లు క్రొత్తగా స్వతంత్రములైనంత మాత్రమున నిండునది లేదు. మానవ స్వరమేళమున అవి కొన్ని క్రొత్తస్వరము లాలపించినను చాలదు. స్వతంత్రములైన ఈ ప్రాదేశికములు పురుషార్థ పరాయణములై, చావు బ్రదుకులకు క్రొత్త ప్రయోజనములను కల్పించి “లోకా స్స మస్తాః సుఖినో భవంతు” అను స్వస్తివచనమును సార్థక మొనర్పవలెను; జవసత్త్వము లుడిగియున్న యూరపు ఖండముచే ధన్యోస్తి అనిపింపవలెను.

లోకమంతటిని హింసాప్రభంజనము చుట్టబెట్టినది. ఈ తుపాను హఠాత్తుగా, అప్రత్యక్షముగా వచ్చినది కాదు. శతాబ్దాల తరబడిగా ఆయాప్రజలు దురహంకారావిష్టులై

యుండిరి. విప్లవమనే దేవతారాధనము ఆ దురహంకృతికి పట్టము గట్టినది. ప్రజాతంత్రాక రాజ్యములను కన్ను మూసికొని అనుకరించుటలో ఈ విప్లవ బీజములు మొలచినవి. వీని కన్నిటికి మకుటాయ మానముగా ధనలుబ్ధులు పరిపాలకులై, నూరేండ్లుగా అమానుషమైన అధిక వస్త్రాత్పత్తిలో మునిగి పోయిరి. ఆ దురాశ వారిని యంత్రమునకు దాసుల నొనర్చినది. దానినుండి అర్థప్రధానమగు అనాత్మ వాదము పుట్టినది. దానిచే ఊపిరి సలుపక ఆత్మయే నాశనమైనది. ఈ యన్నిటి ఫలితముగా పాశ్చాత్య సభ్యతాసంపదను కోల్పోవు దురవస్థ సంఘటిల్లినది. భిన్నమానవ జాతులు భ్రాతృవధ కొడిగట్టి, దానికి ధర్మకవచము తగిలించి, ఆ ప్రచ్ఛన్న ధర్మ రక్షణము పేరితో పరస్పరము కుత్తుకలు నులుముకొనుచున్నవి. ఫాసిస్టులు, నేషనలిస్టులు, బోల్షివిస్టులు, పరపీడితులు, పర పీడకులు-వీరందఱు ఎవరికి వారు తామే అర్హులమనుచున్నారు, దేనికి? హింసా కర్మమునకు! ఏబది యేండ్లుగా ధర్మము బాహుబలము ననుసరించి నడచినది. నేటి కింకను తీసికట్టె బలమే ధర్మమై పోయినది. భుజబలము ధర్మము నిట్లు తనపొట్ట నిడికొన్నది.

నానాటికిట్లు శిథిలమగుచున్న మానవ లోకమునకు ఆశయు, శరణ్యమును కన్పించుట లేదు. దారిచూపు వెలుగును లేదు. మతధర్మములు మత్తుమందులవంటి యుపదేశములతో కాలక్షేపము చేయుచు, బలవంతులదారి కడ్డము రాకుండ మొలగుచున్నవి. అంతియేకాని అవి యెన్నడు ఆచరణము చేసి చూపవు. ఇక యుద్ధములను ప్రతిఘటించు శాంతి

కాములను (Paqifists) చూడబోయినచో వారును ఓపిక లుడిగి, అలసముగా, మందముగా మేక యరపు లరచు చున్నారు. త్రికరణ శుద్ధియు, ధర్మాభినివేశము చాలక వారిట్లు వెనుకముం దాడు చున్నారని తోచుచున్నది. అహింసా ధర్మసత్తను, దాని ప్రభావమును వారికెవరు బోధింతురు? ఆ ధర్మమునకు నున్న చుట్టిన నేటి లోకమునకు దాని ప్రభావము ఆచరణచే గాక మరియెట్లు నిరూపింప గలము?

—

తాకూర్జీ! గాంధీజీ! మీరు భారత నదీమాతృకలగు సింధు గంగా వాహినుల వంటివారు. మీ యిరువురి బాహు బంధమున ప్రాకృత్సమముల రెంటిని లోగొంటిరి. రాజసారం భోపహతమగు ప్రతీచిని, జ్యోతిర్మయ మహాస్వప్నమువంటి ప్రాచిని వలగొన్న మీరిరువురు ఈశ్వర ధామమునుండి అవత రించితిరి; హింసా ద్వేషములను నాగటి కట్టులచే చాళ్లువడిన ఈ భూమిపై ధర్మబీజములు చల్లిపొండు!

—

ఉ ప న ం హా ర ము

“సమస్త లోకముతో బాంధవము కొఱకే మా పోరాటము...
అహింసాధర్మము మానవలోకమున అవతరించి పీటవెట్టినది.
విశ్వకాంతికి నాందివంటి దది.” (గాంధీ)

లోకశాంతి ఇంకను దాదాల నున్నది. దాని విషయమున మేము భ్రాంతికి లోనగుట లేదు. కడచిన యేబది యేండ్లనుండి మానవుల అసద్వర్తనమును, అత్యాచారములను, పాపకర్మములను కనులార గంటిమి. మానవ లోకముపై మాకుగల ప్రేమ కవియన్నియు భంజకములు కావు. మహాపాతకునిలో గూడ ఈశ్వరుడు అవిద్యావృత్తుడై ఉండనే యున్నాడు. ఇరువదవ శతాబ్దిలో యూరపు అనాత్మ వాదోపహాతమైనదనియు, దాని అర్థవ్యవస్థ నాశనకారి యనియు మే మెరుగనిది కాదు. శతాబ్దుల తరబడిగా కరడుగట్టిన లోభ ద్వేషాదులచే జీవాత్మలచుట్టును పేరుకొన్న మాయావరణము వెలుగునకు దుర్భేదమనియు నెరుగుదుము. అట్లే అమోఘమగు ఆత్మ ప్రభావమును ఎరుగుదుము. ఇంతకంటె దట్టపు చీకట్లనుగూడ మహనీయుల ఆత్మకాంతి కిరణములు భేదించినట్లు మానవ లోకేతిహాసము ఘోషించు చున్నది. నేటి సుముహూర్తమున అల్లదిగో! భారతమున శివుని డమరుకము మ్రోగుచున్నది. “నిమిలిత నిటలాత్ముడగు నటరాజు విశ్వరక్షకై లయాను గుణముగా పదన్యాస మొనర్చుచు తాండవించు చున్నాడు.”

లోకమును వెనుకకుగాని ముందునకుగాని హింసా
 మార్గముననే నడపగోరు ప్రబుద్ధులగు రాజ సీతిజ్ఞులకు ఈ
 ఆస్తిక్యపు మాటలు రుచింపవు. ఈ యాత్మ ప్రత్యయమును
 వారు పరిహసించుదురు. పాపము వార లే మెరుగుదురు?
 వారెంత నవ్వినను నవ్వనిండు. నా కీ విశ్వాసము నడలదు.
 యూరపు మాబోంట్ల నపహసించి, అగచాట్ల పావొనర్చు
 చున్నది. ఈ దేశమున (ఫ్రాన్సు) మేము పట్టుమని పదిమంది
 యేని లేము (నిజముగా పదిమందిమేనా?). నా భక్తి ఇతరు
 లకు లేకపోయినంత మాత్రమున వచ్చిన నష్ట మేమియు
 లేదు. లోకుల నాస్తిక్యమును, పరిహాసమును గాంచియు
 లెక్కసేయక, భక్తి తన విశ్వాసమును విడువక చరించును.
 భక్తియు నొక పోరాటమే అందును. అహింస మరియు విషమ
 మగు పోరాటము. శాంతి మార్గము దౌర్బల్యముగాని భీరు
 త్వముగాని కాదు. హింసకంటె దౌర్బల్యమే మాకు ప్రబల
 శత్రువు. నీరసమగు మంచితనముకంటె ప్రబలమగు చెట్ట
 తనమే మెరుగు. దుర్బలచిత్తుల శాంతి కాముకత శాంతికి
 హాని చేకూర్చును. వారిది నాస్తిక్యము, భీరుత్వము నగునే
 కాని శాంతికామము కానేకాదు. అట్టి భీరువులు, భక్తి
 హీనులు ఈ పోరాటమునుండి తప్పికొందురు గాక!
 త్యాగమును, సహిష్ణుతను నేరని వారీ శాంతి పథమును
 త్రొక్కలేదు.

ఇదియే గాంధీ సందేశము. సిలువ యొక్కటే ఆయనకు లోపము. యూదులు లేనిచో రోము ఏనునకు సిలువను ప్రసాదించెడిది కాదని అందరు నెరిగినదే. బ్రిటనుకూడ రోమును సామ్రాజ్యము వంటిదే. కావున ప్రచోదనము లభించినది. ప్రాగ్దేశ ప్రజలయాత్మ లామూలముగా గడల బారినవి. లోకమంతట ఆఘూర్ణనము వినిపించినది.

ప్రాగ్దేశములందు ధర్మము లయానుగుణముగ కాలాంతరముల అవతరించుచునే యున్నది. కావున గాంధీ ధర్మము విజయమును చేపట్టుటో, లేక ఆనాటి బుద్ధదేవ ఏను క్రీస్తుల వలె మరల ఈశ్వరుడు మానవత్వమును ధరించి మానవ లోకమునకు శాంతిని ప్రసాదించి, ధర్మము నుద్ధరించుటో జరుగక తప్పదు.

సమాప్తి

అ కౌ రా ది సూ చి క

అకాలీలు—122, 123.

అమెరికా—30, 39, 71.

అమృతసరము—49, 51, 54, 55, 100. స్వర్ణాలయము—122.

అరేబియా—52.

అలంఘ్యురబాదుషా—68.

అలహాబాదు—56.

అస్సీసియోగి—32.

అహమ్మదాబాద్—71, 73, 98, 100, 111, 121.

అంగోరా—94.

అనీబి సెంటమ్మ—22.

అఫ్రికా—35. దక్షిణాఫ్రికా—9, 13, 15, 16, 17, 19, 36, 44, 106.

అలీ సోదరులు—94, 95. చాలానా షేకతాలీ—60. చాలానా మహమ్మదాలీ—82, 95.

అసియా—14, 18, 35, 42, 130.

అంగ్లప్రజలు—112.

అంగ్లేయులు—115, 123.

అండ్మాన్. సి. యక్స్.—69, 122, 123.

అంధ్రదేశము—87.

ఇంగ్లాండు—19, 20, 21, 47, 52, 52, 54, 56, 66, 80, 91, 111, 112, 123.

ఎరవాడ కారాగృహము—120.

ఏడెను—68.

ఐరోపీయులు—44, 52.

కనడా—19.

కబీరు—68.

కరంచండ్ గాంధీ—10.

కర్జను ప్రభువు—18.

కలకత్తా—60, 87, 98.

కనూరు—108.

కన్హరిబా గాంధీ—120.

కార్పెంటర్ ఎడ్వర్డ్—30.

కాళి—70.

కాళిదాస నాగ్—7.

క్రీస్తు ఏను—15, 30, 34, 48, 63, 64, 77, 135.

కైరా—22.

కేదా—100.

గంగా—137.

గజేశన్—7.

గయ—125.

గాంధీ—కరంచంద్ - 10; మోహన్ దాస్ - (మహాత్మా) - 8, 9, 10, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, సందేశము—134. ధర్మము—135.

గిరిధి—93.

గోఖలే గోపాలకృష్ణ—12, 13.

గోవింద్—42.

చంపరాసు—22.

చీనా—130.

చెమ్మిఫర్డ్ ప్రభువు—20, 55, 78.

చార్లెస్—99, 101, 102, 104, 113, 114.

జపాను—18, 1967, 130.

జర్మనీ—91.

జోహెన్స్ బర్గ్—14, 16.

టర్కీ—52, 55. ముల్తాను—52.

టాగోరు రపింద్ర నాథ్—8, 40, 69. తామర—132.

టాల్స్టాయ్—15, 30, 34, 35.

ట్రాన్స్ వాల్—17.

డర్బాను—15.

డయ్యరు సేనాని—41, 59, 63.

ధిల్లీ—20, 49, 52, 124.

తిలకు లోకమాన్య బాలగంగాధర—18, 22, 24, 118, 119.

థోగో—30, 58.

నాగపూర్—79, 80.

నాసిక్ 93.

నెడ్డర్ బరన్. శర్. వి.—18.

నేటాలు—13, 16, 17.

నోరోజీ దాదాభాయి—12.

పాంచాలము—49, 50.

పారసీకులు—65.

పాల్ బిరుకాఫ్—15.

పాలస్తానము—52.

ప్లాటో—30.

పియర్స్—9.

పోరుబండరు—10.

ప్రాన్ సిన్ యోగి—9, 14.

ప్రాన్స్—98, 134.

బర్మిక్ హెడ్ ప్రభువు—112.

బాంకరు—111, 119.

బాగ్దాద్—99, 101, 102, 105.

బ్లాంచీ వాట్సుక్—125.

బ్రూం ఫీల్డ్—111.

బెజవాడ—18.

బొంబాయి—11, 49, 54, 68, 94, 96, 97, 100, 101, 113, 114.

బారిసాలు—87.

వీహారు—93.

బుద్ధుడు—64, 128, 135.

బెలుచిస్థానము—68.

భారతము—భారతభూమి—భారతదేశము—11, 13, 20, 21, 23, 25, 26, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 60, 64, 65, 66, 69, 70, 73, 77, 82, 84, 86, 89, 91, 97, 98, 99, 119, 121, 126, 127, 133.

భారతీయులు—14, 15, 17, 18, 23, 42, 50, 54, 55, 95, 100, 101, 115.

భారత ప్రజలు—116, 121, 126, 127.

భారత ప్రభుత్వము—48, 51.

భారత సత్త్వగ్రహము—130.

భారత కాంగ్రెసుసంఘ—89, 94, 98, 105; కాంగ్రెసు కార్య నిర్వాహకులు—107.

భారత ముస్లిములు—94.

భారతాత్మ—129.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము—64, 116. సామ్రాజ్యము—112.

బ్రిటను—135.

మదరాసు—86, 114.

మహావీరులు—128.

మాజిని—30.

మార్క్సు కారల్—60.

మాస్కో—15, 24.

మాంటాగూ, యి. యస్.—20, 55, 112.

- మాంఛెస్టరు—89, 75.
 మెసపటేమియా—52.
 యూదు (ప్రజ) లు—129, 135.
 యూరపు—13, 30, 35, 36, 50, 52, 73, 130, 133, 134.
 రస్కిన—30.
 రష్య—18.
 రాక్ ఫెల్లర్—39.
 రూసో—35.
 రీడింగ్ ప్రభువు—93.
 రోము—135. సామ్రాజ్యము—115, 135.
 రోలా రోమా—7.
 లక్నో—124.
 లాయడ్ జార్జి—20, 52.
 లంక్ షైరు—67, 75.
 లండను—11.
 వీరంగాం—100.
 వేల్సు యువరాజు—94, 96, 97, 98.
 స్ట్రాంగ్ మెన్. జె. టి.—113.
 సబర్బుతి—110—కారాగృహము—120.
 స్కట్సు సేనాపతి—17, 63.
 సిరియా—52.
 సింధు—132.
 సెయింట్ పాల్—39.
 హజరత్ మొహాని—110.
 హంటరు ప్రభువు—47, 51.
 హార్డింజి ప్రభువు—17.
 హ్యూమ్ ఎ. బి.—18.
 హిమాలయములు—47.

సంస్కృతి ప్రచురణలు

[సంఖ్యలిప్యని ప్రచురణల ప్రతులులేవు]

26. మహమ్మదీయ రాజ్యాలలో జాతీయ
వికాసము (కాలీపట్నం కొండయ్య) ,, 1-50
38. వసంతము (బద్దెపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి) ,, 1-00
40. నా చిన్నప్పడు (గాంధీజీ : మహదేవ్
దేశాయి : బద్దెపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి) ,, 1-00
41. వీరస్వర్గము (ప్రతాప రామకొటయ్య) ,, 0-50
44. తెనుగు - ఇంగ్లీషు ఒకాబులరి
(విలియం బ్రౌను) ,, 5-00
46. ఔన్సింగ్ నార్గే (చింతలపూడి
శేషగిరి రావు) ,, 0-94
48. మన వారసత్వము (హుమయూన్ కబీర్ :
కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు) ,, 1-50
49. ఇందిరాదేవి (బులుసు వేంకటరమణయ్య) ,, 0-94
51. కమ్యూనిస్టుల ప్రజాసేవ? (శశి కాంత్) ,, 0-25
61. ప్రపంచ చరిత్ర - ఏడవ భాగం. (జవహర్
లాల్ నెహ్రూ : చింతా దీక్షితులు) ,, 2-00
62. సరోజినీ దేవి (పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు) 1-00
63. సార్వభౌములు (వంగీపురం వేంకట
శేషాచార్యులు) ,, 1-00

34. గాంధీ మహాత్ముడు (రోమా రోలా :

ఎల్. వి. రామస్వామి అయ్యర్ : కాటూరి

వేంకటేశ్వర రావు)

రూ 1-50

35. మరణ దండన (మోహన్)

,, 0-50

36. దావాగ్ని (జి. రామకృష్ణ)

,, 1-00

*

*

*

పిల్లల పుస్తకాలు

1) లక్క పిడతలు (చింతా దీక్షితులు)

రూ 0-50

2) శంపాలత (—, —)

,, 0-50

3) భాగ్యశాలి (బద్దెపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి)

,, 0-50

4) అమాయకుడు ఇవాన్ (టాల్ స్టాయ్ :

నందనవనం శ్రీకృష్ణమూర్తి)

,, 1-00

ప్రకాశకులు :

కల్చరల్ బుక్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్

81, మీరాన్ సాహెబ్ పేధి,

మాంట్ రోడ్డు : : మద్రాసు-2

అ పూర్వ గ్రంథములు

“అపూర్వ గ్రంథములు” లో మా. 10-0-0 కట్టి, సభ్యులుగా చేరినవారికి నాలుగు పుస్తకములు పంపబడును. ఇప్పటికి రెండు మాత్రమే వెలువడినవి.

1. రతిరహస్యము

సంస్కృత మాతృక హరిభట్టు రచితము. తెనుగు పద్యనేత గద్వాల మహారాజావారు శ్రీ ముష్టిపల్లి సోమధూపాలుడు. టీక శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్య గారిచే వ్రాయబడినది. పీఠిక శ్రీ నిడద వోలు సుందరేశ్వర రావుగారు వ్రాసినారు.

2. తెనుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు

విలియం బ్రౌను గారిచే 1818 లో “ఎ ఒకాబులరీ అఫ్ ది టెంటు ఇంగ్లీష్ లాంగ్వేజ్” అన్న పేరుతో ప్రచురింపబడిన మొదటి తెనుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు. ఈ పుస్తకమునకు పూర్వము తెనుగులో ఆకారాదిని ప్రచురింపబడిన నిఘంటువులే లేవు. పుటలు 400.

3. కవి చౌడప్ప శతకము

ఇందు కవి చౌడప్పవని ప్రతీతిలోనున్న బూతు, నీతి పద్యములు రెండువందలేగాక, కవి “చౌడప్ప నిఘంటువు” అని ప్రశస్తిగాంచిన ముప్పదియొక్క సీసపద్యములునూ, రచయితనుగూర్చి, యీ శతకమును గూర్చి విపుల పరిచయమునూ కలిగియుండును.

4. శ్రీడాభిరామము.

రచన: శ్రీనాథుడు.

తెనుగున వ్రాయబడిన మొదటి నాటకము. దీనికే శ్రీనాథుని “విధి నాటకము” అనిపేరు. శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారి విపుల వ్యాఖ్యానమేతముగా ప్రచురించబడును. శ్రీనాథుని చాటుపులగూడ చేర్చబడును.

ప్రకాశకులు :

కల్చరల్ బుక్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్

81, మీరాన్ సాహెబ్ షిఫ్,

మోంట్ రోడ్డు : : మద్రాసు - 2

సంస్కృతి ప్రచురణలు
పిల్లల పుస్తకాలు
అపూర్వ గ్రంథములు

★

ప్రకాశకులు:
కల్చరల్ బుక్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్
31, మిరాన్ సాహెబ్ రోడ్,
మాంబరోడ్డు : : మద్రాసు - 2

